

**COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE
GÖRÜNMEYEN KADIN EMEĞİ**

2022

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI**

Şevval GÖK

**Danışman
Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN**

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE GÖRÜNMEYEN KADIN EMEĞİ

Şevval GÖK

Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	15
EVREN VE ÖRNEKLEM	15
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	16
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	18
1.1. Görünmeyen Kadın Emegi ve Feminist Kuram İle Değerlendirilmesi... 18	
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyete Dair Kavramlar..... 18	
1.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Rolü..... 21	
1.1.1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği	22
1.1.2. Görünmeyen Kadın Emegi	24
1.1.2.1. Ev İçi Emek: Karşılığı Olmayan Emek..... 24	
1.1.2.2. Görünmeyen Emek Kavramının Özellikleri..... 26	
1.1.3. Tarihsel Süreçte Görünmeyen Kadın Emegi	29

1.1.4.	Görünmeyen Emegın Farklı Düşünürlerce Yorumlanması	33
1.1.4.1.	Christine Delphy- Baş Düşman	33
1.1.4.2.	John Harrison- Ev işi=Yaşama Tarzı.....	35
1.1.4.3.	Heidi Hartmann- Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği	35
1.1.4.4.	Silvia Federici: Ev İşinin Ücretlendirilmesi	37
1.1.5.	Görünmeyen Emegın Feminist Kuramla Değerlendirilmesi	38
1.1.5.1.	Aydınlanmacı-Liberal Feminizm	39
1.1.5.2.	Kültürel Feminizm	40
1.1.5.3.	Marksist-Sosyalist Feminizm	42
1.1.5.4.	Varoluşçu Feminizm	44
1.1.5.5.	Radikal Feminizm	45
1.1.5.6.	Dijital Feminizm: E-feminizm.....	47
2.	İKİNCİ BÖLÜM	48
2.1.	Covid-19 Dönemi ve Etkileri.....	48
2.2.	Covid-19 Döneminin Kadınlar Üzerindeki Etkisi.....	50
2.2.1.	Pandeminin Kadın Sağlığı Üzerindeki Etkisi.....	50
2.2.2.	Kadınların Yaşamına Etkisi	51
2.3.	Covid-19 Dönemi ve Görünmeyen Emek.....	54
2.4.	Görünmeyen Kadın Emegi ve Sosyal Hizmet.....	57
2.4.1.	Sosyal Hizmet ve Görünmeyen Emegıe Bakış Açısı	57
2.4.2.	Covid-19 Döneminde Sosyal Politikalar	61
3.	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	65
3.1.	Verilerin Analizi ve Bulgular	65
3.1.1.	Katılımcılara Ait Sosyo-Demografik Özellikler	65
3.1.1.1.	Katılımcıların Genel Olarak Sosyo-Demografik Özellikleri	66
3.1.1.2.	Katılımcıların Çalışma ve Gelir Durumları.....	68
3.1.2.	Hanedeki Kişilere Ait Sosyo-Demografik Özellikler	73
3.1.3.	Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Sorularının Bulguları.....	81
3.1.3.1.	Katılımcıların Covid-19 Döneminden Önce ve Covid-19 Dönemindeki Ev İşlerine ve Yaşadıkları Baskılara İlişkin Deneyimleri... ..	82
3.1.3.2.	Katılımcıların Ev İçi Emek ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bakış Açısı.....	121
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	139

KAYNAKÇA.....	146
TABLolar LİSTESİ	167
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	168
EKLER	169
EK-1 BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU.....	169
EK-2 GÖRÜŞME SORULARI.....	171
EK-3 ETİK KURUL KARARI.....	177
ÖZGEÇMİŞ	Error! Bookmark not defined.

TEZ ONAY SAYFASI

Şevval GÖK tarafından hazırlanan “COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE GÖRÜNMEYEN KADIN EMEĞİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN .....

Tez Danışmanı, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Sosyal Hizmet Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 10/06/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN (KBÜ) .....

Üye : Doç. Dr. Özgür ALTINDAĞ (DÜ) .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU (KBÜ) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Şevval GÖK

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yapmaya 2021 yılının Nisan ayında karar verdim. Hepimizin bildiği üzere Covid-19 pandemisi, 2019 yılının Mart ayından itibaren ülkemizi de etkisi altına almıştı. Bu dönemlerde çevremdeki emekçi kadınları gözlemlemem kaçınılmazdı. Özellikle sağlık alanında hem iş yerinde hem de ev içinde emek veren başta teyzelerim olmak üzere diğer sektörlerde çalışan kadınların da bu süreçten daha çok etkilendiklerini görmem bu çalışmayı yapmamda temel etken oldu. Yine aynı şekilde pandemiden önce de annemin ev içi emek yönünden ne kadar yıprandığına tanıklık etmem bu durumu daha çok perçinledi.

Çalışmam boyunca elbetteki zorluklarla karşılaştım. Ancak bu zorlukları aşmamda en başta Covid-19 pandemisinin etkisini sürdürdüğü bir dönemde yüksek lisans derslerimizde uzaktan eğitim sürecinde her zaman yanımda olan ve tez çalışmamı her bakımdan iyileştiren ve kolaylaştıran tez hocam Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN'e ve ders dönemimizde bize kattıkları için Prof. Dr. Gülay GÜNAY ve Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY hocalarımıza teşekkür ve minnet borçluyum. Bununla birlikte kadın çalışmaları konusunda bana ilham veren ve lisans dönemi boyunca kendisinin çalışmalarından etkilendiğim Doç. Dr. Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ hocamın bana kattıklarını göz ardı edemem bu sebeple kendisine minnet borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Ayrıca tez dönemim boyunca her zaman yanımda olan aileme, stres ve zorlu zamanlarda yanımda olan dostlarıma, tez dönemi boyunca yorulduğum zamanlarda beni sevimliliğiyle gülümseten ve beni kedi teyzesi yapan Miya'ya teşekkür borçluyum. Bu tezi, emeklerinin karşılığını hiçbir zaman veremeyeceğim 23 yıl boyunca yanımda olan annem Neşe GÖK'e armağan ediyorum.

Çalışmamın, başta tüm emekçi kadınların kadınlık durumunun farkındalığını sağlamasını, sosyal hizmet alanında çeşitli politikaların yürütülmesine ışık olmasını ve sosyal hizmet alanına katkı sunmasını diliyorum.

ÖZ

Ev içi emek toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kapitalist sistemin yarattığı eşitsizlikler ile karakterize, hem sosyal hem de ekonomik nitelikte bir sorundur. Toplumsal cinsiyet sorunu olarak ev içi işlerin sadece kadınlar tarafından yapılması ve kapitalist sistem sorunu olarak özel alanda kapitalist sistemin kendine ücretsiz işçiler yaratmasıdır. Covid-19 dönemi gibi evrensel çaptaki kriz durumunda kırılgan gruplar içerisinde yer kadınlar ev içi emeklerinin artışı yönünden sıkıntılar yaşamıştır. Araştırmada Covid-19 döneminde kadınların ev içi emeklerinin, Covid-19 döneminden önceki dönemle karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve ev içi emek ile toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırmada kartopu örnekleme tekniği kullanılarak 32 kadınla yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniği kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak katılımcılarla en az 45 dakikalık görüşmeler yapılmış ve elde edilen bulgular içerik analizi yöntemi ile irdelenmiştir. Çalışma sonucunda kadınların Covid-19 döneminden önce medeni durumları, çalışma durumu, hane içerisinde yaşadığı kişi sayısı ve yaşları ev içi emeklerinin fazla olmasına sebep olurken Covid-19 dönemiyle birlikte pandemiye özgü durumların da eklenmesiyle diğer döneme göre ev içi emekleri daha çok artış göstermiş ve katılımcılar Covid-19 döneminin getirdiği durumlarla birlikte diğer döneme göre iki kat daha fazla olumsuz etkilenmiştir. Bu sebeple ev içi emek sorununun Covid-19 döneminde önemli bir sorun olduğu ve bu konuda çeşitli sosyal politikaların yapılması gerektiği saptanmıştır. Bu sosyal politikaların yapılması ve uygulanması için ise sosyal hizmet disiplini ve sosyal hizmet uygulamalarına gereksinim duyulduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ev İçi Emek; Covid-19 Pandemisi; Toplumsal Cinsiyet Roller; Feminist Kuram; Sosyal Hizmet

ABSTRACT

Domestic labor is a problem of both social and economic nature, characterized by gender inequality and inequalities created by the capitalist system. As a gender issue, domestic work is done only by women, and as a capitalist system issue, the capitalist system creates unpaid workers in the private sphere. In the event of a global crisis such as the Covid-19 period, women among the vulnerable groups experienced difficulties in terms of increasing their domestic labor. In the study, it was aimed to examine the domestic labor of women in the Covid-19 period in comparison with the period before the Covid-19 period and to evaluate their perspectives on domestic labor and gender roles. In this study, in which the qualitative research method was used, interviews were conducted with 32 women using the snowball sampling technique, using the semi-structured interview form technique. At least 45 minutes of interviews were conducted with the participants using a semi-structured interview form, and the findings were analyzed by content analysis method. As a result of the study, while the marital status, employment status, number of people in the household and age of women before the Covid-19 period caused their domestic labor to be higher, with the addition of pandemic-specific situations with the Covid-19 period, their domestic labor increased more compared to the other period and the participants. With the situations brought by the Covid-19 period, it has been adversely affected twice as much as the other period. For this reason, it has been determined that the problem of domestic labor is an important problem in the Covid-19 period and that various social policies should be made in this regard. It has been understood that social work discipline and social work practices are needed in order to make and implement these social policies.

Keywords: Domestic Labor; Covid-19 Pandemic; Gender Roles; Feminist Theory; Social Service

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Covid-19 Pandemisi Sürecinde Görünmeyen Kadın Emegi
Tezin Yazarı	Şevval GÖK
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	10.06.2022
Tezin Alanı	Sosyal Hizmet
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	181
Anahtar Kelimeler	Ev İçi Emek; Covid-19 Pandemisi; Toplumsal Cinsiyet Roller; Feminist Kuram; Sosyal Hizmet

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Invisible Women's Labor During the Covid-19 Pandemic Process
Author of the Thesis	Şevval GÖK
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	10.06.2022
Field of the Thesis	Social Service
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	181
Keywords	Domestic Labor; Covid-19 Pandemic; Gender Roles; Feminist Theory; Social Service

KISALTMALAR

IFSW: International Federation of Social Workers

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

UNDP: United Nations Development Programme

UNFPA: United Nations Population Fund

UN Women: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women

WHO: World Health Organization

ARAŞTIRMANIN KONUSU

İncelemeye konu olan bu alıŐma, Covid-19 döneminde çalışan kadınların görünmeyen emekleri yani ev içi emeklerini kapsamaktadır. Bu alıŐma, Malatya ilinde yaşayan çalışan kadınlarla gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Görünmeyen kadın emeği, kadınların ev içinde gerçekleştirdikleri ev işi hizmetleri ve bakım hizmetlerinin piyasa tarafından görünmemesi, aile içerisinde halledilmesi ve biyolojik özelliklerden ziyade toplumsal cinsiyet rolleriyle kadınlara atfedilmesi nedeniyle deĐersizleŐtirilmesi ve cinsiyetler arası eŐsitsizliĐi yaratmasıyla kadın emeğinin ev içi alanda sömürüsü olarak nitelendirilmektedir. Ev içinde kadın emeğinin sömürüsü, tarihsel süreçte yani avcı-toplayıcı dönemden günümüze kadar süregelen bir olgu olmakla birlikte günümüzde küresel çapta bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev içinde gerçekleştirilen işlerin piyasada bir karşılığının olmaması sebebiyle ücretli hale gelmemesi ve kadınların yaptıkları ev içi işlerin kapitalist ve ataerkil sistem tarafından sömürüsü kadınların işlevselliklerini azaltmakla birlikte yaptıkları işlerin deĐersizleŐtirilmesi ile sonuçlanmaktadır. Özellikle alıŐan kadınların hem ev dışında bir işte çalışıp hem de ev içindeki işlerde ücretsiz emek işçisi olması onların çift vardiya yapmasına ve biyo-psiko-sosyal açıdan iyilik hallerinin zedelenmesine neden olmaktadır. Covid-19 dönemi gibi insanların biyo-psiko-sosyal olarak bütüncül Şekilde olumsuz etkilendiği bir kriz döneminde toplumdaki kırılgan gruplar içerisinde yer alan kadınların oranı yüksektir. Bu alıŐma, çalışan kadınların Covid-19 döneminde ev içi emeklerinin Covid-19 döneminden önceki döneme göre artıp artmadığını, bu dönemle birlikte ev içi işlerde ve emeklerinde nasıl bir değişim yaşandığını, bu durumların kadınlar üzerinde etkisinin nasıl olduğunu ve ev içi emeğe karşı bakış açılarının neler olduğunu saptamak amacıyla yapılmıştır.

Araştırma, görünmeyen kadın emeğinin görünür kılınmasını sağlayacak olması, çalışan kadınların Covid-19 döneminden etkilenme durumlarını hem feminist kuram

hem de sosyal hizmet disiplince incelemesi, Covid-19 döneminde bu konu hakkında çalışmalar yapılmış olmasına rağmen çalışmaların görece kısıtlı olması, ev içi emek hakkında yapılan çalışmaların çoğunlukla nicel araştırma yöntemi ile yapılması ve böylece bu araştırmanın nitel araştırma yöntemiyle yapılarak kadınların deneyimlerini de göz önünde bulundurması sebepleriyle alana özgün bir değer katacak olmasıyla önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, Covid-19 pandemisi sürecinde çalışan kadınların ev içinde karşılığı olmayan yani görünmeyen emeklerinin nasıl bir değişim geçirdiğini saptamak, bu durumun kadınlar üzerindeki etkisini anlamak ve bu konuda veri elde etmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yönteminin desenlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşımdan yararlanılacaktır. Fenomenolojik yaklaşım yaşanan deneyimlerin kendisini ve ne ifade ettiğini veya kişinin yaşamdaki varoluşu hakkındaki algısını yakalamayı amaçlar. İnsan, insan davranışı ve durumlar ilişkisel şekilde değerlendirilir (Krysik ve Finn, 2015, s.210).

Araştırmada örnekleme belirlemek amacıyla kartopu örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Kartopu örnekleme tekniği ilk katılımcıya ulaşıldıktan sonra bu katılımcının yönlendirmesiyle diğer bir katılımcıya, diğer katılımcıya ulaşıldıktan sonra onun da yönlendirmesiyle diğer katılımcıya ulaşılması şeklinde yürütülen kartopu gibi büyüyen bir örnekleme ulaşmayı sağlayan tekniktir (Krysik ve Finn, 2015, s.202). Bu çalışmada kartopu örnekleme tekniğinin kullanılmasının nedeni araştırmanın konusuna uygun olarak istenen katılımcı profiline ulaşılmasını istenmesidir. Diğer bir sebebi ise araştırmaya uygun verilerin doyuma ulaşımının araştırmacı tarafından karar verilmesidir. Araştırmaya dair verilerin elde edilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme formu yaklaşımı kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, bir başlık, alt başlık veya geniş soru listesinin bulunduğu ancak görüşmenin gidişatına göre farklı alt soruları da kendi içerisinde bulunduran veya soruların sırasında ve üslubunda değişikliklerin yapılabildiği sorulardan oluşmaktadır (Patton, 1987, s. 111; akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 132). Bu yaklaşım önceden hazırlanmış soruları ve bu sorulara eklenebilecek

ek soruları sorma açısından ve araştırmacıya zaman esnekliği sağlaması yönünden araştırmaya uygundur. Görüşme formunda yer alan sorular sosyo-demografik özelliklerde dahil olmak üzere 41 soru ve bu 41 sorunun alt sorularından oluşmaktadır. Araştırmaya ait görüşme formu Ek-2’de verilmiştir.

Bu görüşme formunun uygulanabilmesi için Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan Ek-3’te bulunan etik kurul izni alınmıştır.

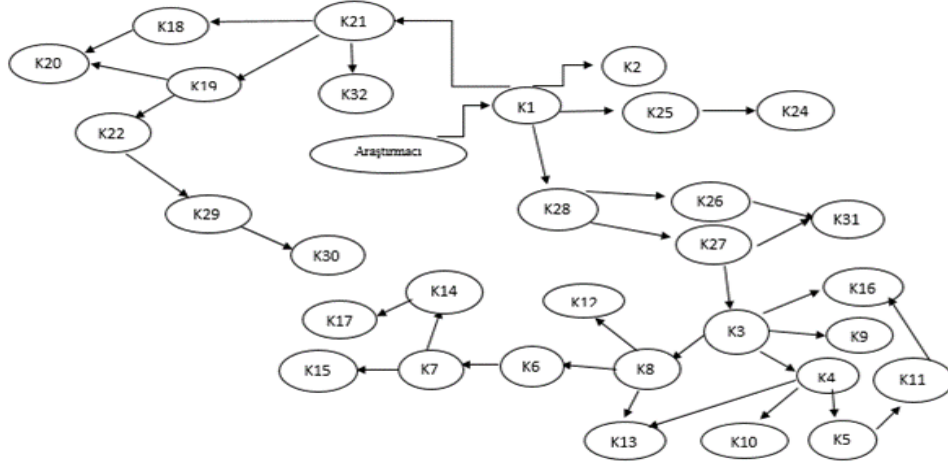
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Literatürde, en başta kadın emeğinin görünür olmaması, kadının görünmeyen emeği hakkında yapılan çalışmaların çoğunlukla nicelik olarak ifade edilmesi, kadınların ev içi emek deneyimleri ve duyguları hakkında yapılan çalışmaların az olması ve sosyal hizmet disiplininde bu konu hakkında çalışmaların mevcut olması ile birlikte aynı şekilde yeterli olmaması bu araştırmanın problemidir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, Malatya ilinde yaşayan Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 döneminde çalışma hayatında olan kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem seçimi için cinsiyetin kadın olması ve katılımcıların çalışma hayatında olması kriterleri gözetilmiştir. Araştırmada evreni belirlemek ve katılımcılara ulaşmak için kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Kartopu örneklem yöntemine göre örneklem belirlendiği için araştırmaya katılan kişiler -Malatya ilinden seçilmesi dışında- belli bir mekan, kurum ya da kuruluştan seçilmemiştir. Buna göre aşağıda Şekil 1’de katılımcılara ait diyagram verilmiştir.

Şekil 1 Katılımcılara Ait Diyagram

Araştırmaya dair verilerin elde edilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme formu yaklaşımı uygun görülmüştür. Kartopu örneklem tekniği ile seçilen ve yarı yapılandırılmış görüşme formu yaklaşımı ile toplanan veriler doğrultusunda Covid-19 döneminden önce ve bu dönemde aktif olarak çalışma hayatında yer alan 32 kadın ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. 32 kadın ile yapılan görüşmeler doğrultusunda araştırma için elde edilen verilerin yeterli bulunması ve doyuma ulaşıldığının düşünülmesi ile daha fazla katılımcıyla görüşülmeye gerek duyulmamıştır. Araştırmaya katılan kişilerin adları araştırmanın etiği gözetilerek gizlilik esası istemiyle belirtilmemiş bunun yerine “K1, K2, K3...” şeklinde ifade edilmiştir. Katılımcılara görüşme yapılmadan önce bilgilendirilmiş onam metnini okumaları telkin edilmiş veya okumayazma durumları bulunmuyorsa gerekli bilgilendirmeler araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Katılımcıların hepsi gönüllülük esası ile araştırmaya dahil olmuştur. Bu doğrultuda 30.11.2021-09.01.2022 tarihleri arasında katılımcılarla en az 45 dakikalık süren görüşmelerle araştırmaya dair veriler toplanmıştır. Katılımcıların çeşitlilik arz etmesi nedeniyle farklı medeni duruma, farklı sektörlerde çalışmalarına dikkat edilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırma sürecinde karşılaşılan zorluklar olmuştur. Karşılaşılan bu zorluklardan kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılan bazı katılımcıların çalışmayı kabul etmemesi ve

araştırmanın çeşitliliği göz önünde bulundurularak her meslek grubundan çalışan kadınlara ulaşılma istenmesi ama bazı meslek gruplarındaki kadınlara ulaşamaması aynı zamanda bu araştırmanın sınırlılıklarıdır. Araştırmacının görüşmeleri katılımcıların rahat edebilecekleri bir ortam ve zamanda yapılmasına önem göstermesi ancak bazı katılımcılarla planlanan zaman ve mekandan farklı olarak ileri tarihlerde görüşülmesi ve bu sebeple de görüşmelerin seyrinin uzaması ise karşılaşılan diğer zorluklardandır. Bu gibi sıkıntılara rağmen karşılaşılan güçlükler araştırmacı tarafından kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple, karşılaşılan güçlükler başarılı bir şekilde aşılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 Görünmeyen Kadın Emeği ve Feminist Kuram İle Değerlendirilmesi

Görünmeyen kadın emeği, emek kavramının ekonomik anlamıyla beraber cinsiyetler arası bir nitelik taşıdığı için toplumsal cinsiyet kavramı ve feminist kuram ile değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu sebeple, görünmeyen kadın emeğinin açıklanması için en temel başvuru kaynağımız ilk başta toplumsal cinsiyetin tanımı ve toplumsal cinsiyete dair kavramlar olacaktır. Araştırmanın bu bölümünde görünmeyen kadın emeğini açıklamadan önce toplumsal cinsiyet kavramı ve kavramlarına sonrasında ise görünmeyen kadın emeğine ve feminist kurama göre tahliline yer verilecektir.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyete Dair Kavramlar

“Düşüncenin ilerlemesini ve yaşam ile sosyal düzenlemeler üzerine iyi temellendirilmiş fikirlerin gelişimini engelleyen tüm zorluklar arasında en büyüğü, insanlığın sahip olduğu ve kişiliğinin oluşumunu etkileyen tarifsiz cehaleti ve aymazlığıdır” (Mill, 2020, s.54)

John Stuart Mill’in 1869 yılında kaleme aldığı *“The Subjection of Women”* eserinden alıntılacağı üzere insanlığın gelişmesi, düşüncelerin ilerlemesi önündeki en büyük engellerden biri ve en büyüğü şüphesiz ki kendisinin cehaleti ve aymazlığı olmuştur. İnsanlık, var olduğundan beri insanlararası ilişkilerde yaşadıkları sorunları ve bu sorunlara dair çözüm önerilerini gözlemler ve bilimsel araştırmalar ile keşfederek kendine verili değerler yaratır. Ancak bu verili değerler içerisinde sosyal bir varlık olması ve bir toplum içerisinde birlikte var olması neticesiyle kendi verili değerlerini de üretir. Bu verili değerler insanlar arası ilişkiler içerisinde kadın ve erkek arasındaki verili değerleri de yaratmış ve bu verili değerler bazı stereotiplerle öteki olmayan cinsiyetin lehine yarar sağlamıştır. Ancak bu yarar ötekinin tarihsel süreçte bir yazgısı olmuş ve bu yazgı ötekinin, cehaletler sebebiyle gelişimini ve ilerlemesini etkilemiştir.

Cinsiyet, TDK (2021)’ye göre insanları üreme işlevinde ayırıcı role sahip ve bireylerin eril ve dişi olarak ayrımıdır. Yine cinsiyet, bireylerin eril ya da dişi olmasını

sağlayan biyolojik cinsiyeti, toplumsal yapı içerisinde belirlenen kadın ve erkek olma durumu olarak nitelendirilen toplumsal cinsiyeti ve cinsiyet kimliklerini ifade etmektedir (Haig, 2004). Bu tanımlardan hareketle cinsiyet kavramı, bireylerin er ya da dişi olmasını temsil eden biyolojik/anatomik olarak ayrımı ifade eder. Bu ayrım kişilerin üreme işlevlerindeki bir ayrıma işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet ise biyolojik olmayan yani toplumsal olarak kurgulanan kadınlık ve erkeklik rolleridir (Tokol ve Alper, 2011, s.283; akt. Yavuz, 2016; Kına, 2020; Bingöl, 2014).

Toplumsal cinsiyet kavramı salt bu tanımlardan oluşmamakla birlikte açıklanması için çeşitli yazarlar tarafından tanımlamalar bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramını literatüre kazandıran kişi 1972 yılında yayımladığı '*Sex, Gender and Society*' kitabıyla Ann Oakley olmuştur. Oakley, toplumsal cinsiyet kavramının bir kültür olayı olduğunu yani kadınların ve erkeklerin er ya da dişi olarak sosyalizasyon süreçleriyle yaratıldığını, er ya da dişi olma durumunun kültürel ölçütlerle toplumsal hale geldiğini ve bu ölçütlerin zamana ve yere göre değiştiği gibi toplumsal cinsiyetin de değişkenlik gösterebileceğini ifade etmiştir (Bhasin, 2003, s. 8-9; akt. Kına, 2020; Aldemir, 2016). Ancak bununla birlikte Ann Oakley'den önce toplumsal cinsiyet tanımını tam olarak yapmamış olsa da birinci dalga feminizm ve liberal feminizmin kurucularından olan Mary Wollstonecraft 1792 yılında yayımladığı "*A Vindication of the Rights of Woman*" kitabında bazı tanımsal göstergelere gitmiştir. Bu tanımsal göstergelere göre Wollstonecraft bu eserinde -liberal feminizmin görüşlerini de benimsemiş olduğunun kabulüyle- kadınlar ve erkeklerin biyolojik olarak eşit olmadıklarını savunmakla birlikte kadınların erkeklerle çocukluktan itibaren aynı meziyetlerle eğitilmedikleri için iki ayrı cinsiyetin toplum tarafından yaratıldığını düşünmektedir. Yani kadınlar salt olarak erkeklerden ayrı ikincil bir konumda olmakta ve bir bakıma fiziksel gücü toplumsala eviren tiranların haz oyuncakları ve köleleri olmaktan ileri gidememektedir (Wollstonecraft, 2020, s.30-60). Wollstonecraft'ın toplumsal cinsiyet tanımı tam olarak açık olmasa da kadın ve erkek eşitliğini her alanda savunan bir liberal feminist olarak kadınların erkekler gibi yetiştirilmediğini ve dolayısıyla iki cinsiyete dair kalıp yargıların cinsiyetten ziyade toplumsal cinsiyeti yarattığı söylemini kanıtladığı söylenebilir. Bununla birlikte Ann Oakley'den önce yine 1949 yılında "*The Second Sex*" adıyla feminist yazının başvuru kitabı olan eseri yazan Simone de Beauvoir, toplumsal cinsiyet tanımını "*Kadın doğulmaz, kadın olunur*"

cümlesiyle oluşturan ünlü varoluşsal femnizmin öncülerinden olmuştur (Beauvoir, 2020b, s.13; Bora, 2021, s.37). Bu kitapta Beauvoir toplumsal cinsiyet tanımını çeşitli biyolojik verilere dayanarak oluşturmuştur. Bu biyolojik verilere göre doğada iki cins şeklinde yani er ya da dişi olarak üreme faaliyetlerinde rol alan canlılar olmakla birlikte bazı türler için üreme faaliyetlerinde iki cinsin varlığına bile gerek duyulmamaktadır. Buna göre bazı tek hücreli canlılarda örnek vermek gerekirse amiplerde herhangi bir cinsel faaliyet olmadan üreme gerçekleştiren ya da iki cins üreme organına sahip hermofradit canlılar bulunmaktadır. Bu canlılar arasındaki üreme faaliyetlerinin herhangi birinin işlevsiz olduğu ya da bir türün diğer tür üzerindeki hakimiyeti gözlenmemektedir. Canlılar arasındaki bu üreme faaliyetleri doğada raslantısal olarak oluşmuş ve iki cins arasında fark gözetilmemiştir. Ancak cinsler arasındaki farkı temellendirmeye çalışan bazı formül meraklıları Beauvoir'a göre bazı hayvanlar arasında erkek olanın dişi üzerindeki cinsel faaliyetlerdeki hakimiyetini, yumurtanın sperm hücrelerini iğdiş edişini temel alarak yanlış stereotipler oluşturmuş ve bunu insanlara atfetmiştir. Türlerin cinsiyetleştirilmesinin açık bir anlamı olmadığı gibi bunun evrensel bir yönü de yoktur. Ancak bu durum insan türünün cinsel faaliyetler dolayısıyla ve biyolojik olarak bir türün güçlü olarak kabul edilmesi sebebiyle erkeğin etken kadının edilgen olarak kavranmasına yol açmıştır. Anaerkil toplumlarda erkeğin üreme faaliyetlerinde etken olmadığı düşünülürken patriyarkal düzenin hakim olmasıyla erkeğin üreme faaliyetlerinde etken ve kadın üzerinde tahakküm sahibi olduğu, kadınınsa edilgen ve spermleri iğdiş eden ve onu büyüten bir toprak olduğu kabul edilmiştir. Formül meraklılarından biri olarak Aristoteles, kadının embriyoya edilgen bir katkısı olduğunu ileri sürerek erkeklerin spermlerinin belirleyici ve etken enerji olduğunu savunmuştur. Hegel ise kadın ve erkeğin bu faaliyetlerle birlikte farklı olduğunu söyleyerek kadının ikincil konumunu pekiştirmiştir. Bu ve buna benzer düşünceleri olan formül meraklılarını eleştiren Beauvoir, kadının tarihsel süreç içerisinde biyolojik determinizm ile *"bir döl yatağı, bir yumurtalık"* olduğunu ve cinsiyetinden dolayı erkekler tarafından aşağılanan ikincil bir cinsiyet olduğunu ifade etmiştir (Beauvoir, 2020a, s.43-68). Yani aslında Beauvoir *"Kadın doğulmaz, kadın olunur"* diyerek kadınların biyolojik olarak dişi şeklinde dünyaya gelip yaratılan stereotipler ile kadın olduğunu göstermektedir. Türlerin cinsiyetleştirilmesinin bir anlamı olmadığı halde yanlış ve saptırılmış verilerle er ya da dişi olarak dünyaya gelen insanların kadın ve erkek olması durumu yani yapay cinsiyetler yaratılmaktadır. Bu

yapay cinsiyet ifadeleri toplumsal cinsiyettir. Beauvoir ile birlikte Butler 1990 yılında “*Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*” eseriyle cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin tanımını yapmıştır. Ona göre cinsiyet aslında toplumsal cinsiyettir. Bunun anlamı bir beden durumu olarak cinsiyetin Beauvoir’ın da ifadesiyle kadın olmanın biyolojik değil toplumsal/kültürel bir mecburiyeti vardır. Kadın olmak yani cinsiyet olarak da kadın olmak toplum tarafından dayatılır ve böylece toplumsal cinsiyet, cinsiyet kavramıyla özdeşleştirilir (Butler, 2020, s.54). Buna göre aslında cinsiyet de toplum tarafından yaratılmıştır. Kişinin beden durumu yani biyolojik verisi toplumsal veriye indirildiğinde karşımıza bir yapay cinsiyet yani toplumsal cinsiyet çıkacaktır. Zastrow (2016, s.606) kadın ve erkek olma durumunun kadın ve erkeklerin biyolojik/anatomik farklılıkları sebebiyle gerçekleştiğini ve bu biyolojik belirlemelerin toplum tarafından yapay cinsiyet ifadeleri oluşturduğunu belirtmiştir. Tüm bu tanımlamalar ve göstergelerden hareketle toplumsal cinsiyet, kişilerin er ya da dişi olarak yani biyolojik olarak dünyaya getirdikleri özelliklerinin toplumun bu biyolojik özellikleri kullanarak sahip olduğu inanç, değer ve kültür setiyle bireylere atadığı kadınlık ve erkeklik durumlarıdır. Bu kadınlık ve erkeklik durumları kişilerin insan olarak yani bir tür içerisinde iki tür varmış gibi algılanmasına, birbirlerinden farklılaşmalarına erkeğin öncül iken kadının başka/öteki olmasına yol açmaktadır. Ancak bu eşitsizlik ve farklılıklar dizisi yani Mill (2021, s.23)’in de tanımıyla cinsiyetler arası sosyal ilişkileri düzenleyen ilke yani toplumsal cinsiyet halihazırda kendi içinde doğru olmamakla birlikte insani gelişimi engelleyen faktörlerden biridir.

1.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Rolü

Toplumsal cinsiyet kavramının geniş tanımını yaptıktan sonra bir diğer tanımlamamız gereken şey ise toplumsal cinsiyetin kendi içindeki kavramları olmalıdır. Bu kavramlardan biri toplumsal cinsiyet rolleridir. Toplumsal cinsiyet rolleri dünyaya getirdiğimiz biyolojik cinsiyetlerimizin toplum içerisinde çeşitli sosyalizasyon süreçleriyle ve sosyal öğrenmelerle yapay hale bürünmesidir. Yani aslında er ya da dişi olarak dünyaya gelen bebeklerin ileriki yaşamlarında toplum tarafından sağlanan cinsiyete içkin rollerle kadın ya da erkek olmasıdır. Bu süreçler toplum ve aile tarafından bireylere öğretilir ve bu öğrenme yoluyla bireyler kendini kadın ve erkek rolünde sabitler. Bu, daha bebekken hatta bebek doğmadan önce başlar: bebeğin ismi, giyeceği

kıyafetleri, odasının rengi, oynayacağı oyuncakların seçimi şeklinde bir sabitleme olmaktadır. Buna göre kız çocuk için toplum tarafından kadınların narin, uysal şeklinde kodlanmasıyla isimler verilirken oğlan çocuklarına yine toplum tarafından kodlanmış sert, güçlü nitelendirmelerle isim verilir. Kız çocuklarına pembe renk kıyafetler ve oda rengi atanırken oğlan çocuklarına mavi renk kıyafet ve oda rengi atanır. Kız çocuklarına bebek, yemek takımı gibi oyuncaklar alınırken oğlan çocuklarına oyuncak araba, silah gibi oyuncaklar alınır. Bu gibi somut nesnelere aslında kız ve oğlan çocukları aile ve toplum içerisinde sosyalizasyon süreçlerini tamamlar ve ileriki yaşamlarında çocuklarına, evine bakım veren, güçlü pozisyonu olmadığı gerekçesiyle iş yaşamında düşük statülü işlerde çalışan ve meslek seçiminde de bunları gözetken kadın rolü yaratılırken; eve ekmeği getiren, güçlü pozisyonlarda çalışan ve meslek seçimini de bu yönde yapan erkek rolü yaratılır. Böylece iki cinsiyet arasındaki ayrım yaşamsal bir boyuta sığdırılır (Maybek ve Özateş Gelmez, 2020, 55; Bora, 2012; Gök ve Ersoy, 2021). Bu yaşamsal boyuta sığdırma işlevi cinsiyetler arasında uçurum olmasına ve bir türün yani güçlü olan erkek cinsiyetinin kadın cinsiyeti üzerinde haksız yere tahakküm kurmasına sebep olur. Mill (2021, s.44, 68) bu konuya kölelik açısından yaklaşmış ve ona göre kölelerin efendilerine hizmet etmeleri için ya korku ya da dini unsurlar kullanılmıştır kadınların durumunda bu kendi öz iradelerinden uzaklaştırmak için erkeğin tam tersi olması gerektiğinin öğretilmesiyle mümkün olmuştur. Bu durum ise ona göre diğer kölelik biçimlerinden farklı olmamakla birlikte diğer kölelik biçimlerinden daha kötü olmuştur. Toplumsal cinsiyet rolleri aslında bebeklikten itibaren başlayarak kız ve oğlan çocuklarına öğretilmiş ve bu durum erkeğin kadın üzerindeki iktidarını temellendirmiştir. Bu iktidar durumu ise iki cinsiyet arasındaki eşitsizlikleri derinleştirmiştir.

1.1.1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Bir önceki kısımda da bahsedildiği gibi toplumsal cinsiyet rolleri yani toplumsal cinsiyet tarafından yaratılan kadınlık ve erkeklik rolleri, iki cinsiyet arasındaki farkların belirgenleşmesine ve böylece eşitsizliklerin büyümesine yol açmaktadır. Kişilerin biyolojik cinsiyetlerinin anne karınında belli olmasıyla yaratılmaya başlanan roller çocukluktan itibaren başlayan bir ayrım yaratmakta ve bu durum yaşamsal süreçte cinsiyetler arasında aile, siyasal, toplumsal ve sosyal yaşamda kendini göstermektedir.

Biyolojik belirlenimler baz alınarak kadın ve erkek arasında eşitsiz güç ilişkileri yaratmaktadır. Bu eşitsiz güç ilişkileri her alanda kendini göstererek erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurmasına neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bu eşitsiz güç ilişkilerinden, toplumsal cinsiyet rollerinden ve erkeğin kadın üzerinde hakimiyeti anlamına gelen ataerkil sistemden beslenen cinsiyetler arası derin uçurumlardır. Bu uçurumlar cinsiyetler arası ilişkilerin dengesizleşmesine ve bir cinsiyetin diğer cinsiyet üzerindeki hakimiyetinin pekiştirilmesiyle yaşam döngüsü içerisinde bireylerin refah ve esenliklerini olumsuz yönde etkilemektedir (Yıldırım, 2017; Kına, 2020).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çeşitli istatistiksel verilerle incelemek mümkündür. Ülkemiz açısından bu durumun en iyi değerlendirilmesi TÜİK istatistikleriyle yapılabilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini genel bir tanım içerisinde verdiğimiz için ve özel olarak eşitsizliği ilerleyen bölümlerde ele alacağımız için şimdilik cinsiyetler arasındaki eşitsizliği birkaç alanda incelemek yeterli olacaktır. TÜİK'in İstatistiklerle Kadın (2020) verilerine göre eğitim alanında 2008 ve 2019 yılları arasında en az bir eğitim kademesini tamamlayan 25 yaş ve üzeri kadınların oranı yıllar geçtikçe bir artış göstermiştir. Ancak oran olarak bakıldığında 2019 yılında en az bir eğitim kademesini tamamlayan kadınların oranı %85,7 iken erkeklerin oranı %96,4'tür. Bu oran İstatistiklerle Gençlik (2020) araştırmasında her eğitim kademesinde erkekler ile kadınlar arasında eşitsizlik olduğu gerçeğini de değiştirmemiştir. 2019 yılında 15 yaş ve üzeri istihdama katılım oranlarına baktığımızda kadınlarda %28,7 erkeklerde ise %63,1'dir. Kadınların çalışma yaşamında kalma süresi 7 yılda 2,4 yıl artış göstermiştir fakat 2019 yılı itibariyle kadınların çalışma yaşamında kalma süreleri 19,1 yıl iken bu durum erkeklerde 39 yıl olmuştur. Kadınların siyasi temsildeki yerlerine baktığımız zaman 2020 yılında Meclise giren kadın milletvekili sayısı 584 milletvekili içerisinde 101 iken erkeklerin sayısı 483'tür (İstatistiklerle Kadın, 2020). Yaşlı nüfus içerisindeki yoksulluğa bakacak olursak 2019 yılında erkeklerin %12,1 oranında kadınların ise %15,9 oranında daha yoksul olduğu tespit edilmiştir (İstatistiklerle Yaşlılar, 2020). Tüm bu istatistiki veriler geçen yıllara göre kadınlar için olumlu bir tablo çizse de cinsiyetler arası eşitsizliğin hala her alanda var olduğunu bize kanıtlamaktadır.

Bununla birlikte UNDP Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi yayımlamaktadır. Bu endekse göre anne ölüm oranı, genç anne doğum oranı, mecliste kadın milletvekili oranı, en azından orta okul eğitimi almış kadın ve erkek oranı ve kadın ve erkek işgücüne katılım oranları uluslararası ölçekte verilmektedir (Yücel, 2016). UNDP'nin 2019 yılında son olarak yayımladığı cinsiyet eşitsizliği endeksine göre 156 ülke içerisinde Türkiye cinsiyet eşitsizliğinde 54. sırada yer almaktadır. Endekse göre ilk başlarda yer alan ülkeler gelişmiş ülkelerden Norveç, İrlanda, İsveç gibi ülkelerdir. Endekse göre Türkiye'de 2015-2019 yılları arasında en az ortaokul seviyesinde eğitim gören kadınların oranı %50,2 iken erkeklerin oranı %72,2'dir. Bu durum ilk sırayı çeken Norveç'te kadınlarda %95,4 erkeklerde ise %94,9 olarak seyretmiştir. 15 yaş ve üstü kişilerin işgücüne katılımına baktığımızda bu oran Türkiye için kadınlarda %34 erkeklerde ise %72,6 olmuştur (UNDP, 2019). Tüm bu veriler ışığında Türkiye'de her ne kadar kadınlar açısından eşitsizliklerin yıllara göre azaldığı düşüncesi gösterilse de hala gelişmekte olan bir ülke olduğumuz ve cinsiyetler arası eşitsizliklerin var olduğu görülmektedir.

1.1.2. Görünmeyen Kadın Emegi

Görünmeyen emek kavramı, tarihsel süreçte hem emek kavramıyla ekonominin alanına giren bir kavram olmakla birlikte kadın emegi adı altında feminist kuramın da çalıştığı bir konu olmuştur. Konu her iki alanı da kapsamı, bazen salt ekonomik yönden bazen de salt cinsiyet sorunu olarak görülmesi sebebiyle çeşitli eleştirilerin olduğu karmaşık bir alandır. Bu sebeple bu başlık altında ilk öncelikle kadınların ev içi emekleri tanımlanacak, ev içi emeğin tarihsel süreci incelenecek, ev içi emek hakkında çeşitli düşünürlerin görüşleri yansıtılacak ve en sonunda feminist kuram ile değerlendirmesi yapılacaktır.

1.1.2.1. Ev İçi Emek: Karşılığı Olmayan Emek

“Kadınların kendilerini eve bağlayan zincirleri kırabilmeleri için bu zincirlerin nasıl örüldüğünü anlamak zorundayız” (Oakley, 1974; akt. Bora, 2021, s.9)

Emek kavramı genellikle ilk başlarda klasik ve Marx sonrası ekonomi literatüründe kullanılsa da sonrasında Marksist literatürde emek kavramının aslında sermaye tarafından sömürsü ele alındığı için salt ekonomik boyuttan çıkmış politik bir hale gelerek farklı disiplinler tarafından da çalışılmıştır (Müldür, 2020). Emek, Weeks (2005; akt. Saygılıgil Gündüz, 2011)'e göre toplumun ürettiği şeylerin ve toplumun değişmesi için bir yaratıcı süreçtir. Yani emek toplumun yaratımı için aslında içkin bir güçtür ve toplum içerisindeki bireylerin yararlandığı en temel üretim faktörüdür.

Karşılıksız emek dediğimiz görünmeyen emek kavramına dair Marx ve Engels tarafından tanımlamalar yapılmıştır. Marx görünmeyen emeği yeniden üretim kavramıyla tanımlamaktadır. Ona göre üretim ve yeniden üretim kesintisiz bir şekilde devam eden toplumsal üretim tarzının bütünleşmiş bir halidir ve bu süreçler üretim güçleri ve üretim ilişkilerini de kapsamaktadır. Kapitalist sistemin ayakta kalmasının şartı üretimin artması ve çoğalmasındır ve üretimin artması için de başat etken emek ve sermayenin yeniden üretilmesidir. Üretimin ikinci unsuru olan yeniden üretim emeğin yarın için hazır olması sürecini kapsayan etkinlikler ve gelecek kuşakların üretilmesidir. İşte bu yeniden üretim durumu insanların bakımını ve ev içindeki faaliyetlerin yerine getirilmesini yani ev içi emeği içermektedir (Güneş, 2015). Engels ise 1884 yılında yayımladığı “*The Origin of the Family, Private Property and the State*” kitabında Marx gibi üretim ve yeniden üretim kavramlarını açıklamıştır. Engels (2021, s. 1-11)'e göre maddeci anlayışta tarihsel süreçteki egemen faktör maddi yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ancak bu üretim ve yeniden üretimin ikili bir yanı bulunmaktadır. Bir yandan bu üretim aletlerin üretimi diğer taraftan ise insanların üretimi ve türün hayatta kalması için gereken faaliyetlerdir. Yani bu faaliyetler ev içi alanı kapsayan yeniden üretim süreçleridir.

Marx ve Engels'in tanımladığı yeniden üretim alanı tam da karşılıksız emeği ifade etmektedir. Karşılıksız emek, en basit haliyle piyasada karşılığı olmayan, meta ekonomisinin diğer ucunda gerçekleşen, çoğu ev içinde günlük hayatın gereksinimlerini karşılamaya yönelik faaliyetleri kapsayan ev içi işlerin oluşturduğu ekonomik hayatı doğrudan etkileyen emektir. Başka bir tanıma göre ise karşılıksız emek ev içi işleri kapsayan günlük beslenme ve gıda maddelerinin sunumu, temizlik, hijyen, çocukların

bakımı, hayvanların bakımı ve evde diğer bakıma ihtiyacı olan bireylerin bakımı gibi faaliyetlerdir. Buna göre karşılıksız emek ev içi bakım emeği ve ev işleri için harcanan emek olarak sınıflandırılabilir (Urhan, 2016). Acar-Savran ve Demiryontan (2020, s.13) ise görünmeyen emeği üçe ayırır: temizlik, yemek yapma gibi ev işleri, kendine bakamayacak durumda olan kimselere bakma eylemi olarak bakım emeği ve kırsal kesimde tarımda çalışan kentte ise aile işletmelerinde çalışan ücretsiz geçimlik işlerdir. Federici (2013)'ye göre ise ev işi yapmak salt ev içindeki hijyeni sağlamaktan daha ötesidir. Ev işi, ev içindeki ücret karşılığı çalışan bireylere fiziksel, psikolojik ve cinsel yönden hizmet sağlamak onları yarın için hazırlamak demektir. Yine ev işi demek geleceğin işçileri olan çocukların bakımını sağlamak, doğumdan okul başlayana kadar onların yanında olmak ve kapitalist üretim sürecine geleceğin işçilerini hazır hale getirmektir. Beauvoir (2020b, s. 184-185)'a göre ise ev işi yıkamak, ütölemek, süpürmek, dolapların içindeki gizlenmiş tozların izini sürmek yani aslında ölümü durdururken yaşamı reddetmektir. Ev kadını, dünyada en büyük azaplardan biri olan ev işini her gün tekrar etmekte, bunun sonucunda aslında tekrardan bir şeyler kirlendiği ve kolay tüketildiği için eline bir şey geçmemekte ve sadece şimdiyi sürüklemektedir. Her gün bir önceki günün bir yinelemesi olduğu için de ev işleri umut vadedemeyecek sonsuz emek biçimidir. Ve yine Beauvoir (2020a, s.93)'a göre ev işi tarihsel süreçte hiç değişmeden var olan ve süregelen bir şekilde günden güne kendini yeniden üreten emektir. Bu emek kadınların genellikle biyolojilerine ve doğallıklarına atfedilir. Kadınların yaptığı ev işi ve çocuk doğurma işlevi doğanın ona sunduğu bir rahim gerçeğiyle pekiştirilir (Mies vd., 2018, s.103). Tüm bu tanımlardan hareketle kadının görünmeyen emeği yani ev içindeki karşılıksız emeği kadının kendi doğasına içkin olduğuna inandırılan, piyasada ne mübadele ne de ücret karşılığında satın alım değeri olan ekonomi içerisinde tanımlanmasa da ekonomiyi ve kapitalist sistemi besleyen ev içinde gerçekleşen ev işlerini ve bireylerin bakımını yani üretimi sürdürmeye katkı sağlayan yeniden üretimdir (Işık, 2020; Dedeoğlu, 2000; Müldür, 2020; Aldemir, 2016).

1.1.2.2. Görünmeyen Emek Kavramının Özellikleri

Görünmeyen emek kavramının tanımlamasını yaptıktan sonra görünmeyen emeğin özelliklerini açıklamak gerekmektedir. Bu gereksinme, görünmeyen emeğin

neden bu şekilde adlandırıldığını ve neden kadınlara içkin olduğunu anlamamız açısından yararlı olacaktır.

1. Ev içi emek doğallaştırılmıştır

Acar-Savran ve Demiryontan (2020, s.11-13)'a göre ev içi emeğin görünmez kılınmasının ilk nedeni onun aslında görünmez olmasındandır çünkü bu emek toplum ve piyasa tarafından doğallaştırılmıştır. Ev içi alan özel alan olarak toplum, patriyarkal sistem ve patriyarkal kapitalizm tarafından kabul edilir ve ev içindeki işler ve bakım emeği kamusal alana taşınmadığı aile içerisinde mahremiyet olgusu ile de gerçekleştirildiği için her zaman kadının tekelinde bir iş olarak görülür (Altuntaş ve Atasü Topçuoğlu, 2016 34-35). Federici (2013)'ye göre ev içerisinde gerçekleştirilen işlerin diğer işlerden farkı salt kadınlara indirgenmesi değil aynı zamanda bu işlerin kadın bedenine ve karakterine atfedilmesi sebebiyle doğallaştırılmasıdır. Yani kadınların doğasında var olduğuna inanılan yanlış bir düşünceyle içten gelen bir gereksinime kadın olma niteliğinin derinlerinden gelen bir isteğe dönüştürülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Beauvoir (2020b, s.157)'a göre ise bu durum erkeğin aşkınlığını kendisinde cisimleştiren cinsiyet olarak görülmesi, kadının ise türün devam ettirilmesi ve sürdürülmesini sağlayan evin bakımını yapan yani kısacası içkinliğe yargılı olan cinsiyet olarak görülmesi sebebiyle ev işlerinin doğallaştırılmasıdır. Ona göre genç kadın köylüler arasında babasına kardeşlerine hizmet eden bir paryayken evlendiğinde ise evdeki erk ve evdeki diğer bireylerin kölesi haline gelen cinsiyettir. Mies ise bunu cinsiyete dayalı iş bölümü ile açıklamıştır (Mies vd., 2018, s.104-105). O, toplum tarafından erkeklerin yürüttükleri görevlerin insani görevler, kadınların yürüttüğü görevlerin ise insani görevleri sürdürebilmeleri için kendi doğasına içkin görevleri olarak görüldüğünü öngörür. Biyolojik olarak insanoğlunun (erkeğin) doğa (dişi) üzerinde bir hakimiyeti söz konusudur. Bu hakimiyet söz konusu emek kavramıyla incelendiğinde kadınların işlerinin doğa üzerinden temellenmesi ve kendi doğalarına içkin olarak kabul edilmesi sebebiyle ev içinde yaptıkları işler görünmezdir (Birer, 2019; Özateş Gelmez, 2014; Özkaplan, 2009; Kan vd., 2011).

2. Ev içinde gerçekleştirilen işlerin mesaisi yoktur

Acar-Savran ve Demiryontan (2020, s.11-13)'a göre ev içinde gerçekleşen işlerin miktarı ve zamanı belli değildir. Ev içindeki çalışma düzeni, çalışmakla dinlenmek, iş zamanı ve boş zaman, ilgi ve bakım gibi karşıtlıklar ile birlikte aslında bütündür. Yani bunların hangisinin iş hangisinin sevgi-şefkat olduğunu ayırmak zordur. Bu durum aslında ev içi işlerin sevgi emeği ve duygusal emek olarak adlandırılmasının bir diğer boyutudur. Çünkü duygusal emek Hochschild (1983, s.7; akt. Karaman, 2017)'e göre insanlar tarafından fark edilen yüz ve beden hareketlerinin yönetimi, bunu iş hayatında bir oyun olarak gerçekleştirme olarak tanımlanmaktadır. Yani esasen duygusal emek, ya gerçekten kişinin bu işi isteyerek yapması ya da istemese de bunu zorundalık içerisinde yaparak duygularını gizlemesidir. Duygusal emeği perçinleyen şey ise şüphesiz kişilerin karşısındaki kişilere duydukları sevgi ve bunun sonucunda verdikleri emeği bir sevgi eylemine/emeğine dönüştürmeleridir (Altuntaş ve Atasü Topçuoğlu, 2016, s.38-40). Gizlenen ya da gizlenmeyen bu eylemler bu doğrultuda ev işinin düzenini etkilemektedir. Nitekim bu durum Urhan (2016, s.126)'a göre nesneleşmemiş emektir.

3. Ev içinde gerçekleştirilen işlerin karşılığı yoktur

Çalışma hayatında bireyler işletmelerde iş yapmaları karşılığı bu emeklerinin karşılığını belli bir ücret alarak karşılırlar. Ev içinde gerçekleşen emek ise maddi olmayan bir temelde yapılır ve bunun parasal yani maddi bir karşılığı yoktur. Hatta sosyal değiş-tokuş teorisine göre iki kişi arasında geçen maddi ve maddi olmayan etkileşimlerde kişi belli bir emeğinin karşılığında ya maddi yani parasal kaynak ya da maddi olmayan onay bekleme, teşekkür bekleme gibi duygusal tatmin beklemektedir (Kalaycı vd., 2020, s.63). Ev içinde gerçekleştirilen emek karşısında kadınlar maddi olarak bir karşılıkla ödüllendirilmez bunun duygusal boyutu ise herkes tarafından bilinmemekle birlikte genellikle kadınlar üzerindeki iş yüklerini düşündüğümüzde böyle bir karşılığının olmadığı da düşünülebilir. Acar-Savran ve Demiryontan (2020, s.11)'a göre kadınlar ister ücretli işte çalışıyor olsun isterse de ev kadını olup piyasa süreçlerine katılmıyor olsun her halükarda ev içinde gerçekleştirdikleri faaliyetler için ücret almamaktadır. Hatta onlara göre çalışan kadınların ev içi işlerde de çalışıyor olması çifte mesai yapmalarına ve emeklerinin daha fazla sömürülmesine neden olmaktadır. Ekiz Gökmen (2017)'e göre çalışan kadınlar ev içi işlerde de çaba sarf ettikleri ve zamanlarını

bu işlere de harcadıkları için zaman yoksulu insanlardır. Federici (2013, s. 32)'ye göre ise kapitalist sistemde bu durum sermayenin bir taşla iki kuş vurmasına sebebiyet verir. Yani ev içinde kadınlar tarafından ücretsiz bir şekilde gerçekleştirilen faaliyetler ücreti ödenmediği için de kendine ücretsiz işçiler sağlamakta ve bu işleri bedavaya getirmektedir. Delphy (2020, s.97)'e göre ise bu emeğin karşılıksız olmasının sebebi kadın emeğinin hane üretiminin bir parçası olması dolayısıyla kocasına ait olan emek olmasıdır (Etiler, 2018; Aytekin, 2014).

Görüldüğü üzere ev içi emek yani görünmeyen kadın emeği, kadınların kendi doğaları sebebiyle yapmaları gerektiğine inanılan doğallaştırılmış, belli bir düzeni yani zamanı ve miktarı belli olmadığı için mesaisiz ve karşılığında mübadele edeceği herhangi bir değer atfedilmediği için karşılıksızdır. Bu üç temel özellik ev içi emeğin kendisini açığa çıkaran bir yöne sahiptir. Bu sebeple ev içi emeğin görünmez kılınması Federici (2013, s.51)'ye göre dünya nüfusunun çoğunu (kadınları) görmezden gelmek ve mücadelelerine kör olmaktır. Bu körlük tarihsel süreç içerisinde hep devam edegelen bir olgu olmuştur. Bir sonraki bölümde bu konudan detaylı bir şekilde bahsedilecektir.

1.1.3. Tarihsel Süreçte Kadının Görünmeyen Emeği

“Bu dünya her zaman erkeklere ait olmuştur.” (Beauvoir, 2020a, s.91)

Beauvoir'in de ifade ettiği gibi aslında dünya ya da tarih her zaman erkeklere ait olmuştur. Bu durumun kökeninde yatan durumun anlaşılması için tarihsel süreçte kadın ve erkek arasındaki cinsiyetçi iş bölümüne bakmak önem arz etmektedir. Bu durum aynı zamanda ev içi emeğin, kadınların neden özel alana hapsedildiğinin ve kamusal alana çıksalar bile neden emeklerinin sömürüldüğünün anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Erkeklik ve kadınlık yani toplumsal cinsiyet rolleri aslında sadece biyolojinin vergisi değildir bu durum aynı zamanda Mies'e göre uzun bir tarihsel süreçte oluşan ve her çağın üretim tarzına göre değişen bir olgu olmuştur. Buna göre cinsiyetler arası farklılıklar ve iş bölümü, maddi temeli olan üretim için icat edilen maddelerin ve doğanın kendisinin egemenlik biçimine göre farklı şekilde yorumlanır ve değeri biçilir.

Tarihsel sürece geçmeden önce kadın ve erkeğin doğayla kurduğu nesne ilişkilerine baktığımızda yine Mies'e göre kadınlar doğayla nesne ilişkileri kurarken erkeklerden farklı olarak tüm bedenlerini kullanır. Yani alet yapmak için ellerini, zihinsel süreçlerini kullanan kadınlar aynı zamanda doğum yapmak, bebek için süt üretmek gibi faaliyetleri de gerçekleştirir ve bunlar da bir iştir. Kadınlar ayrıca ilk tarihsel süreçlerde toplayıcılık yapmış, ekinleri toprağa biçmiş ve ekinleri toprağa ekerken ilk aletleri icat etmiştir. Onlar aslında sadece tüketen insan değil, *homo faber*dir. Erkekler ise üretken olma sürecinde kadınların yaşadığı deneyimleri yaşamazlar onların fiziksel üretkenlikleri için dışsal araçlara yani aletlere gereksinimleri vardır. Yaşamın üretilmesine katkıları yadsınamaz olduğu halde onların görünür olması -kadınların icat ettiği aletleri- ele geçirdiği aletler ve düşünme süreçleriyle olmuştur. Tarihsel süreçte erkek kendi öz bedenindeki organla yani fallusla tanımlanmış ve onun cinsel organı üretim süreçlerinde kullanılan saban, orak gibi aletlerle özdeşleştirilmiştir. Bu durum ise sabanın (erkeğin) toprak (kadın) üzerindeki tahakkümünü ortaya çıkarmıştır. Böylece kadın ve erkeğin doğa ile nesne ilişkisi kurulmuştur (Mies vd., 2018, s.116-125).

En erken insan topluluklarına yani avcı-toplayıcı dönemlere baktığımızda insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için esnek hayat ve iş düzenlemeleriyle paylaşım ve iş birliğini gözeten bir biçimde örgütlenmiştir. Göçebe ve toplayıcı oldukları için ve ellerinde henüz ekip biçecekleri toprak olmadığı için kadın ve erkek eşit iş bölümüne sahiptir. Kadınlar ilkel toplumlarda eve yakın geçimlik üretim ve imalat işlerinden yani besinleri doğadan toplarken; erkekler beklenmedik, sürekliliği olan ve planlanmamış işleri yani avcılık gibi işleri yapmıştır. Bunun sebebi kadınların fiziksel olarak güçlü olmaması durumu değildir çünkü kadınlar avcılık ya da savaş durumunda erkeklerle bir arada olacak güce sahiptir. Bu durum daha çok o zamanlar korunma yönteminin olmaması ve kadınların biyolojik olarak yazgıları olan çocuk doğurma durumlarının olmasıdır ve bu durumda da evde olmak eve yakın yerlerdeki üretim süreçlerine katılmak onlara düşmektedir. O zamanlar toprak olmadığı yani mülkiyet önem kazanmadığı ve çocuk sahibi olmanın önemli olmadığı zamanlar olduğu için erkek ve kadın arasındaki iş bölümü çok katı kurullarla ayrılmamıştır. Hatta kadınlar o dönem hem üretim hem de aslında yeniden üretim rolünde oldukları için erkeklerden daha çok emek sürecine katkı sağlayan cinsiyettir ve topluluğu yaratan bir cinsiyet olması dolayısıyla tanrıça olarak görülmektedir. O zamanlardaki beslenme ve hayatta kalma

biçimi avdan sağlanan et ile değil çoğu zaman kadınların ürettikleri veya topladıkları yiyeceklerle olduğundan kadının üretim süreçlerindeki rolü daha üstün olmasına rağmen erkekler -çeşitli mitlerle kutsallaştırılmaya çalışılsa da- üretim sürecinde kadının ürettiklerini ele geçiren sömürgeci (Mies vd., 2018, s.125-132; Beauvoir, 2020a, s.91-110; Coontz & Handerson, 2020, 34-37; Özateş Gelmez, 2014; İspir, 2016)

Özel mülkiyet kadını erkeğe tabi kılmıştır. Yani avcı-toplayıcı dönemde kutsallaştırılan kadın özel mülkiyetle birlikte tahtından indirilmiş ve yazgısı yüzyıllar boyunca buna bağlı olmuştur. Tarım dönemine geçiş ve hatta hayvanların evcilleştirmeye başlandığı pastoralist toplumlarda hayvanların avlanması ve hemen tüketilmesi yerine evcilleştirilmesi, yiyeceklerin doğadan toplanması yerine toprak üzerine ekilmesi, yerleşik hayata geçiş ile birlikte insanların barınma biçimlerinin sabit kalışı ile birlikte özel mülkiyetin değer kazanması, üretim sürecinin başında ve ona hakim olması, çocukların ailenin soyunu devam ettirecek olması nedeniyle değerli kılınması bunların başında sürekli duracak ve hakimiyeti sağlayacak bir cinsiyetin olmasını temellendirmiştir. Erkek toprak elde etmek için ürettiği araçlarla savaşa giden toprağı elde ettikten sonra toprağı kadından aldığı aletlerle geliştiren ve biçen, soya adını veren bir cinsiyet olmasıyla birlikte kadınların ürettiği şeyleri elinden almış onu denetim altına alarak köleleştirmiştir. Kadınlar tarım dönemi ile birlikte bedenleri, emekleri sömürülen ve ev içi alanda geçimlik ücretler için ucuz emek gücü olan bir cinsiyet olmuş ve cinsiyetler arası güç dengesizlikleri ve iş bölümü böylece kadının aleyhine gelişim göstermiştir (Beauvoir, 2020a, s.111-124; Mies vd., 2018, s.133-138; Özateş Gelmez, 2014).

Özel mülkiyetin ortaya çıktığı tarım topluluklarından sonra feodal düzende de kadınların köleleştirilmesi ve cinsiyetçi iş bölümü devam etmiştir. Bununla birlikte Beauvoir (2020a, s.127-137)'a göre kadının durumu bu düzende belirsizdir. Bunun nedeni feodal hukukun egemenlik-mülkiyetin ve özel hak-kamusal hakların karışık olmasıdır. Bu sebeple kadın bazen kendini aşağılanmış hissetmekte bazen de yüceltilmektedir. Üretim süreçlerinde ise kadınlar genel olarak ücretli çalışmaya katılsa da en temel görevi aile ve ailenin üyelerine bakım sağlamaktır. Soylu kadın o dönemlerde erkeğe bağlı ev içi hizmetçileri olarak görülmektedir. Her ne kadar özgür

oldukları söylene de ev içine kapatılmış evdeki düzeni sağlamaya, eşine hizmet etmeye, evdeki hizmetçileri denetlemeye mahkum edilmiştir. Evin reisi olan erkeğin kadından beklentisi maddi olarak aile refahının korunmasını sağlaması ve soyunun devamı için çocuk doğurmasıdır. Serf kadınların durumu ise aslında soylu kadınlardan farksız değildir. Feodal sistemde erkek serfler kadar kadın serfler de beye bağlı toprakta sebze yetiştirmek, hasadı toplamak kadar toprak işlerine yardımcı olmak gibi önemli işleri yapmak durumundaydı. Ancak emekleri çiftlik içerisinde kaldığı mübadele değeri olarak görülmediği için erkeklerle aynı ücretleri alamazlardı. Kentli kadınlar ise kırsal kesimde yaşayan kadınlardan farklı olarak ücret karşılığı işlerde çalışmıştır. Ancak tüccar kadınlar aile işlerini de yürütebilmek için -ki bu onların birincil göreviydi- evlerine yakın yerlerde ticaret yapmıştır. Zanaat yapan kadınlar ise ailelerin günlük bakım ihtiyaçlarını karşılamakla beraber bağımsız işler de yapmıştır. Ancak onların hem sayı olarak artması hem de loncada güçlenmeleri nedeniyle loncalar kendilerine bu durumu ekonomik bir tehdit olarak görmüş ve bu duruma engel olmak için harekete geçmiştir (Özateş Gelmez, 2014). Yani feodal öncesi dönemde şiddet ile kurulan hakimiyet; aile, devlet, kurumlar ve ataerkil dinlerle sağlanan hakimiyete dönüşmüştür (Mies vd., 2018, s.139).

Toprak mülkiyetine dayanan dönemde doğa, toprak ana ve onun bitkileri olarak görülen kadınlar toprak ve toprağın bir parçası olarak görülmüştür (Mies vd., 2018, s. 141). Bu durum erken kapitalist dönemde de benzer bir şekilde kadınların döl veren kişiler olarak görülmesine benzemektedir. Kadınlar bu dönemde varisleri doğuran ve yetiştiren, üretici güçleri ve cinsellikleri kontrol altına alınmış bir cinsiyettir. İşçi sınıfından kadınlar ise ucuz emek gücü üreten ve kolay manipüle olan, erken dönem kapitalist sistemin sömürdüğü ve kapitalist sistemin çarklarının temelini oluşturan kimselerdi. 19. yüzyılda ise kadınlar yeniden üretimin dışı oldukları için ev kadını ve modern ailelere tabi olmaları sağlanmıştır. Yani kadınların birincil görevinin annelik ve ev işleri olduğu inancıyla kadınların evde olmaları sağlanan kimselerdir ve gelir getirici işlerde ise basit ve ucuz emek gücüne dayanan işlerde çalıştırılmış işçilerdir. Yani bu dönemde kadınlar, kazandıkları ücretin aile ekonomisine katkı sağlamadığı, yeniden üretim sürecinde elde ettiği kazanımlarının görülmediği, kendi doğalarına uygun olduğu düşünülen vasıfsız işlerin verildiği işçiler olarak görülmüştür. Ve sanayi devriminden bu yana da bu görüş aslında devam etmiştir. Vahşi kapitalizm, kapitalizm öncesi

dönemde emeği savaş, toprakların ilhakı ve toprakta çalışan insanı zorla köleleştirmekle birlikte kapitalist dönemde de çeşitli -şiddet kullanarak olmasa da- kurumlarla bunu gerçekleştirmektedir (Mies vd., 2018, s.138-147; Özateş Gelmez, 2014; Beauvoir, 2020a, s145-173).

Görüldüğü üzere kadınlar tarihsel süreçte bedenleri, emekleri sömürülen köleler olmuştur. Hatta öyle ki Mill (2020, s.68), hiçbir kölelik durumunun kadının erkeğe bağımlı kılınması kadar olmadığını söylemektedir. Çünkü hiçbir köle hayatının tüm dakikalarını efendisine hizmet etmek için bahşetmez ve hiçbir köle serbest kaldığı vakitlerde efendisi tarafından aile yaşamında sömürülmez. Öyleyse kadınlar özellikle tarım toplumuna geçiş durumundan itibaren emekleri sömürülen kölelerden de aşağı bir konumda yer almıştır.

1.1.4. Görünmeyen Emek Farklı Düşünürlerce Yorumlanması

Görünmeyen emek kavramı 20. yy'da sosyal bilimciler tarafından daha çok ücretli kadın emeğini kapsayan çalışmalara yoğunlaşmıştır. Ancak kadın emeğinin sadece ücretli iş gücü piyasasında değil aynı zamanda özel alanda gerçekleştirdikleri ücretsiz işleri de kapsadığı ve bunun göz ardı edilemeyeceği feminist hareket içinde tartışılan ve çözüm yolu aranan bir olgu olarak 1960'lı yıllardan itibaren tartışılmaya başlanmıştır (Işık ve Serdaroğlu, 2015). O zamanlardan günümüze kadar bu konu, ülkemizi de 1980'li yıllardan itibaren kapsayacak bir şekilde birçok sosyal bilimcinin odağında olmuştur (Ecevit, 2011, s.121-154). Burada hepsine yer verilemeyecek olsa da bu konu üzerinde düşüncelerini yansıtmış bazı isimleri anmak, düşüncelerini anlamlandırmaya çalışmak ve çözüm yolunun neler olabileceğine dair fikir yürütmek faydalı olacaktır. Özellikle bu sorunun salt cinsiyet ya da salt kapitalist süreçlerin sonucu oluştuğunu ya da her ikisinin de katkısı olabileceğini söyleyen dört önemli sosyal bilimcinin düşünceleri aktarılacaktır.

1.1.4.1. Christine Delphy- Baş Düşman

Delphy, 1970 yılında kadın emeğini anlamlandırmak ve neyden kaynaklandığını açıklamak için “*Baş Düşman*” adlı bir makale yazmıştır. Buradaki baş düşman olarak nitelendirilebilecek mercii patriyarkal sistemdir. Delphy’ye göre kadınların ezilmesi sadece Marksist kuramlarla açıklanabilecek bir olgu değildir. Marksist kuram bunu açıklamakta yetersizdir. Çünkü Marksist kuram, kadınları ayrı bir sınıf olarak görmekten ziyade kadınları da işçi sınıfına dahil ederek onların özgül sorunlarını anlamlandırmamakta ve göz ardı etmektedir. Bu sebeple Marksist kuramı eleştirdiği noktalar vardır. Ona göre Marksist kuramın temel sorunu, sınıfları üretim sürecindeki yerlerinden türetmesidir. Ev içi alan kapitalist olmayan bir üretim yeri olduğu için kadınların emekleri ve kadınların özgül ilişkileri hesabı katılmamaktadır. Dolayısıyla Marksist kuram kadınların ortak ezilmişliğini açıklamamakta ve kadınların ezilmesini açıklamaktan ziyade bunun proleterya tarafından sonuçlarına bakmaktadır. Kadınlar sosyalist toplumlar da dahil olmak üzere ev içinde gerçekleşen faaliyetlerden sorumlu cinsiyettir. Kadınların ev içinde gerçekleştirdikleri faaliyetler meta kesiminden farklı değildir ama aradaki tek fark ev işlerinin ücretsiz bir şekilde yapılıyor oluşudur. Bu sebeple de değersiz görülmektedir. Ücretsiz oluşuyla birlikte bu durum ev işlerinin doğasına da atfedilmektedir. Yani doğal olarak ev içi işler kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bunu gerekçelendirmek için yazar bazı temel tezler öne sürmektedir. İlk olarak kadınların ürettiği değer, yani emekleri sadece aile içerisinde tüketilen ürünlerle değil aile içinde üretilmekle birlikte piyasaya yönelik ürünleri kapsar. Yani her ne kadar ev içi işler kapitalist olmayan üretim ilişkilerinde yer alsada kapitalist sistemden bağımsız olamaz, özel olan kamusaldir. İkinci olarak sanayileşme ile birlikte kadınların geçimlik ücret sağladıkları tarımsal üretimin geride kalmasıyla kadınlar ya ücretli çalışma alanına girmişler ya da tam gün ev kadınlığına mahkum edilmişlerdir. Ancak ücretli çalışan kadınlar da ev içi işlerden kurtulamamıştır. Bu sebeple onların Marksist kuramda çalışma hayatına girmesi kurtuluşları olmamış bilakis omuzlarına yüklenen ikinci vardiyaları olmuştur. Üçüncü olarak bu bahsi geçen ikinci vardiya durumunun sebebi ise kadınların erkeklerle yapmış oldukları evlilik sözleşmesidir. Söz konusu bu sözleşmeyle birlikte kadınlar kendi emeklerini denetleme hakkını kaybetmiş ve patriyarkal düzenin sözmürülenleri olmuştur. Bu tezler aracılığıyla da Delphy toplumda iki üretim tarzının olduğuna ve bunların birbirlerinden farklı olduğuna inanmaktadır. İlk üretim tarzı kamusal alanda metaları üreten sınai üretim tarzıyla kapitalist sömürüye yol açan üretim tarzı ikincisi ise ev içi hizmetlerin yer aldığı ve patriyarkal sömürüye yol

açan üretim tarzıdır. Onun için bu sorunun kaynağı salt kapitalist sistem değil aile içindeki patriyarkal sömürüdür. Dolayısıyla sorunun çözümü de patriyarkal sömürüye karşı kadınların seferberliğidir (Delphy, 2020, s.89-113; Molyneux, 2020, s.117-119; Acar-Savran, 2013, s.46-60; Işık, 2020; Güneş, 2015; Saygılıgil Gündüz, 2011; Kırbaş Battal, 2021; Aldemir, 2016).

1.1.4.2. John Harrison- Ev işi=Yanaşma Tarzı

Harrison, “*Ev İşinin Ekonomi Politikası*” adlı yazısında ev işine dair görüşlerini ifade etmiştir. O, toplumsal bir formasyonda hakim üretici tarzlardan ayrı olarak tabi tarzların da olabileceğini öne sürmüştür. Bunlar kalıntısız tarzlar dediği geçmişe ait tarzlar ve geleceğe dönük tarzları üreten dölütsel tarzlardır. Bunlarla birlikte yanaşma tarzı dediği ne geçmişin kalıntıları ne de geleceğin dölütselliğini kapsayan, hakim tarzla birlikte var olan ekonomik ve toplumsal hayatta belli işlevleri yerine getirirse de önemsenmeyen tarzlar da vardır. Bunlar hakim tarzlarla iç içe geçmiştir. Kapitalist toplumda yanaşma tarzı dediği üretim tarzlarından birinin de ev işleri olduğunu belirtmiştir. Buna göre bu yanaşma tarzı yani ev içi üretim tarzı küçük meta üretimine benzemekle birlikte karşılığının ödenmiyor oluşu sebebiyle farklılaşmıştır. Ancak ev işinin sermaye üzerindeki katkısı çift yanlıdır. Ev işleri hem kapitalist üretim tarzından etkilenen hem de onu etkileyen karşılıklılık ilkesine sahiptir. Buna göre kapitalist sistem ev içinde üretim tarzını destekleyerek hem ücretsiz olarak ev içindeki işleri bedavaya getirmiş hem de emek gücünün değerini düşürmüştür. Yani kapitalizm kadınları iki yönlü olarak sömürmekte ve ev içinde kalmalarına yol açmaktadır. Harrison bunun temel çözümünü hem kapitalist sistemin çözülmesi hem de patriyarkal sistemin çözülmesinde bulsa da aslında en temel vurgusu kapitalist sistemin çözülmesi olmuştur. Doğal olarak patriyarkal sömürüyü göz ardı etmiş ve Delphy ile bir bakıma zıt düşüncelere girmiştir (Molyneux, 2020, s.122-124).

1.1.4.3. Heidi Hartmann- Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği

Delphy ve Harrison’un tezlerinde farklılıklar ve benzerlikler olmakla birlikte bazı noktalarda tezleri yetersiz kalmıştır. Buna göre Delphy ev içi emeğin sömürü

tarzının, salt kadınların evlilik sözleşmesiyle birlikte aile içinde var olan patriyarkal sömürü sayesinde olduğunu ve kapitalist sistemin kadınların ortak ezilmişliğini dile getirmediğini söylemiştir. Bu tezde Delphy'nin göz ardı ettiği en önemli şey her kadının evli olmadığı ve her evlilik sözleşmesinin de dünyanın her yerinde aynı olmadığıdır bu sebeple Delphy'nin tezi evrensel olmamakla birlikte çözüm için yetersizdir. Bununla birlikte Harrison'un yarattığı tez hem kapitalist hem de patriyarkal sömürüyü kapsasa da aslında temel vurgusu kapitalist sömürü biçimi olmuştur. Harrison, kapitalist sistemin hem ev içi emeğin emek gücünün değerini düşürdüğünü hem de ev içinde kadınları tabi kıldığını söylemektedir. Ancak burda da yine işin sadece kapitalist sistem tarafından çözümleniyor oluşu, kadınların ortak ezilmişliğini hesaba katmıyor oluşu nedeniyle yetersiz olduğu yerler vardır. Bu sebeple bu durumun çözümü için her iki cephede yani hem ev içi alandaki kadınlara özgül sorunların yani patriyarkal sistemin tartışılması hem de ev dışında kamusal alandaki sömürü tarzının hesabı katılması gerekmektedir (Molyneux, 2020, s.124-153).

Hartmann 1981 yılında "*Marksizm ile Feminizmin Mutsuz Evliliği*" adlı makalesini yayımlayarak Molyneux'un görüşüne benzer bir şekilde görüşüyle sorunun ayrıştırılmasından ziyade yani ne Marksizmi dışlamak ne de kadınların ortak ezilmişliğini göz ardı etmemek, Marksizm ve feminizm arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmek ve böylece metafor olarak sunduğu iki anlaşamayan çift olan marksist ve feminist kuramların aralarındaki ilişkinin iyileştirilip ikisinin de katkısını alarak bir çözüm oluşturulmasını önermektedir. Ona göre, Marksizm tek başına yetersizdir çünkü cinsiyet-körüdür bununla birlikte feminizm de bu sorunu çözmekte yetersizdir çünkü o da tarih-körüdür. Bu sebeple Marksizmin özellikle tarihsel maddeciliğini, feminizmin ise patriyarkal yapının toplumsal ve tarihsel bir yapı olarak açıklanmasını anlamlandırmak gerekmektedir. Marksizm genellikle cinsiyetler arası ilişkileri salt ekonomik sistemle açıkladığı için yetersiz kalmıştır. Buna göre ilk dönem Marksist kuramcılar kadınların salt işgücüne katılmasının yani ekonomik hayata katılımının cinsiyetçi iş bölümünü yok edeceğine inanmıştır ancak kadınların deneyimleri önemsenmek yerine onların işçi sınıfına dahil olmalarını önemsemiştir. Zaretsky ve Dalla Costa gibi isimler ise ilk Marksistlerden farklı olarak kadınların kapitalist sistem sürecindeki farklı deneyimlerine odaklanmıştır ancak ev işini o kadar çok vurguladıkları için iş gücü piyasasındaki kadının mevcut rolünü çalışmamıştır. Bu sebeple Marksist

kuram her ne kadar son dönemde kadın deneyimini ele almış olsa da Marksistlerin Marksizmleri feminizmleri üzerinde tahakküm ilişkisi kurmuştur. Bununla birlikte özellikle radikal feminizmin tartışma konusu olan ev içi işler radikal feministlere göre patriyarkal sistemin bir sömürsü sonucu kadınların bedenleri ve emeklerinin sömürüldüğü şeklindedir ancak tarihsel maddecilik göz ardı edilmiştir. Böylece Hartmann tezini temellendirmek için yeni bir patriyarka tanımı yaparak hem toplum tarafından oluşturulmuş eril egemenliğini hem de tarihsel süreçte oluşmuş kapitalist sistemin egemenliğini göz önünde bulundurarak “*patriyarkal kapitalizm*” kavramını temellendirmiştir. Patriyarkal kapitalizm, heteroseksüel evliliklerin, ev işlerinin kadınsallaşmasının, kadınların erkeklere olan ekonomik bağımlılığının, devlet ve erkekler arasındaki kapitalist ilişkileri gerçekleştiren tüm kurumların incelenmesini gerekli kılmıştır (Hartmann, 2020, s.158-179; Saygılıgil Gündüz, 2011; Özateş Gelmez, 2014; Kırbaş Battal, 2021; Aldemir, 2016).

1.1.4.4. Silvia Federici: Ev İşinin Ücretlendirilmesi

Silvia Federici 2012 yılında “*Sıfır Noktasında Devrim*” adlı kitabıyla ev işinin tanımlanması, ev işinin diğer işlerden farkının ortaya koyulması, ev işinin hem kapitalist sistemle hem de patriyarkal sistemle ilişkisini açıklanması ve en önemlisi ev işi için ücret talebinin önemini aktarılması için yazdığı birçok makaleyi toplamıştır. Kendisi de esasen bu alanda 1970’li yıllardan bu yana tartışmalar yapan ve bu alanda savaşım veren bir araştırmacıdır. Federici’nin de ifade ettiği sıfır noktasında devrim yani ev işlerinin ücretlendirilmesi durumu hem kapitaliste karşı hem de marksiste karşı bir devrimdir. Yani onun temel görüşü aslında kadınların hem patriyarkal sistem tarafından hem de kapitalist sistem tarafından sömürülmesi üzerinedir. Ona göre ev içinde yapılan işlerin ücretinin olmaması, ailenin yüceltilmesiyle kadınların aile içerisindeki gerçekleştirdikleri ev işi ve bakım sorumlulukların doğal olarak kadınlara atfedilmesi ve devlet ve kapitalist kurumların sermaye açısından ev içinde yapılan işleri kendi çıkarına ücretsiz kılması sömürünün de gizlenmesi nedeniyle kadınların emeklerinin daha fazla sömürsüne yol açmıştır. Marksist ve Sosyalist ideolojiyi benimseyen kesim, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmak için fabrika kapılarına gitmelerini öngörerek aslında onlara çalışma hakkını değil daha fazla çalışmalarını, daha fazla sömürmelerini telkin eder. Çünkü kadınların ikinci bir işe sahip olması onları asıl işlerinden kurtarmamış daha

fazla iş yükü ile donatmıştır. Yine aynı şekilde ailenin kurum olarak yüceltilmesi erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetini pekiştirerek ev içi işlerin karşılığını gizleyen etmen olmuştur. Dolayısıyla ev işleri için ücret talebi, kapitalist sistemin reddi, diğer taleplerden değil kadınlarla başlayan ve işçi sınıfını da giderek içine alan politik perspektif ve dünya nüfusunun ezici bir çoğunluğunun ücretsiz çalışmasına göz yummamak demektir. Ev işi için ücret talebi mücadelesinde yer almak ücretli iş içerisinde yer almak değil bu ilişkiden aslında kurtulmak demektir. Ev işi için ücret almak sadece maddi olarak karşılığı olan bir şey değil esasen sermayenin yaptığımız sosyal hizmetlere karşı bize ücret ödemesi zorundalığını ortaya çıkarmak, daha az iş yaparak daha fazla sosyal haklara sahip olmak, biyolojinin kader olduğunu inkar etmek ve işlerin karşılığını alarak iş ile sevgiyi ayırmaktır. Bu sebeple ev işlerinin kadınlar üzerindeki yüklerinin kaldırılması için en temel çözüm ona göre ev işi için ücret talebidir (Federici, 2013, s.47-67).

Çeşitli sosyal bilimcinin görüşleri incelendiğinde ev içi emeğin yani kadınların emeklerinin sömürülmesi sorununun çözümünü bazı yazarlar Marksizmin reddinde, bazıları salt Marksist teorinin kabullenilmesiyle, bazıları da her ikisinin kabul edilmesinde bulmuştur. Tüm bu görüşler incelendiğinde hem marksist teorinin hem de feminist teorinin ortaklaşa çözüm üretmesi mantıklı görünmektedir. Ayrıca ev işi için ücret talebinin kadınların bir hakkı olduğu düşüncesi de önemli bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın konusunun feminist kuram ile bağlantısı da göz önünde bulundurulduğunda feminist kuramın ev içi emek hakkındaki görüşlerini belirtmemiz ve anlamlandırmamız gerekmektedir.

1.1.5. Görünmeyen Emeğin Feminist Kuramla Değerlendirilmesi

Feminizm, kökenini Latince'de '*femine*' kelimesinden almış olup toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve bunu besleyen ataerkil ideolojinin kadınların sadece kadın oldukları için erkeklerden siyasal, sosyal, ekonomik ve toplumsal alanlarda ikincil konumda görülmelerinin ve bu durumlar dolayısıyla baskı ve şiddete uğramalarının eşitsiz ilişkiler yaratacağı inancını benimseyerek kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan bir doktrindir (Taş, 2016; Yörük, 2009). Toplumsal cinsiyet

eşitsizliklerine bir karşı çıkış olarak feminizm sadece kadın sorunlarını kapsayan bir alan olmamakla birlikte patriyarkal sisteme karşı bir duruş olarak toplumdaki yapıların durağanlığına, din, dil, ırk, etnisite, engellilik ve yaşa dayalı ayrımcılıkların sebep olduğu eşitsizliklere ve adaletsizliklere de bir karşı duruş olarak düşünülmelidir (Altuntaş ve Atasü Topçuoğlu, 2016, s. 13).

Feminizm kendi içinde dört dalga içerisinde gelişim göstermekle birlikte çeşitli türlere de ayrılmaktadır. Bu ayrılma durumları tarihsel süreçte kadınların taleplerinin ve hak istençlerinin, yaşadıkları devirdeki sorunların sonucunda ortaya çıkmıştır. Ev içi emek esasen 2. dalga feminist hareketlerin yaygınlaştığı yani kadınların bedenleri, emekleri hakkında söz sahibi olmak istedikleri, kişisel olan meselelerin politik olduğu inancıyla ev içinde gerçekleştirdikleri ücretsiz faaliyetlerin kadınların sömürüsüne yol açtığı ve patriyarka kavramının tanımlandığı 1960'lı yılların sonu 1970'li yılların başında ve ülkemizde de 1980'li yıllarda tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte ev içi emek diğer dalgalarda çeşitli görüşlerin de katkısıyla oluşmuş ve günümüzde ortaya çıkan 4. dalga olarak isimlendirilen dijital femnizm hareketinin de içinde yer alan bir hak mücadelesi olmuştur (Taş, 2016; Ecevit 2011, s. 121-154; Özkan, 2021; Acar-Savran, 2013, s. 15; Aldemir, 2016). Bu sebeple femnizmin türlerine göre ev içi emek hakkındaki görüşler aktarılacaktır.

1.1.5.1. Aydınlanmacı-Liberal Feminizm

“Kadınların zihinlerini geliştirerek onları güçlendirirseniz kör itaatin de sonu gelecektir; ama iktidar her zaman kör itaat aradığından tiranlarla hazcılar kadınları karanlıkta bırakacaktır. Ne de olsa tiranlar köleler ister, hazcılarsa oyuncaklar.” (Wollstonecraft, 2020, s. 38)

Aydınlanma çağı akıl çağı olarak da nitelendirilen sorunların çözümünde bilim ve aklın rehberliğine güvenilen, insanlar arasında hukuki eşitliğin olması gerektiğini savunan, insanların devlet karşısında güçlü olduğuna inanılan bir çağdır (Özkan, 2021). Dolayısıyla kadın hareketi de aydınlanmacı düşünceden etkilenerek liberal feminizmi oluşturmuştur. Liberal feminizm, 18. yüzyılda etkisini gösteren Amerikan ve Fransız Devrimlerinden etkilenerek ortaya çıkmıştır. Abigail Adams, 1790'da Judith Sargent Murray ve 1792'de Mary Wollstonecraft gibi feminist kadınlar 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve 1789 tarihli Fransız İnsan Hakları Bildirisinin kadınları

kapsayan nitelikte olmamasını kabul etmeyip doğal haklar talebine dayanarak kadınlara hak talebinde bulunmuştur. Bu feminist kadınların ortak talepleri kadının özel alanla bağdaştırılması eleştirisiyle kamusal alana katılımının sağlanması, erkeklerin çocuklar üzerinde hak iddia etmesi üzerine medeni haklar istemi ve kadınların erkeklerle ontolojik farklılıkların bulunmadığı ve bu düşüncelerin akıl dışı olduğu söylemiyle doğal haklar istemi olmuştur (Yörük, 2009). Ayrıca 1848 tarihli Seneca Falls Bildirisi olarak da bilinen Duygular Bildirisi de kadınların siyasal yaşama katılımı için oy hakkı, eğitim hakkı, iş yaşamında eşit şartlar istemi ve medeni haklardan boşanma hakkı gündeme getirilmiştir (Donovan, 2019, s.21-24). Liberal femnizmin ve birinci dalga feminist hareketin temel noktası kadınların her alanda erkeklerle eşit olmasıdır. Ev içi emek hakkında kesin bilgiler olmamasına rağmen liberal feminizm, feminist hareketin başlangıç noktası olması ve Mary Wollstonecraft'ın 1792 yılında yazdığı "*A Vindication of the Rights of Woman*" eserinde bazı noktaları buna temel oluşturmuştur. Wollstonecraft (2020, s.29-99)'ın temel argümanı kadınların kölece bağımlılığının sebebinin toplumsallaşma sürecinde öğrendiği erkeğe her bakımdan hizmet etmesidir. Kadınlar doğdukları günden itibaren kölece bir bağımlılıkla güzel olmaya, ev işlerinde en iyi olmaya, kocasına ve çocuklarına hizmet etmeye bağlıdır ve toplumun gözünde "iyi kadın" olma potansiyeline erişmesi için erkeklerden farklı bir eğitim sürecine tabi tutulur. Erkekler kendi kişisel ve ahlaki gelişimlerini tamamlayacak seviyede eğitim görürken kadınlar sadece eş bulmaya ve aile kurmaya heveslendirilir. Bu sebeple iki cinsiyet arasındaki eğitim farkı kadınların özel alanda erkeklere hizmet etmesini sağlayacak şekilde şekillendirilir. Dolayısıyla kadın tiranlar ve hazcılar elinde bir oyuncağa, bir köleye dönüşür. Wollstonecraft'ın görüşlerinden de anlaşılacağı üzere liberal feminizm kadınların bu durumunun erkeklerle aynı düzeyde eğitim süreciyle değiştirilebileceğine inanmaktadır. Onların özel alandan kurtulmalarının yolu akıl ve erdemlerini geliştirecek eğitimidir. Bu eğitim olmazsa kadın cehennemde yaşamaya mahkumdur (Donovan, 2019, s.34-39). Buradaki eğitim, kadınların salt ev içi işleri öğrenmeleri ve iyi kadın olmak için eğitilmelerinden ziyade erkeklerle aynı düzeyde eğitilmeleri yani ev içi işlerin aslında her iki cinsiyet için de aynı derecede yapılması yönünden yorumlanabilir. Kız çocukları salt ev kadınlığına değil kamusal alana girmeleri için eğitilmeli toplumsal cinsiyet rolleri bu şekilde yıkılmalıdır.

1.1.5.2. Kültürel Feminizm

“Kadınların bir kadın gibi davranmaya ya da yönetmeye değil, fakat doğa gibi büyümeye, akıl gibi algılamaya, ruh gibi özgürce yaşamaya ve engellenmeden güçlerini ortaya koymaya ihtiyaçları vardır” (Fuller, 1845, akt.Donovan, 2019, s.76)

Kültürel feminizm, liberal feminizme bir tepki olarak doğmuştur. Bu düşünceyi başlatan 1845 tarihli *‘Woman in the Nineteenth Century’* adlı eseriyle Margaret Fuller olmuştur. Fuller bu kitabında Aydınlanmanın getirdiği bilginin kaynağının nesnel materyaller taşıdığı inancını reddederek öznel ve sezgisel olduğunu savunmuştur. Ona göre her birey özgün ve birbirinden farklı niteliktedir. Bu farklılık hemcinslerin birbirine yaklaşmasını sağlar ve kadınların sadece birey olarak değil hep birlikte kendilerini güçlendirmeye gereksinimleri vardır (Donovan, 2019, s.75-78). Yörük (2009)’e göre kültürel feministler liberal feministlerden kadınların erkeklerden farklı ontolojiye ve kültüre sahip olduklarını ve kadın kültürünün erkek kültüründen üstün olduğunu savunmalarıyla ayrılır. Hatta Donovan (2019, s.74)’a göre kültürel feminizm anaerkilliği savunarak kadınların dişil etkiler aracılığıyla barışçıl bir ortamda güçlü bir kadınlar topluluğu oluşturmasının kamusal alanı düzenleyeceğine inanır.

Fuller’e göre kadınların kendi içlerindeki doğaya, elektriksel güce dönmelerine ihtiyaçları vardır ancak bu elektriksel güç kadının özel alanda konumlandırılmasıyla ve aşığı konumda işlerle uğraşmasına neden olan toplumsal örgütlenmeyle engellenmektedir. Bu durumda kadın kendi doğasından uzaklaştırılmaktadır. Bununla birlikte bir diğer kültürel feminist olan Charlotte Perkins Gilman 1898 yılında *“Woman and Economics”* adlı eseriyle kadınların ekonomik olarak erkeğe bağımlı kılınması türün gelişimini engellediği için yapay olduğunu ve doğa tarafından doğal olarak kabul edilemeyeceği gibi anneliğe olan kutsal atıflarla kadınların enerjilerinin yanlış yönlendirildiğini belirtmiştir. Bunun engellenmesi için ataerkillikten yadigar kalan ve aileyi ekonomik birim olarak gören düşünceleri yıkmak gerekmektedir. Yine Gilman 1903 yılında *“The Home”* adlı eseriyle ev işlerine yönelik görüşlerini bildirmiştir. Buna göre ev içindeki örgütleniş de erkeklerin yarattığı bir despotizm ile karakterizedir ev ona aittir. Ev içindeki işler de doğal olarak kadınlar tarafından yapılmaktadır. Gilman ev işlerinin meslekleştirilmesi gerektiğine inanmaktadır ev içindeki işleri meslek olarak yapacak kişiler bu konuda eğitilmeli ve hizmetlerinin karşılığında ücret almalıdır. Bu ücretlendirmeye kadınlar 24 saatlik zulümden kurtulacak ve ücret karşılığında sadece 8

saat çalışacaktır. Ataerkil sistem ise kadınların kamusal alana katılımıyla ve kamusal-özel alan arasındaki ayrım kalktığı için sona erecektir. Bu eserden sonra da onun izinden giden diğer feministler de ev işlerinin kamusallaştırılması gerektiğine inanmıştır (Donovan, 2019, s.96-105). Tüm bunlardan da anlaşılacağı gibi kültürel femnistler ev işlerinin kadınların doğasını sömürdüğünü, kendi içsel enerjilerini kaybetmelerine neden olduğunu savunarak bu işlerin ücret karşılığında yapılmasını istemiştir. Çünkü ancak böylece kadın kendi doğasını keşfedecektir.

1.1.5.3. Marksist-Sosyalist Feminizm

“Kadınların ev içinde yaptıkları işi görmemek, dünya nüfusunun ezici bir çoğunluğunun ücretsiz çalışmasına ve mücadelesine karşı kör olmak demektir” (Federici, 2013, s.51)

Sosyalist feminizmin kökenleri Marksist feminizmden etkilenmekle birlikte Marksist ideolojinin kadın sorunlarını ve feminist teoriyi temel bir nokta olarak görmemesi sebebiyle feministler tarafından eleştiriye ve metodolojik olarak Marksist teoriyi feminist teoriyle bütünleştirememelerine neden olmuştur. Ancak Marksist teorinin bazı fikirleri ile radikal feminizmin patriyarkal görüşleri kullanılarak sosyalist feminizm oluşturulmuştur. Yani aslında sosyalist feminizm, Marksizmden çok radikal feminizmin düşünceleriyle değişime uğramış bir Marksist teoriyi işaret etmektedir. Marksist feminizm, Karl Marx ve Friedrich Engels’in düşüncelerinden temellenmektedir. Marx ve Engels’in maddeci determinizm teorisi, yabancılaşmış emek, praxis fikri ve kapitalist düşünceden eklemlenen Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni eserinden etkilenmektedir. İlk olarak Maddeci Determinizm düşüncesi ile ortaya çıkan sınıf bilinci, kadınlar arasında farklı sınıflar olsa da, kadınlar ve proletaryayı ilişkilendirerek kadınları bilinçlendirmeye çalışmak gerektiği fikrini yansıtmaktadır. İkinci olarak yabancılaşma kişinin başkalarından ve anlam duygusundan kopması anlamına gelmekte ve kapitalist süreçler kadınları kendilerine yabancılaştırarak onların emeğinin sömürülmesine ve meta olarak görülmesine sebep olmaktadır. Son olarak Engels’in temel tezi olan Ailenin Kökenleri anaerkilliğin belirli bir anda ekonomik süreçlerle ve özel mülkiyetin gelişmesiyle ataerkilliğe nasıl evrildiğini anlatmaktadır. Ona göre ataerkil sistem özel mülkiyet ve kapitalizm ile ortaya çıkarak tarih öncesi anaerkilliği tersine çevirmiştir (Donovan, 2019, s. 133-151; Yörük, 2009). Bu gibi öncüller kadınların kapitalist sistem tarafından nasıl sömürüldüğünü

açıklamaktadır. Ancak bu durumu sadece tarihsel süreç bazında incelediği için ve işin içine cinsiyet faktörünü katmadığı için yetersiz kalmıştır.

Çağdaş Marksist feministler, kadınların emeklerinin salt kapitalist sistem tarafından sömürülmediğini aynı zamanda bu durumun cinsiyetler arası eşitsizlikler temelinde de incelenmesi gerektiğini düşünmüştür. Yani tarihsel süreç ile birlikte cinsiyet faktörü de tahlil içerisine katılmıştır. Bu çağdaş Marksist feministler de ev işine yani ev içi emek konusuna vurgu yapmıştır. Ev içi emek ile ilgili ilk tartışmalar 1969 yılında ortaya çıkan Margaret Benston'un "*The Political Economy of Women's Liberation*" eseriyle başlamıştır. Ona göre kadınların ev içinde yaptığı faaliyetler kullanım değeri ürettiği, ücretli emek sayılmadığı, kadın işi olarak görüldüğü için değersizdir ve bu durum kadınların ikincil statülerinin maddi temelini oluşturmaktadır. Eli Zaretsky ise 1976 yılında "*Capitalism, the Family and Personal Life*" adlı eserinde kapitalizmin kamu-özel alan ayrımını keskinleştirdiğini iddia etmiştir. Ona göre iş ve hayat birbirinden ayrılmıştır. Ev kadınları ve annelere hanenin ayakta tutulması için sorumluluklar verildiğini bu sorumlulukların ise kadınlar tarafından iş ve hayatın ayrılması değil tam tersine ikisinin de birden omuzlarına yük getirdiğini savunmuştur. Yani kapitalist süreçler kadınlar tarafından bu şekilde farklı deneyimlenmiştir. Bu deneyimlenme ise kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyetler arası iş bölümünden ve duygusal süreçlerin her iki cinsiyet tarafından farklı algılanmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Ann Foreman ise Zaretsky ile aynı tartışmayı sürdürse de kadınlara atfedilen duygusallığın onları kendilerine yabancılaştırdığını söyleyerek ev işlerinin kadını kendi var oluşundan kopardığı için yabancılaştırıcı emek olduğunu öne sürmüştür. Mariarosa Dalla Costa da Foreman'ın görüşlerine katılarak ev işlerinin kadınlar üzerinde fabrika işlerinden daha fazla yabancılaştırıcı etkisinin olduğunu belirtmiştir. Ona göre ev kadınları toplumsal üretimden dışlandığı için yaratıcılık eylemine içkin değillerdir bu sebeple kendi doğalarına yabancılaştırılmıştır (Donovan, 2019, s.151-156). Ancak bu yabancılaştırılma durumunun kadınların salt kamusal alanda çalışmaya başlamasıyla çözülemeyeceğini şu sözleriyle belirtmiştir: "*Bir montaj bandında kölelik, mutfak lavabosundan kurtuluş değildir.*" (Costa, 1972; akt. Donovan, 2019, s.156). En son sosyalist feministler olarak nitelendirdiğimiz radikal feministlerden ödünç alınan patriyarka kavramı da ev içi emek tartışmalarına dahil edilmiştir. Bunlardan biri daha önce de bahsettiğimiz Christine Delphy ve Heidi Hartman olmuştur. Hatırlanacağı üzere

Delphy kadınların emeklerinin sömürsünün evlilik sözleşmesiyle bağ kurdukları eşleri ve aile olduğunu ileri sürerek kadınların emeklerinin patriyarkal sömürü ile oluştuğunu ifade etmiştir. Hartman ise bu durumun hem patriyarkal süreçler hem de kapitalist süreçler tarafından gerçekleştiğini ve patriyarkal kapitalist süreçlerin yer aldığı kurumların kadınların emeğini sömürdüğünü iddia etmiştir. Ev içi emek hakkındaki son tartışmalar ise aile ve annenin rolü olmuştur. Bu tartışmaları kabul eden feministlere göre kadından ve erkekten beklenen toplumsal cinsiyet rolleri kapitalist sistemi besleyen bir nosyona sahiptir. Cinsiyetçi iş bölümü sayesinde ev içinde yapılan işler annelik de kutsal sayılarak sevgi ve duygusal emek altında kadının rolü olarak görülmüştür. Böylece bu emek aile içinde gerçekleştirilen ve üretim süreçlerine dahil edilmeyen bir alan olarak kalmıştır. Nancy Chodorow bu durumu 1979 yılında yayımladığı *“Mothering, Male Dominance and Capitalism”* eseriyle temellendirmiştir. Ona göre annelik rolü kadının emeğinin sevgi emeği altında değersizleştirilmesine yol açmıştır. Bu durum erkekler, aile ve kapitalist sistem tarafından bir avantaj sağlamış ve kapitalist sistemin yeniden üreticileri kadınlar olmuştur (Donovan, 2019, s.160-165). Tüm bu görüşlerden anlaşılacağı gibi marksist-sosyalist feminizm, ev içi emek tartışmalarının temel hareket noktası olan çözümlemelerin bazen salt tarihsel maddecilikle bazen de ikisinin birden kullanılmasıyla savunan femnizmin devrimci bir türü olmuştur.

1.1.5.4. Varoluşçu Feminizm

“Kadın öyle bir durumdadır ki, -bütün insanlar gibi özgür ve özerk bir varlık olduğu halde- yine de kendini, erkeklerin onu Öteki statüsünde benimsemeye zorladıkları bir dünyada yaşar bulur.” (Beauvoir, 1949; akt. Donovan, 2019, s. 223)

Varoluşçu feminizmin odak noktası adından da anlaşılacağı üzere varoluşçu felsefeden yani Sartre, Hegel, Husserl ve Heidegger gibi düşünürlerin eserlerine dayanmaktadır. Bu feminizm türüne öncülük eden isimler 1949 yılında yayımlanan *“The Second Sex”* eseriyle Simone de Beauvoir ve 1973 yılında yayımlanan *“Beyond God The Father”* eseriyle Mary Daly olmuştur. Beauvoir yayımladığı *“The Second Sex”* adlı eserinde toplumda kadınların ikincilleştirilmesinin nedeninin din, mitoloji, kültür, örf ve adet olduğunu, bunların erkekler tarafından yaratıldığını ve kadınların bu dayatmalar karşısında kendilerini erkekler karşısında köle olarak gördüğünü ifade

etmiştir. ‘*Kadın doğulmaz, kadın olunur*’ sözünün sahibi olan Beauvoir, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten farklı olarak kültür, örf ve adet dinsel pratikler ve mitolojilere dayandığını ileri sürerek kadınları egemenliğin sahibi erkek efendileri karşısında köle konumuna düşürerek ikinci bir cins olarak görülmelerine neden olduğunu söylemektedir (Bora, 2011; Yörük, 2009).

Beauvoir (2020b, s.158-193)’a göre kadınlar tarihsel süreç içerisinde Sartre’ın da ifadesini temellendirerek *en soi* (öteki) rolünü üstlenirken erkekler *pour-soi* (aşkın) rolleri üstlenir. Buna göre erkek *pour-soi* rolünü üstlenerek kendi bağımsızlığını ve varlığını gerçekleştirebilirken kadın ev içerisinde tekrara dayalı işlerle sadece şimdiki sürükler ve aşkınlığını gerçekleştiremez. Ona göre ev işleri kendini tekrarlayan, kadınların ev içinde tozu kovmak için yani ev içindeki olumsuzlukları kovmak için yaptığı sonsuza kadar süren, varlığını sömüren özelliğe sahiptir. Bu sebeple ev işleri kadının kendinden sonsuza dek kaçmasına neden olur ve bedeninin sömürüsüne izin verildiği için ev bir genelevdir. Ev işi yaparken kadın her ne kadar bir şeyler yarattığını düşünse de bu yaratım işlevi onun öteki olmasını pekiştirir. Kadının aşkınlığını kazanmasının yolu olarak da Beauvoir, Wollstonecraft gibi liberal feministlerle ortak bir noktada buluşarak kadınlara akılcı ve eleştirel niteliklerini geliştirmelerini önermektedir. Daly ise ev içinde yapılan faaliyetlerle kadın hiçlik deneyiminden kaçınmasını gerçekleştirir ama aynı zamanda bu kaçınma onu varlığına içkin olmasından da uzaklaştırır. Böylece kadın yaratıcılığa giden yolda kendine bir engel yaratır. Bu düşüncelerden de görüldüğü gibi varoluşçu feministler, ev işinin kadınların yaratıcılığına ket vurduğunu, onları kendi olmaktan uzaklaştırdığını ve böylece ikincil bir statüye sokarak kendilerini ötekileştirdiğini düşünmektedir (Donovan, 2019, s.233-237).

1.1.5.5. Radikal Feminizm

“Eğer bir grup diğerini yönetiyorsa, ikisinin arasındaki ilişki politiktir. Böylesi bir düzenleme uzun bir dönem boyunca sürdürülürse, bir ideoloji geliştirir. Tüm tarihsel uygarlıklar ataerkildir; ideolojileri erkek egemenliğidir.” (Millett, 2018, s.105-111)

Radikal feminist kuramı ortaya çıkaran kadınlar 1960'ların sonu ve 1970'lerin başındaki eski eylemci kadınlar olarak bilinmektedir ve 1960'ların medeni haklar, savaş karşıtı politikalarını üreten ve 20. yüzyılın Yeni Sol'daki erkek radikallerin kadınları ikincil konumda görmelerini ve kadınları aşağılamalarına tepki gösteren feminist kadınlar olmuştur. Radikal feminist kadınlar, Yeni Sol'un erkek radikallerinin kendilerini aşağılamalarını kabul etmeyerek ataerkil düşüncenin kadınlara hükmettiğinin ve bunun toplumdaki baskının kaynağı olduğunu ve dönüşümün feminizm ile sağlanacağını ileri sürdüler. Bu feminizm türünün diğer düşünceleri ise kişisel olanın siyasal olduğu, kadınların kapitalist süreçler ile değil ataerkil sistemle baskı altına alındığı, bu baskılara karşı kadınların birleşerek direniş göstermesi gerektiği, kadınların yaşadıkları şiddet durumlarının ortak deneyimlerle oluştuğu ve kadınların kız kardeşlik olgusuyla bu deneyimlerini paylaştıkları bilinç yükseltme gruplarının oluşturulması gerektiği ve her kadının biricik olduğu ve bu biricikliğinin ilerde herhangi bir toplumun temelini oluşturabileceği olmuştur (Donovan, 2019, s. 265, 266).

Radikal feminizm, Marksist feminizme yeni bir yön vererek aslında onu yeni Marksist sosyalist feminizm yapmış ve böylece Marksist kuramın ev içi emek konusuna cinsiyet-körü olan yaklaşımını kırmaya çalışmıştır. Böylece ev içi emek tartışmalarına radikal feminizm ile birlikte patriyarka kavramı da girmiştir. Radikal feministler kadınların emeklerinin sömürsününün heteroseksüel aile kurumu tarafından dolayısıyla aile içerisindeki ataerkil süreçlerle gerçekleştiğini savunmuştur. Roxanne Dunbar 1968'de yazdığı "*Famele Liberation as a Basis for Social Revolution*" adlı eserinde kadınların erkeklerden insanların bakımını üstlenmek, paylaşımcı olmak ve iş birliğine olumlu bakan kişiler olarak anneliğe içkin tutumları benimsemeleri yönünden farklı olduklarını savunmuştur. Ona göre kadınlarda ezilenlerin bilinci vardır. Kate Millett ise 1968 yılında çıkardığı "*Sexual Politics*" ile manifestosunu ortaya koymuştur. Ona göre ataerkil ideoloji, kadınları erkeklere hizmet etmeye zorlayan ve bunu doğal olarak kabul ettiren erkeklere ait bir ideolojidir. Bu ideoloji kültür de dahil hayatın her noktasına temas etmekte ve kadınların sömürsünü temellendirmektedir. Ona göre aile bu ideolojik telkinin bir aracıdır. Ataerkilliğin yeniden üretimini sağlayan kurum aile kurumudur. Ti-Grace Atkinson ise kadınların ilk sömürülen sınıf olduğu ve hatta sınıf sisteminin başlangıç noktası olduğunu ve kadın ve erkek arasındaki aşkın, kadınları ezen ve özgürlüklerini zedeleyen psikolojik bir araç olduğunu savunmuştur. 1970'lerden

itibaren ise heteroseksüelliğin ataerkilliği besleyen en önemli kaynak olduğu savunulmuştur. Heteroseksüellik kurum ya da ideoloji olarak kadınları tahakküm altında tutan bir faktördür. Onlara göre heteroseksüellik kadınların bedenini, hizmetlerini sömüren ve bedeni ve hizmetleri erkeğe tabi olmasını sağlamaktadır. Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere radikal feministler kadınların bedenlerinin, emeklerinin ataerkil sistem tarafından sömürüldüğünü kabul eden bir özelliğe sahiptir. Heteroseksüel aile kurumunu ve doğal olarak patriyarkayı reddeden bu duruş kadınların özgürlüklerini bu kurumlardan yani Millett (2018, s.365)'in de ifadesiyle bunların zincirlerinden kurtularak ve başkaldırarak gerçekleştirebileceğini öngörmektedir.

1.1.5.6. Dijital Feminizm: E-feminizm

“Ev kadını: Ev içinde oradan oraya dolaşan, yaptığı iş hiçbir zaman ve şekilde görünmeyen hayalet familyasından bir çeşit ev işçisi.” (Doğan, 2019; akt.Özkan, 2021)

Bu feminizm türü daha çok son zamanlarda oluşan ve hala oluşmakta olan feminizmin 3. dalgasından sonra 4. dalga olarak da nitelendirebileceğimiz kadınların internet üzerinden çeşitli sosyal medya hesapları ya da bloglarla, sokakta yaptıkları eylemlerle örgütlenişinin bir ifadesidir. Daha çok 1990 ve sonrası olarak nitelendirilen Z kuşağının katılım sağladığı, kadına yönelik şiddet, ayrımcılık ve baskıların ifadesinin internet ortamında tüm kadınları kapsayacak şekilde bir kesişimsellikle ifadesidir. Ev içi emek konusunda da bu çeşit bir örgütlenme olmuştur. Buna göre kadınlar anneliğin kutsallaştırılmasının olumsuz yönlerini, deneyimlerini olumlu ve olumsuz olarak paylaşmaktadır. Ev işlerinin görünür kılınması amacıyla sosyal medya hesaplarından kadınlar çeşitli etiketlerle ev işinin sadece kadınlara ait olmadığını, erkeklerle kadınların ortak sorumluluğunda gerçekleşmesi gerektiğini dile getirmektedir. Yani aslında kadınlar, ev içi işlerin ve ev içi emeğin cinsiyetleştirilmesi için çaba göstermektedir (Özkan, 2021).

Görüldüğü üzere feminist kuram ev içi emek konusunda kendi içerisinde yer alan türleriyle farklı bakış açıları sunmaktadır. Bu farklı bakış açılarıyla kadınların sorunları ve deneyimleri dile getirmekte ve günümüzde de mücadele devam etmektedir.

2. İKİNCİ BÖLÜM

Araştırmamızın bu bölümünde Covid-19 döneminin genel olarak etkileri, kadınların bu dönemde yaşadıkları sıkıntılar, kadınların görünmeyen emeklerinin bu dönemden nasıl etkilendiği ve son olarak görünmeyen kadın emeğinin sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirilmesi verilecektir.

2.1. Covid-19 Dönemi ve Etkileri

Salgın hastalıklar, bireylerin hayatta kalma mücadelesini perçinleyen felaketlerdendir. Tarihsel süreçte insanlar çeşitli salgın hastalıklarla savaşım içerisinde olmuştur. Salgın hastalıklar farklı zamanlarda farklı coğrafyalarda ortaya çıkarak ve dünyaya küresel ölçekte yayılarak yani ani ve hızlı bir şekilde gerçekleşip küresel ölçekte hastalık ve ölüm getirmiştir. Bu küresel çaptaki büyük sorun, salt insan yaşamını tehdit etmemiş aynı zamanda insan yaşamına sosyal, psikolojik, ekonomik etkileri de olmuştur (Türk vd., 2020; Yıldırım, 2020; Koç ve Yeniçeri, 2021).

Covid-19 pandemisi olarak bilinen koronavirüs enfeksiyonu Çin'in Hubei eyaletinde yer alan Wuhan kentinde 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına alan salgın hastalıktır. WHO, bu salgın hastalığı ilk etapta küresel ölçekte halk sağlığı acil durumu olarak tanımlamış olsa da sonrasında Çin dışında 113 ülkede de görülmesi, şiddetli bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına alması nedeniyle Covid-19 pandemisi olarak ilan etmiştir. Ülkemizde ise ilk koronavirüs vakası 11 Mart 2020 tarihinde görülmüş, diğer ülkelerde de olduğu gibi hızlı ve şiddetli bir şekilde ülke genelinde yayılım göstermiş ve ölümle sonuçlandığı için ülke genelinde uygulanan politikalar sebebiyle insanları biyo-psiko-sosyal yönden etkilemiştir (Demir ve Taşpınar, 2021; Nakışçı Kavas ve Develi, 2020; Öztürk vd.,2020).

Koronavirüs pandemisi bireylerin sadece biyolojik/fizyolojik olarak etkilenmediği aynı zamanda sosyal, psikolojik, ekonomik olarak da etkilendiği bir salgın olmuştur. Virüs esasen damlacık yoluyla insanlara bulaşmaktadır. Ayrıca enfekte olmuş

bireylerin hapşırma, öksürme durumunda diğer enfekte olmamış bireylerle teması ve bu temasın sonucunda enfekte olmamış kişilerin de ellerini ağız, burun ve göz mukozasına temas ettirmesi aracılığıyla da bulaşmaktadır. Bu sebeple yakın mesafedeki kişilerin enfekte olma ve bu hastalığa yakalanma riski artmaktadır (İşsever vd., 2020). Bu sebeple pandemi dönemi boyunca enfekte olan insanların diğer insanlara bu hastalığı bulaştırmamaları ve yayılım hızının düşürülmesi için ülkeler çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemlerden biri sosyal izolasyon olmuştur. Sosyal izolasyon yoluyla bireyler aynı ortamda birden fazla insanın bulunabileceği (kafe, restoran, toplu taşıma araçları, iş yerleri) yerlerden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Bu sebeple ülkemizde de vakanın görülmeye başladığı tarihten itibaren kademeli olarak okullarda öğretime ara verilmesi, kamusal alanlardaki toplu etkinliklerin iptal edilmesi, seyahat kısıtlamalarının getirilmesi, kamu kurumlarındaki iş yerlerinde esnek çalışma modelinin faaliyete geçirilmesi, hafta sonu ve resmi tatillerde sokağa çıkma yasağının getirilmesi, belirli yaş gruplarındaki insanların salgını bulaştırma ya da salgına kolay yakalanma sebepleri ile sokağa çıkmalarının yasaklanması, kafe, restoran, ibadethaneler, sinema salonları gibi sosyal ve dini faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerlerin kapatılması gibi önlemler alınmıştır. Yani aslında insanların kamusal alandaki faaliyetleri kısıtlanmış ve ev içerisinde kendilerini izole etmeleri öngörülmüştür. Sosyal bir varlık olan insanların diğer insanlarla sosyal faaliyetleri kısıtlanmış, kamu kurumlarında çalışmayan özel sektörde çalışan insanların geçim sıkıntıları başlamış ve ev içerisinde sürekli izole olan insanlar psikolojik sıkıntılar yaşamıştır. Ev içerisinde izole olan bireyler aile bireyleriyle sürekli bir şekilde vakit geçirmeye başlamış bu da olumlu olabilecek bazı sonuçları olsa da aile içerisindeki krizlerin artışı tetiklemiştir. Sürekli ev içerisinde vakit geçirilmesi sebebiyle ebeveynlerin, ev içi işlerdeki bakım yükü artmış ve bu durum özellikle kadınları etkilemiştir (Nakişci Kavas ve Develi, 2020; Öztürk vd., 2020). Bununla birlikte psikolojik olarak bireylerde sosyal izolasyon, karantina süreleri uzadıkça ve pandeminin seyrinin belirsiz olması durumları olunca bireylerde korku, kaygı, yalnızlık öfke gibi duyguların artış göstermesi ile birlikte akut stres bozuklukları, depresyon, panik bozukluk, travmatik stres bozuklukları, yaygın anksiyete bozukluğu, ileri aşamalarda psikoz ve obsesif-kompulsif bozukluklar artış göstermiştir (Koçak ve Harmancı, 2020; Bekaroğlu ve Yılmaz, 2020; Aşkın vd., 2019; Karataş, 2020). Tüm bu durumlarla bireyler biyo-psiko-sosyal yönden olumsuz yönde etkilenmiş ve bu durum özellikle toplumda dezavantajlı gruplarda yer alan bireyleri daha çok etkilemiştir. Bu

dezavantajlı gruplardan biri de cinsiyetleri dolayısıyla kadınlar olmuştur (Birinci ve Bulut, 2020).

2.2. Covid-19 Döneminin Kadınlar Üzerindeki Etkisi

Covid-19 pandemisi tüm dünyayı küresel çapta, psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik düzeyde etkilemiştir. Şüphesiz ki bu salgın toplumda dezavantajlı grupları daha çok etkilemiştir. Bu dezavantajlı gruplar çocuk, yaşlı, engelli, kadın ve lgbti+' lar olmuştur. Toplumdaki diğer kırılgan gruplar gibi kadınlar da cinsiyetleri dolayısıyla salgın döneminde çeşitli sıkıntılar yaşamıştır (Can, 2020; Yasin, 2020). Nitekim UNFPA (2020a) salgın döneminden önce de var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin salgın döneminin getirmiş olduğu psiko-sosyal sorunlar nedeniyle daha da çok artış gösterdiğini ifade etmiştir. Buna göre salgın hastalıklar erkek ve kadınları farklı şekilde etkilemektedir. WHO (2020)'ya göre erkeklerin ölüm oranı (%4,8) kadınlara (%2,8) göre daha yüksek olmakla birlikte kadınların sağlığı erkeklere göre daha etkilenmiştir. Bu sebeple kadınların pandemi döneminden nasıl etkilendiğini incelemek yararlı olacaktır.

2.2.1. Pandeminin Kadın Sağlığı Üzerindeki Etkisi

Pandemi döneminde kadın sağlığı üzerinde ilk olarak durulması gereken nokta üreme sağlığıdır. Pandemi dönemi boyunca kadınların üreme sağlığı pandemi nedeniyle sağlık hizmetlerine ayrılan kaynakların virüsün yayılımının engellenmesi ve enfekte hastaların tedavilerine ayrılması sebebiyle yetersiz kalmıştır. Bu sebeple bu dönem boyunca yaşanan anne ve bebek ölümleri, güvenli olmayan ortamlarda kürtaj faaliyetleri, cinsel yolla bulaşan hastalıkların tedavisinin göz ardı edilmesinde artış görülmüştür (Keten ve Edis, 2021; Viveiros & Bonomi, 2020).

Bununla birlikte pandemi, sağlıklı bir cinsel hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Bilindiği üzere sağlıklı bir cinsel hayat için salt fiziksel hayatın iyi seyretmesi değil aynı zamanda kişinin duygusal, mental ve sosyal olarak da iyilik halinde olması gerekmektedir. Pandemi dönemi boyunca bireylerin biyo-psiko-sosyal iyilik halleri bütün halinde olmadığı için cinsel hayat da bu durumdan etkilenmiştir

(Demir ve Taşpınar, 2021). Bu konu ile ilgili yapılan bir araştırmada araştırmaya katılan kişilerden üçte ikisinde izolasyonun olduğu dönemde cinsel olarak aktif olmama, dörtte birinde ise cinsel istekte azalmalar gözlemlenmiştir (Todd- Gher ve Shah, 2020; Grabovac vd., 2020). Öte yandan yapılan bazı araştırmalarda ise karantina ve sokağa çıkma yasağı sebebiyle çiftlerin cinsel ilişkiye daha fazla zaman ayırdıkları ancak doğum kontrol yöntemlerine ulaşımında sıkıntılar yaşadıkları aktarılmıştır (Church vd., 2020; Hussein, 2020; Ferreira-Filho vd., 2020).

Konuyu ruh sağlığı açısından dolayı incelediğimizde ise Covid-19 döneminin duygusal ve psikolojik olarak erkekler ve kadınlar tarafından farklı deneyimlendiği, kadınların erkeklere göre psikolojik sıkıntıları daha çok yaşadığı, bunların çiftlerin boşanmasına da etki ettiği gösterilmiştir. Kadınların yapılan çalışmalarda daha fazla strese ve anksiyeteye sahip oldukları görülmüştür (Zandifar & Badrfam, 2020; Keten ve Edis, 2021; Özdin ve Özdin, 2020; Almeida vd., 2020; Erdoğan vd., 2020).

2.2.2. Kadınların Yaşamına Etkisi

Covid-19 döneminin çok çeşitli alanlarda insanları etkilediğini görmekteyiz. Kadınların da aynı şekilde aile ve sosyal yaşamları, çalışma yaşamları, ekonomik durumları pandeminin yarattığı kriz ortamından etkilenmiştir.

1. Aile ve Sosyal yaşam

Covid-19 dönemiyle birlikte kısıtlamaların da özellikle görüldüğü dönemlerde iş yerlerinin kapatılması ya da çalışanların esnek çalışma yöntemiyle evden çalıştığı görülmüştür. Evden çalışma ile birlikte evde çalışılan ve geçirilen süre de doğal olarak artmıştır. Bununla birlikte eğitim-öğretim hayatında da kademeli olarak okulların kapatılması ve online eğitimin görülmesi ile birlikte çocuklar okullara gitmek yerine eğitim süreçlerini evde geçirmiştir. Hastalığın getirmiş olduğu fiziksel gücün kaybı ve biyolojik etkileri sebebiyle enfekte olmuş bireyler ev içerisinde bakıma ihtiyaç duymuştur. Bununla birlikte evde yaşlı üyelerin bakımı huzurevi ya da yaşlı bakım merkezleri tercih edilmiyorsa evde sağlanmıştır. Bu gibi sebeplerle kadınların evdeki iş

yükleri artış göstermiştir (Tuna ve Türkmendağ, 2020; Akkan ve Kesici, 2021). Çünkü kadınlar ev içi işlerde toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyetçi iş bölümü gereği daha fazla sorumluluk alınması istenen cinsiyettir. Nitekim OECD (2021)'nin zaman kullanımı araştırmasına göre tüm ülkelerde aynı şekilde olmak üzere 15-64 yaş aralığındaki kadınlar erkeklere göre karşılığı ödenmeyen işlerde daha fazla vakit harcamıştır. Erkekler ise kadınlardan daha fazla karşılığı olan işlerde zaman harcamıştır. Bununla birlikte bu duruma Türkiye'den örnek vermek istersek TÜİK'in yapmış olduğu Zaman Kullanım Araştırması (2015)'na göre çalışan kadınlar ailenin bakım hizmetlerine erkeklerden beş kat daha fazla zaman ayırmıştır. Kadınların ev içindeki işlere günde 3 saat 31 dakika erkeklerin ise 46 dakika ayırdığı saptanmıştır. Bu araştırmalardan da anlaşıldığı gibi kadınların erkeklere göre daha fazla aile yaşamında rol aldığı görülmektedir. Bununla birlikte çalışan kadınların Hochschild ve Machung'un 2012 yılında çıkardıkları ikinci vardiya kavramıyla açıklanan yani hem ev dışındaki işlerini yapması hem de ev içindeki roller gerçekleştirmesi durumu çalışan kadınların çifte vardiya yaptıklarını göstermektedir (Eker, 2018; Koç ve Yeniçeri, 2021; Smith vd., 2021). Power (2020)'a göre bu durum toplum açısından kadının peygamber gibi görülmesine ama bunun da imkansız olduğuna işaret etmektedir. Ona göre ikinci vardiya bu dönemle birlikte dördüncü vardiya olmuştur. Kadınların ev içi yüklerinin artışı ile ilgili çeşitli araştırmalar bir sonraki kısımda detaylı bir şekilde verilecektir.

2. Kadına Yönelik Şiddet

Pandemi döneminde yaşanan psiko-sosyal sorunlar ve aile içerisindeki krizler kadınların evde şiddete maruz kalmasına neden olmaktadır (Koçak ve Harmancı, 2020). Pandemi dönemiyle sokağa çıkma yasakları da göz önünde bulundurulacak olursa kadınların evden başka bir yere sığınma durumlarının olmayışı da onların bu durumdan daha olumsuz bir şekilde etkilendiğini göstermektedir. Nitekim pandemi dönemi boyunca kadına yönelik şiddet vakaları artış göstermiş ve ev içi şiddet yardım hatları ve sığınma talepleri pek çok ülkede çağrılarının arttığını göstermiştir (Demir ve Taşpınar, 2021; Tuncer ve Demirci, 2021; Yılmaz ve Doğan, 2021; Roesch vd., 2020; Ünal ve Gülseren, 2020). UN Women (2020)'a göre dünyanın tamamında son 12 ayda 15-49 yaş arasındaki 243 milyon kız çocuğu ve kadın eşi, birlikte yaşadığı partnerinin fiziksel ya da cinsel şiddetine maruz kalmıştır. UNFPA (2020b) salgın döneminde erkeklerin daha

fazla şiddet uyguladıklarını ve salgın dönemi boyunca 31 milyon kadına şiddet olaylarının olduğu tahmin edilmektedir.

3. Çalışma Yaşamı

Covid-19 döneminde kadınların çalışma hayatı da aynı ölçüde etkilenmiştir. Pandemi döneminden önce de kadınların cinsiyetleri ve ev içindeki işlerde sorumluluk almaları dolayısıyla düşük ücretli, part-time işlerde çalıştıkları, iş yaşamında çocuğu olan ve evli olan kadınların işverenler tarafından tercih edilmediği, aynı zamanda kadınların da ev içi yükleri sebebiyle işlerinden ayrıldıkları, ücret farklılaşmalarının yaşandığı, işten çıkarılmalarda genellikle kadınların tercih edildiği ve bazı meslek ve sektörlerde çalışma yaşamının kadınsallaşması yani sektörlerin feminizasyonlaştığı bilinmektedir (Urhan, 2016, s.132-147; Yavuz, 2016; Karaman, 2017). Tüm bu sebeplerin Covid-19 dönemi gibi bir dönemde de karşımıza çıkan olgular olduğunu gözlemlemekteyiz. Pandemi dönemiyle birlikte işten çıkarılma ve ücretsiz izinlerin yaygınlaştığı bu durumda da çoğunlukla kadınların işlerini bırakmak zorunda kaldığı, yine çalışan kadınların çocuklarını bıraktıkları kurumların kapandığı, aile bireylerinin de bu konuda yardımcı olmadığı gözlenlenmiştir. Bununla birlikte Covid-19 dönemiyle birlikte daha çok kadınların çalıştığı sektörler (sağlık, eğitim, seyahat, turizm, restoranlar) kapanmış ya da çalışmaları tehlikeye girmiştir. Enformel kesimde çalışan ev hizmetçisi kadınlar da bu dönemde çalışmalarını sürdürememiştir. Bu sektörlerden özellikle pandemi döneminde sağlık sektöründe çalışan kadınların etkilendiği görülmüştür. Kadın sağlık çalışanları hastane ortamında yoğun çalışmalar gerçekleştirmiş, enfeksiyonu kapma riskleri artmış ve ailelerinden de tecrit edilmiştir. Ayrıca kadınlar hem hastane ortamında hem de ev ortamında çifte mesai yapmıştır. Dolayısıyla kadınların çalışma yaşamı cinsiyetleri sebebiyle bu dönemde de etkilenmiştir (Demir ve Taşpınar, 2021; Yıldırım, 2020; Nakışçı Kavas ve Develi, 2020; Dinçer ve Yirmibeşoğlu, 2020; Akbaş ve Dursun, 2020; Carli, 2020).

4. Ekonomik Yaşam

Kadınlar bu dönemde çalışma yaşamındaki sorunlarla da bağlantılı olarak işlerinden çıkarılmış ya da ev içi artan ihtiyaçlar sebebiyle işlerini bırakmak zorunda

kalmıştır. Ücretsiz izine ayrılma durumlarıyla birlikte de ekonomik olarak yoksullaşmıştır. Yine aynı şekilde ev içi hizmetlerde çalışan kadınlar kısıtlamaların olduğu dönemlerde işlerini kaybetmiştir (Işık 2020). Bu dönemde TÜSİAD (2021) verilerine göre 1.1 milyon kadın iş kaybı yaşamış ve bu durum ekonomik sıkıntılar yaşamalarına sebebiyet vermiştir.

Görüldüğü üzere Covid-19 dönemi kadınların sağlıkları üzerindeki etkisiyle birlikte psiko-sosyal yaşantılarında da sorunlar yaşamalarına neden olmuştur. Bu sorunların kaynağında görüldüğü üzere cinsiyet faktörünün etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Kadınların emeklerinin hem iş yaşamında hem de ev yaşamında sömürüldüğü ve bu durumun Covid-19 gibi krizlerin patlak verdiği bir dönemde yaşanması kadınları orantısız bir şekilde etkilemiştir. Konumuz gereği kadınların ev içerisindeki görünmeyen emeklerinin Covid-19 döneminden nasıl etkilendiğini görmek için diğer kısımda çeşitli araştırma bulgularından çıkarım yapılacaktır.

2.3. Covid-19 Dönemi ve Görünmeyen Emek

Çalışmanın bu bölümünde, Covid-19 döneminde görünmeyen kadın emeğindeki değişimler çeşitli araştırmalardan elde edilen bulgularla desteklenecektir. Konumuz gereği kadınların görünmeyen emeklerinin bu dönemle birlikte artıp artmadığı, neden arttığı ve bunun küresel çapta ve ülkemiz çapında nasıl olduğunu anlamak faydalı olacaktır. Bu sebeple aşağıda verilen tabloda dünyada ve Türkiye’de Covid-19 döneminde kadınların görünmeyen emekleri hakkında yapılmış çalışmalar verilmiştir.

Tablo 1: Covid-19 Döneminde Ev İçi Emek İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Çalışmanın Adı ve Gerçekleştiren Kişi/Kurumlar	Çalışmanın Popülasyonu	Bulgular
“Women’s and men’s work, housework and childcare, before and during COVID-19” (Del Boca vd., 2020)	Bu çalışma 2020 yılında İtalya’da 800 çalışan kadın ile yapılmıştır.	Pandemi döneminde kadınların ev içi yüklerinin daha da çok arttığı, ev işlerine eskisinden daha fazla zaman harcadıkları, çalışan kadınların çocuklarına bakacak kimsenin olmaması nedeniyle daha çok zorlandıkları görülmüştür.

“How the Covid-19 Lockdown Affected Gender Inequality in Paid and Unpaid Work in Spain” (Farre vd., 2020)	Bu çalışma 24-50 yaş arasındaki 5001 kişiyi kapsamaktadır.	Salgın sebebiyle hem ücretli hem de ücretsiz emek alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin arttığı, ev içi işlere erkeklerin kısmen yardım etse de genellikle sorumluluğun kadınlara ait olduğu gözlenmiştir.
“Covid-19 and Women’s Triple Burden: Vignettes from Sri Lanka, Malaysia, Vietnam and Australia” (McLaren vd., 2020)	Dört farklı ülkeden dört farklı akademisyen kadının yapmış olduğu çalışma örneklerinden alınan kısa anlatılarla oluşturulmuştur.	Sri Lanka örneğinde okulların kapalı olması ve evde kalınması dolayısıyla kadınların ev içi yüklerinin arttığı ve özellikle sağlık çalışanlarına ayrımcılık yapıldığı, Malezya’da ise sokağa çıkma yasağında kadınların evde tamamen izole olduğu, Vietnam’da medyada kadınların aile ve ev hayatında hizmete yönlendirildiği ve Avustralya’da ise kreşlerin açık olması dolayısıyla çalışan kadınların rahatladığı ancak bakım hizmetlerinin yine kadınlar tarafından yapıldığı vurgulanmıştır.
“Early Signs Indicate That COVID-19 Is Exacerbating Gender Inequality in the Labor Force” (Landivar vd., 2020)	Evden çalışan çiftler üzerinde yapılmıştır.	ABD’de yapılan bu çalışmada annelerin babalara göre daha fazla iş gücünden ayrıldığı, her iki ebeveyn evden çalışsa da annelerin iş yüklerinin ev işlerinin artması dolayısıyla daha fazla olduğu saptanmıştır.
“COVID-19 and the gender gap in work hours” (Collins vd.,2020)	ABD’nin CPS sistemini yani iş gücü istatistikleri kullanılarak yapılmıştır.	Kadınların çalışma saatleri azalsa da ev içinde çalıştıkları için her iki ebeveyn de ev içinde olsa dahi kadınların ev içi yükleri erkeklere göre daha fazla artmıştır.
“I was facilitating everybody else's life. And mine had just ground to a halt”: the COVID-19 pandemic and its impact on women in the UK” (Herten-Crabb & Wenham, 2021)	Bu çalışma İngiltere’de 64 kadından elde edilen bulgularla oluşturulmuştur.	Görüşülen kadınların çoğu ve özellikle çocuğu olan kadınların ev içi bakım yüklerinin daha fazla arttığı, çocuklarına bu süreçte bakacak kimsenin olmayışı nedeniyle zorlandıkları saptanmıştır.
“The work–family balance of British working women during the COVID-19 pandemic” (Adisa vd.,2020)	Bu çalışma 26 çalışan kadınlara yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniği kullanılarak oluşturulmuştur.	Kadınların bu dönemde uzaktan çalışma ile rol çatışmaları içine girdiği ve ev içi yüklerin onlar tarafından yerine getirildiği saptanmıştır.
“Impact of Covid-19 on Informal Sector: A Study of Women Domestic Workers in India” (Sumalatha, 2021)	Hindistan’da 260 ev işçisi kadınlara görüşülerek oluşturulmuştur.	Bu dönemde ev içi hizmetlerde çalışan kadınların çoğunun iş kaybı yaşadığı saptanmıştır.
“Working and caring at home: Gender differences in the effects of COVID-19 on paid and unpaid labor in Australia” (Craig & Churchill, 2020)		Bu çalışma diğer çalışmaların tersine iki cinsiyetin de ev içi işlerinde artış olduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaldığını vurgulamıştır.

“CARE International” (Su-Gender, 2020)	Pandemi döneminde uluslararası düzeyde yapılan bir çalışmadır.	Bu çalışma pandemi döneminde bakım emeğinin %76,2’sinin kadınlar tarafından gerçekleştirildiğini göstermiştir.
“BM Kadın Birimi” (Su-Gender, 2020)	Türkiye’de 1508 kişiyle yapılan bir çalışmadır.	Bu çalışmaya göre kadınların pandemi döneminde %77,6’sı ev temizliğine, %28,7’si yaşlılara destek vermeye, %60’ı yemek yapmaya ve %41’i alışverişe pandemi döneminden önce daha fazla zaman ayırdıkları saptanmıştır. Ayrıca bu raporda kız çocuklarının oğlan çocuklarından daha fazla ev işlerine zaman ayırdıkları ve erkeklerin kadınlara göre daha az ev işlerinde sorumluluk aldıkları raporlanmıştır.
“Koronavirüs Salgını ve Toplum Genel Kamuoyu Araştırması” (IPSOS, 2020; akt. Su-Gender, 2020)	Türkiye’de ev içi emek hakkında yapılan ve BM Kadın Biriminin yürüttüğü araştırmadan 2 ay sonra yapılan bir çalışmadır.	Bu çalışmaya göre araştırmaya katılan kadınların %12’si erkeklerin ev işlerinde yardım ettiğini belirtse de ev işlerinin artması sebebiyle kadınların %60’ı yorgun hissetmekle birlikte %50’si psikolojik olarak olumsuz etkilendiklerini ifade etmiştir.
“Salgında Kadın Olmak Araştırma Raporu” (Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, 2020)	Araştırma iki farklı kadın grubuyla ve toplam 1445 kadın ile telefon görüşmeleriyle gerçekleştirilmiştir. Salgın öncesi ve salgın sonrası durumlar incelenmiştir.	-Kadınların %79’u salgın öncesinde ruh hallerini iyi tanımlarken salgın döneminde %30’u iyi olarak tanımlamıştır. -Salgın öncesinde kadınların %15,9’u ev işlerine dört saatten fazla zaman ayırdıklarını, salgın döneminde ise %41,8’i dört saatten fazla zaman ayırdıklarını belirtmiştir. -Kadınların %71,5’i salgın döneminde ev içi işlerde zorlandıklarını belirtmiştir.
“KONDA” (İlkaracan ve Memiş, 2020; akt.Su-Gender, 2020)	Araştırma Türkiye’de KONDA şirketi tarafından yapılan anketlerle yapılmıştır.	Araştırmaya göre kadınların ev içi işlere ayırdıkları vakit 2018 yılı verilerine kıyasla 2 kat artmıştır. Bununla birlikte kadınların buldukları konum ve çocuk sahibi olup olmama durumları bunun üzerinde etkili olmuştur.
“COVID-19 Pandemisinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Ev İşlerini Kim Yaptı? Çocuklara Kim Baktı?” (Hızıroğlu- Aygün vd., 2020)	15 yaş ve üzeri 1500 kişiyle yapılmış bir araştırmadır.	Araştırmaya göre ev içi işlerde salgın dönemiyle beraber erkekler %13’lük bir orandan %18’lik bir orana yükselerek yardımcı olmuştur. Ancak yine de kadınların ev içi işlerde bir değişiklik yaşamadığı görülmüştür. Salgın döneminde kadınların iş yükü %10’dan %16’ya çıkmıştır.

“Türkiye’de Kadın Emeği Mart 2020 Raporu” (Disk/Genel İş, 2020)	Birçok araştırmadan ve Türkiye’deki araştırma verilerinden elde edilen derleme bir rapordur.	Bu rapora göre 2019 yılında Türkiye’de 500 bin kadın ev içi bakım hizmetleri nedeniyle işinden ayrılmış ve 12 bin kadın ev işleri nedeniyle çalışma hayatına girememiştir.
---	--	--

Tüm bu araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere Covid-19 dönemiyle birlikte ev içi işlerde diğer dönemlere göre daha fazla artış yaşandığı, kadınların bu dönemde ev içi yüklerinde daha fazla zorlandıkları, bazı araştırmalarda erkeklerin de ev içi işlere katılımının olduğu belirtilse de çoğu iş yükünün yine kadınlara kaldığı ve Covid-19 döneminin kadınları psikolojik olarak etkilediği görülmektedir. Buna göre Covid-19 dönemi kadınların zaten var olan ev içi yüklerini daha fazla arttırmış ve bu dönemde özellikle de çalışan kadınların ikinci vardiya yapmalarına sebep olmuştur. Yapılan bu çalışmalar neticesinde çalışan kadınların ev içi yükleriyle beraber daha fazla yoruldukları düşünülmektedir. Çalışmanın diğer bölümünde görünmeyen emek kavramının sosyal hizmet disiplininde değerlendirilmesi ve Covid-19 döneminde ev içi emeği olumlu yönde etkileyen çeşitli ülkelerde uygulanmış sosyal politikalar verilecektir.

2.4. Görünmeyen Kadın Emeği ve Sosyal Hizmet

Bu kısımda sosyal hizmetin tanımı, sosyal hizmetin kadın alanındaki sıkıntılara yönelik bakış açısı, Covid-19 dönemiyle birlikte kadınların artan ev içi yüklerine dair sosyal hizmet bakış açısı ve son olarak Covid-19 döneminde ev içi emeğe dair yapılan sosyal politikalara bir genel bakış yapılacaktır. Böylece kadın emeğine dair sosyal hizmet bakış açısı temellendirilecektir.

2.4.1. Sosyal Hizmet ve Görünmeyen Emeğe Bakış Açısı

Batıda 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında Türkiye’de ise 1980’lerin başında çalışılmaya başlanan ev içi emek çalışmaları birçok sosyal bilimcinin hem merak ettiği hem de gereksinim duyduğu bir konu olmuştur (Ecevit, 2011, s.121-154; Acar-Savran, 2013, s.15). Sosyal hizmet disiplini de bu konuyu çalışan bir bilim dalı olmuştur. Sosyal

hizmet, IFSW (2014)'nin küresel tanımına göre toplumda çeşitli yaşam olayları sebebiyle kırılan duruma düşmüş bireylerin ve toplumun sosyal değişimini ve gelişimini, sosyal olarak uyumlarını, güçlenmelerini ve özgürleşmelerini sağlayan; sosyal adalet, insan hakları, toplu sorumluluk ve farklılıklara saygıyı merkez alan, kendi teorileriyle birlikte diğer bilim dallarından da eklenen eklektik bilgi temeline sahip; bireylerin ve toplumun sosyal refahını ve sosyal işlevselliğini destekleyen akademik bir disiplindir. Kırılan gruplar içerisinde yer alan ve sosyal hizmet mesleğinin destek verdiği müraacatçıların yarısını oluşturan kadınlar da toplum içerisinde toplumsal cinsiyet nedeniyle eşitsizliklere ve baskılara maruz kalmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet, ataerkil sistem ve ataerkil sistem ile kapitalist sistemden beslenen toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan bireyleri yaşam zorluklarıyla mücadele eden biricik bireyler olarak gören onların bu yaşam zorluklarıyla başa çıkabilmeleri için kendi içerisinde yer alan sosyal hizmet teorileri, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgilerini, gerekli sosyal hizmet becerilerini ve sosyal adalet, insan hakları, farklılıklara saygı gibi ilkeleri temel alan sosyal hizmet değerlerini kullanarak mikro, mezo ve makro düzeyde bireylerin, aile ve grupların, toplumun sosyal değişimini, gelişimini, uyumunu ve özgürleşmelerini destekleyen bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1970'li yıllarda özellikle İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinde sosyal hizmet yine 1970 li yıllara damgasını vuran Marksist görüşlerden de etkilenerek radikal sosyal hizmet olarak karşımıza çıkmış ve bu akımla birlikte sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sorgulanmış; 1980'lerde feminist sorgulamalara atarillik boyutu da eklenmiş ve 1990'ların sonu 2000'lerin başından itibaren de baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet anlayışı gelişmiştir (Atasü Topçuoğlu, 2016, s.12; Zastrow, 2016, s.618). Böylece sosyal hizmet ve feminist teori birlikte çalışma imkanı bulmuştur. Sosyal hizmetin kadın sorunlarına duyarlılığı bu yıllarda gelişmeye başlamış ve farklı disiplinlerce alınan bilgi temeliyle temellenmiştir. Özdemir (2018, s. 46)'e göre sosyal hizmet toplum içerisinde yer alan yapısal engellerin, eşitsizliklerin, sömürünün ve baskının devam etmesine neden olur ve bir meslek olarak sosyal hizmet ırk, din, dil, engellilik, cinsiyet, cinsel yönelimleri dolayısıyla baskı ve şiddete maruz kalan kişilerin farkındalıklarının geliştirilmesi, sürdürülebilir politikalar için eşitliğin savunulmasını sağlar. Sheafor ve Horejsi (2016, s.23)'ye göre sosyal hizmetin amacı, insanların sosyal varlıklar olması neticesiyle diğer bireylerle ve toplumdaki kurumlarla iletişiminin sürdürülebilirliğini sağlamak için onların sosyal işlevselliğini artırmaktır. Onlara göre

sosyal işlevsellik bireylerin toplum içerisinde başlıca rollerini gerçekleştirebilmeleri ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi gerekli olan görev ve aktiviteleri başarabilme yeteneğidir. Bu görevlerin başarılabilmesi için sosyal hizmet bireylerin güçlenmelerini ve özgürleştirilmelerini sağlamaktadır.

Yine aynı şekilde sosyal hizmet içerisinde yer alan ve sosyal hizmetin esas dayanak noktasını oluşturan bilgi, beceri ve değer temelleri de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine maruz kalan kadınların işlevselliklerini artırmaya yönelik destek sağlamaktadır. Thompson (2016, s.83-111)'a göre sosyal hizmetin bilgi temeli bireylerin gelişim süreçleri, din ve tinsellik, sosyal süreçler ve kurumlar, kişilerarası ilişkiler, örgüt ilişkileri, sosyal hizmet süreci, kuramsal paradigmlar, müdahale yöntemleri, etik, bilgiyi kullanma, düşünceler ve duygular gibi bilgileri kapsamaktadır. Bu bilgi temeli içerisinde yer alan feminist teori ve uygulamaları, sosyal hizmetin kendi içerisinde yer alan ekolojik kuram ve sistem kuramları kadın sorunlarının çözümü için önem arz etmektedir. Teater (2015, s. 105-106)'a göre feminist teori ve uygulama cinsiyetler arasındaki farklılıkların nasıl ve neden ortaya çıktığını anlamlandırma, kadınların maruz kaldıkları toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler karşısında güçlendirme yaklaşımını kullanma, ekolojik yaklaşımın öngördüğü çevresi içinde birey yaklaşımı ve sistem kuramının benimsediği karşılıklı etkileşimleri kullanarak cinsiyetler arasındaki sorunların kaynağının politik olduğunu benimseme ve böylece kadınların olumsuz yaşam olaylarından kendi başlarına kurtulmaları ve kendi yaşamlarının kontrolünü kendilerinin alabilmesi için destek sağlama görevlerini üstlenmektedir. Kadınların görünmeyen emeklerinin görünür kılınması amacıyla feminist uygulamayı temel alan sosyal hizmet Dominelli (2002, s.15)'ye göre cinsiyetleşmiş iktidar ilişkilerini tespit etmek, kadınların kendi adlarına hareket etmelerini sağlamak, kişisel olanın politik olduğunu savunarak ev içerisinde gerçekleşen iktidar ilişkilerinin politik çözümlerini aramak, anneliği eleştirel gözle irdelemek, bakım emeğine değer vermek ve bakım emeğinin koşullarını düzenlemek, eşitlikçi ilişkiler kurmak gibi özelliklere sahiptir. Buna ek olarak Atasü Topçuoğlu (2016, s.22), feminist uygulamaya dayalı sosyal hizmetin çevresi içinde birey perspektifiyle kadınların hem yakın çevresine hem de politik çevresindeki iktidar ilişkilerini tespit etmek, kadınların farklı yaşam deneyimlerini ve durumlarını anlamak, ataerkilliği ve ikili karşıtlığa dayalı düşünme biçimlerini eleştirmek ve bu konuda farkındalığı sağlamak, eşitsizliklere karşı

duyarlılıkları geliştirerek makro bir çalışma neticesinde bilinç yükseltmek gibi görevlere sahip olduğunu belirtmiştir. Sosyal hizmetin kendi içerisinde ve feminist teoride yer alan bilgi temeliyle kadınların görünmeyen emeklerinin görünür kılınması mikro düzeyde kadınların sorunlarının anlaşılması ve bu konuda mesleki müdahalelerin güçlendirici ve özgüleştireci bir biçimde sunulması, makro düzeyde ise farkındalıkların sağlanarak toplumda bilinç yükseltme çalışmalarının yapılması şeklindedir. Sosyal hizmetin değer temeli ise Thompson (2016, s. 155)'a göre insanların olaylara ve durumlara karşı tutumlarını ve davranışlarını belirleyen önemle bağlı oldukları korumaya çalıştıkları şeydir. Sosyal hizmetin değer temeli, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden etkilenen müracaatçıları ve toplumu anlama, değerlendirme, etkili müdahale planı oluşturma açısından önem arz etmektedir. Sosyal hizmetin özgüleştireci değerleri 1960'lı sosyal hizmet disiplininin geniş ve sosyo-politik olarak incelenmesi gerektiği eleştirilerinin ve 1970'li yıllarda radikal sosyal hizmetin ortaya çıkışıyla kabul edilen değerlerdir (Thompson, 2016, s. 170). Bu değerler kişisel olanın politik olduğunu savunan bireysellikten uzaklaşma, ikilikleri ve cinsiyetler arası yapay ayrımları ortadan kaldırmayı amaçlayan eşitlik ve sosyal adalet, müracaatçı için müracaatçı ile birlikte çalışma yani anti-kolonyalist bir tutumla müdahale içerisinde diyolojik praksişi sağlama, kişinin haklara sahip olduğunu ve sosyal olarak içermeye tabi olduğunu öne süren yurttaşlık, kişinin kendi yaşamı ve koşulları üzerinde kendisinin söz alabilmesi için güçlendirme ve kişinin eylemlerinin sorumluluğunu taşıması gerektiğini söyleyen otantikliklerdir (Thompson, 2016, s. 170-178; Atasü Topçuoğlu, 2016, s. 15-19; Ife, 2017, s.192-209). Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere sosyal hizmet, kadınların ataerkil sistem ve kapitalist sistem tarafından emeklerinin sömürülmesini kadınların sosyal işlevselliklerini azaltan, biyo-psiko-sosyal olarak iyilik hallerini olumsuz etkileyen bir durum olarak görmekte ve kadınların bu soruna yönelik kendi kaderlerini tayin edebilmeleri için feminist teori ve uygulamadan ve kendi içerisinde yer alan kuramlardan yararlanarak yani eklektik bilgi temelini kullanarak emeklerinin sömürülmesi nedeniyle ortaya çıkan olumsuz yaşam olaylarını mikro, mezzo ve makro derecede çözüm üretmeye çalışan bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın konusu gereği Covid-19 döneminde hem ev dışında hem de ev içinde emekleri sömürülen çalışan kadınlar bu dönemden olumsuz bir şekilde etkilenmiş ve biyo-psiko-sosyal bütünlüklerinin sağlanması için desteğe ihtiyaç duyan kırılğan gruplar içerisinde yer almıştır. Kadınların bu dönemde ev içi emeklerinin görünür kılınması için

makro düzeyde sosyal politikaların uygulanması gerekmektedir. Diğer kısımda bu dönemde uygulanan sosyal politikalara örnek verilecektir.

2.4.2. Covid-19 Döneminde Sosyal Politikalar

Sosyal politika, dar anlamda 19. yüzyılın ikinci yarısında ilk olarak kapitalist toplumlara özgü olarak emek ve sermaye arasındaki çelişki ve eşitsizliklerin gün yüzüne çıkarıldığı yani sosyal-ekonomik hak ve özgürlüklerin sağlandığı sonrasında ise geniş anlamda sosyal eşitlik ve sosyal adalet kavramlarının hayata geçirilmesiyle yoksulluğun önlenmesi, bireylerin eğitim ve sağlık hakkına erişiminin sağlanması, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin çözümlenmesini temel alan uygulamalardır. Bununla birlikte üçüncü kuşak hakların gelişimiyle birlikte kadın, çocuk, çevre ve tüketici haklarını da bünyesinde barındırarak bu alanlardaki sorunların da özel olarak çözümlenmesini sağlamıştır. Sosyal politika niteliği gereği devlete ait olan, gelişmesi ise büyük oranda insan hakları ve demokrasi ile gerçekleşen, toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasındaki uzlaşmaları sağlayan bir vatandaşlık hakkıdır (Koray, 2000, s.8-11). Sosyal politikalar bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal eşitlik ve sosyal adalet olgularıyla devletin sosyal bir devlet olarak bireylere sağladığı sosyal hizmet ve politikalarıdır. Sosyal politikalar niteliği gereği herkes için eşitlik sağladığından cinsiyet fark etmeksizin herkes için adil ve eşit bir dünya kurmayı amaçlamaktadır. Kadınların maruz kaldıkları emek sömürsünün politik bir düzlemde incelenmesinin gerekliliği feminist sosyal politikaların temel amacı olmuştur ve cinsiyetler arası eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için üretilen uygulamalar hedeflenmiştir (Şaşman Kaylı, 2016, s.27-59). Bu doğrultuda Covid-19 döneminde kadınların ev içinde görünmeyen emeklerinin görünür kılınması için yapılan çeşitli sosyal politikalar olmuştur.

Covid-19 döneminde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ortaya çıkarılmış Toplumsal Cinsiyet Müdahalesi İzleme Aracı verileri bize kadına yönelik şiddet, ev içi karşılıksız emek ve kadınların ekonomik güvencesi göstergeleriyle karşılaştırmalı analiz sunmuştur. Bu analizlere göre 187 ülkede en çok kadına yönelik şiddete karşı alınmış önlemler bulunmaktadır. Alınan önlemler ekonomik anlamda yani diğer kalan göstergelerde cinsiyet körü olarak kalmıştır. Buna göre alınan önlemlerin

%13'ü ekonomik güvenceyi sağlarken %11'i ev içi emeği hedef almıştır. Ev içi emeği desteklemek için hükümetler bakım yüküne sahip çalışanlarına ebeveynlik izinlerini genişletmiş, okulların kapanmasını telafi etmek amacıyla nakdi destek ya da çocuk bakım merkezlerini karantina döneminde de açık bırakarak sosyal politikalar oluşturmuştur. Ebeveyn izinleri salgın döneminde en karmaşık şekilde gerçekleşen sosyal politikalar olmasına rağmen bazı ülkeler bu konuda uygulamalar yapmıştır. Örneğin Almanya, Hollanda, Fransa ve Avusturya'da özellikle bu dönemde kilit öneme sahip sağlık, eğitim ve sosyal bakım sektörlerinde çalışan kişilerin çocuklarının bakımını sağlamak üzere çocuk bakım merkezleri açık tutulmuştur. Bununla birlikte mevzuatlar tam olarak belirlenmemiş olsa da Polonya, Avustralya, Birleşik Krallık gibi ülkeler acil durumlarda özel izinler kullanabilme haklarına sahiptir (UNDP, 2020; OECD, 2020; akt. Akkan ve Kesici, 2021).

Salgın döneminde ev içi emeği ve çocuk bakımını destekleyen sosyal politikalara sahip ülkeler ise Arjantin, Avustralya, Çin, Estonya, Büyük Britanya ve İtalya olmuştur. Özellikle salgın döneminde Arjantin alınan önlemler neticesinde toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre salgın döneminde okulların kapalı olduğu süre zarfında çocuk bakımı için ücretli izin hakkı tanınmıştır. Aynı şekilde Avustralya, İtalya ve Güney Kıbrıs'ta da bu imkan tanınmıştır. Çin'de salgınla mücadele eden sektörlerde yer alan çalışanlara çocuk bakım desteği sunulmuştur. Güney Kore, İspanya ve Kanada okul ve çocuk bakım merkezlerinin kapanması sebebiyle etkilenen hanelere nakdi destek sağlamıştır (UNDP, 2020; akt. Akkan ve Kesici, 2021).

Türkiye'de ise toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önünde bulunduran politikalar, salgın döneminde görülmekle birlikte fazlalığından söz edilememektedir. Buna göre Covid-19 döneminde en göze çarpan politika ekonomik güçlük çeken hanelere nakdi yardımlar olmuştur. Bu nakdi yardımlar tek sefere mahsus olmakla birlikte 1000 TL şeklinde hak sahiplerine iki seferde ödenmiştir. Covid-19 döneminin ilk aşamalarında engelliler, 60 yaş ve üstü kamu çalışanları, hamile kadınlar ve bebek emziren kadınlar için 12 günlük idari izin sağlansa da bu durum özel sektör çalışanlarını ya da diğer çocuklu aileleri kapsamamıştır. 12 yaşından küçük çocuğu bulunanlara Ankara

Belediyesi sadece kadınlara, İzmir Belediyesi ise her iki cinsiyete idari izin sağlamıştır. Yine salgın döneminde hamile olan kadınlara ve eşi vefat etmiş kadınlara maddi destek sağlanmıştır (Akkan ve Kesici, 2021). Tüm bu politikalara göz attığımızda Türkiye'nin diğer ülkelere göre toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten politikaları olmadığı gözlemlenmektedir.

Türkiye'nin, Esping-Andersen'in sosyal devletleri tipolojileştirdiği kuramında son fazda gelişen Güney Amerika ülkelerini kapsayan “*Latin Çemberi*” tipolojisinde olduğu söylenebilir. Bu sosyal devlet anlayışını benimseyen ülkelerde sosyal refah rejiminin temeli dar ve zayıf kapsamlı sosyal hizmet politikalarıyla meydana geldiği, devlet desteklerini alanlar ve almayanlar arasındaki farklarla şekillendiği, sosyal birliğin dini kurumlar ve aile kurumları aracılığıyla gerçekleştiği ve ev içi yüklerin daha çok aile içinde kadınlar tarafından üstlenildiği görülmektedir (Dedeoğlu, 2009). Koray (2000, s. 111)'a göre ise Türkiye, paternalist yani koruyucu ancak kısıtlayıcı bir tutum sergilemektedir. Paternalist bir devlet anlayışı ise sosyal devlet anlayışını içermemektedir. Hatta Koray (2000, s.115), Türkiye'nin hükümetin politikaları neticesiyle ne liberal, ne sosyal, ne de paternalist olduğunu yani belirsiz bir devlet anlayışında olduğunu ileri sürmektedir. Günümüzde de gözlemlediğimiz bir olgu olarak hükümet politikaları sosyal devlet anlayışını içeren bir özelliğe sahip değildir. Sosyal devlet anlayışının olmadığı ‘*sözde*’ sosyal devlet anlayışının barındığı bir yerde de sosyal hizmet ve sosyal politikalardan söz etmek mümkün olmamaktadır. Kadınlar özelinde Türkiye'nin durumuna baktığımızda özellikle de Covid-19 döneminde 2011 yılında ülkemizde imzalanan ve taraf olunan İstanbul Sözleşmesi'nin kaldırılması ve sözleşmenin kadınları her türlü ayırım ve şiddet durumlarından koruması ilkesini reddetmesi kadınların şiddete karşı korunması yönündeki hukuksal dayanağı ortadan kaldırarak şiddet durumlarında bile bir koruyuculuğun sağlanamamasına neden olmuştur. Şiddet durumunda bile bu dayanağın kaldırılmasının söz konusu olduğu bir ülkede kadınların görünmeyen emeklerinin gözetilmesi ve bu konuda politikaların sağlanması ütopya olarak kalmaktadır. Ancak yine de sosyal hizmet açısından baktığımızda biz sosyal hizmet uzmanları olarak Thompson (2016, s.241)'ın da ifadesiyle engeller karşısında elimizden gelen her şeyi yapmamız, kişisel ve toplumsal meseleler karşısında fark yaratmamız ve toplumda eşitlik ve sosyal adaleti gerçekleştirmemiz gerekmektedir. Bu sebeple kadınların görünmeyen emeklerinin

görünür kılınması için çeşitli sosyal politikaların üretilmesi sosyal hizmet disiplini açısından önem arz etmektedir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Verilerin Analizi ve Bulgular

Araştırmaya dair verilerin toplanması için katılımcıların rızası alınmak suretiyle ve katılımcıların rahat edebilecekleri bir ortam ve zamanda görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve görüşmenin yapıldığı aynı gün araştırmacı tarafından verilerin kaybolmaması adına görüşmeler deşifre edilmiştir. Katılımcıların adları araştırmanın etiği göz önünde bulundurularak aynen aktarılmamış ancak anlattıkları aynen aktarılmıştır. Araştırmaya ilişkin verilerin değerlendirilmesi için içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. İçerik analizi yöntemi, araştırma sonucunda toplanan verileri açıklayacak kavramlara ve ilişkilere ulaşılmasının sağlandığı bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.242). Veri analizi sürecinde toplanan veriler incelenmiş ve içerik analizinin tekniklerinden biri olan kodlamalar yapılmıştır. Bu kodlama ve analizler doğrultusunda araştırmanın amacına uygunluk açısından bulgular iki kategoriye ayrılmış ve bu iki kategoride kendi içerisinde kategorilere ve temalara ayrılmıştır. Araştırmanın ilk kategorisi “*Katılımcıların Covid-19 Döneminden Önce ve Covid-19 Dönemindeki Ev İşlerine ve Yaşadıkları Baskılara İlişkin Deneyimleri*” ve ikinci kategorisi “*Katılımcıların Ev İçi Emek ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bakış Açısı*” şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu kategoriler de elde edilen kodlamalar ve temalar neticesinde kendi içerisinde kategorilere ayrılmıştır. Araştırmanın bulgular kısmında ilk olarak katılımcıların sosyo-demografik özellikleri açıklanmış olup sonrasında yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiş veriler yapılan kodlamalar ve analizler neticesinde sunulmuştur.

3.1.1. Katılımcılara Ait Sosyo-Demografik Özellikler

Katılımcılara ait sosyo-demografik özelliklerin nitelikli bir şekilde incelenmesi için katılımcıların yaşı, medeni durumu, eğitim durumu, mesleği, yaşamını en çok geçirdiği yeri ve hanede kimlerle yaşadığı, çalışma durumları ve gelir durumları ve hane içerisindeki bireylere dair özellikler de ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu sebeple sosyo-demografik özellikler alt başlıklar şeklinde incelenmiştir.

3.1.1.1. Katılımcıların Genel Olarak Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmada elde edilen bulgulara göre katılımcıların yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek, yaşamını en çok geçirdiği yer ve hanede kimlerle yaşadığının tespiti Tablo-2’de sunulmuştur. Araştırmanın evrenini kadınların oluşturması nedeniyle cinsiyet durumları verilmemiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Yaş, Medeni Durum, Eğitim Durumu, Meslek, Yaşamını En Çok Geçirdiği Yer ve Hanede Kimlerle Yaşadığına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Katılımcı	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Mesleği	Yaşamını En Çok Geçirdiği Yer	Hanede Kimlerle Yaşadığı
K1	50	Evli	Lisans	Memur (Okul Hemşiresi)	İl	Ailesiyle
K2	49	Evli	Lisans	Memur (Röntgen Teknisyeni)	İl	Ailesiyle
K3	39	Evli	Yüksek Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K4	45	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K5	39	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K6	28	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K7	50	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K8	40	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K9	32	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K10	28	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K11	35	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K12	30	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İlçe	Ailesiyle
K13	41	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K14	35	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K15	45	Bekar	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K16	45	Evli	Yüksek lisans	Üst kademe yöneticisi (Müdür yardımcısı)	İl	Ailesiyle

K17	34	Evli	Lisans	Memur (Öğretmen)	İl	Ailesiyle
K18	47	Evli	Ön lisans	Özel sektörde çalışan (Servis hostesi)	İl	Ailesiyle
K19	36	Evli	Lise	Özel sektörde çalışan (Servis hostesi)	İl	Ailesiyle
K20	35	Evli	Lise	Özel sektörde çalışan (Hizmetli)	İl	Ailesiyle
K21	45	Boşanmış	Ön lisans	Özel sektörde çalışan (Hizmetli)	İl	Ailesiyle
K22	31	Evli	Lise	Özel Sektörde Çalışan (Hizmetli)	İl	Ailesiyle
K23	38	Evli	Lise	Özel Sektörde Çalışan (Hizmetli)	İl	Ailesiyle
K24	46	Diğer (Eşi vefat etmiş)	Lisans	Memur (Hemşire)	İl	Çocuklarıyla
K25	47	Evli	Lisans	Memur (Hemşire)	İl	Ailesiyle
K26	43	Evli	Doktora	Akademisyen	İl	Ailesiyle
K27	31	Bekar	Doktora	Akademisyen	İl	Tek başına
K28	44	Evli	Lisans	Memur	İl	Ailesiyle
K29	35	Bekar	Lise	İşçi	İlçe	Ailesiyle
K30	31	Evli	Lise	İşçi	İl	Ailesiyle
K31	34	Evli	İlkokul terk	Diğer (Ev içi hizmetler)	Köy	Ailesiyle
K32	30	Boşanmış	Lise	İşçi	İl	Çocuğuyla

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların yaşları ortalamasının yaklaşık olarak 39 olduğu, medeni durumlarının 32 katılımcıdan 26'sının evli, 2'sinin bekar, 2'sinin boşanmış ve 1'inin eşinin vefat etmiş olduğu bilgisi elde edilmiştir. Buna göre katılımcıların genelinin orta yaşta ve evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde 32 katılımcıdan 2'sinin doktora, 2'sinin yüksek lisans, 18'inin lisans, 2'sinin ön lisans, 7'sinin lise mezunu ve 1'inin ilkokul terk olduğu; meslekleri incelendiğinde 32 katılımcıdan 2'sinin akademisyen, 1'inin üst kademe yöneticisi, 17'sinin memur, 3'ünün işçi, 6'sının özel sektörde çalışan ve 1'inin ev içi hizmetlerde çalıştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre genel olarak bakıldığında katılımcıların lisans mezunu ve memur olduğu görülmektedir. Ancak memur olan kişilerin farklı meslek gruplarından olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Katılımcıların yaşamını en çok geçirdiği yer incelendiğinde 32 katılımcıdan 29'unun il ve 3'ünün diğer yerleşim yerlerinde olduğu; hanede kimlerle yaşadığı incelendiğinde 2'si haricinde kalan 30 kişinin ailesiyle

yaşadığı tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların geneline bakıldığında neredeyse hepsinin yaşamını en çok ilde geçirdiği ve hanede ailesiyle yaşadığı görülmektedir.

Tüm bu bulgulardan hareketle görüşülen katılımcıların genel profilinin orta yaşlı, evli, lisans mezunu, memur, en çok ilde yaşamış ve ailesiyle ikamet eden kişiler olduğu anlaşılmıştır.

3.1.1.2. Katılımcıların Çalışma ve Gelir Durumları

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda katılımcıların çalışma durumları ve aylık gelir miktarları Tablo-3'te verilmiştir. Katılımcıların çalışma durumlarının ve aylık gelir miktarlarının Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 dönemindeki durumları ayrı olarak irdelenmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Çalışma ve Gelir Durumları

Katılımcı	Çalıştığı sektör	Önceki Çalışma Durumu	Covid-19 Döneminde Çalışma Durumu	Çalışma Saatleri	Önceki Aylık Gelir Miktarı	Covid-19 Dönemindeki Aylık Gelir Miktarı	Gelirin Yeterli Olma Durumu
K1	Eğitim	Tam Zamanlı / İş Yerinde	Yarı Zamanlı/ Evden Çalışma	Önce: 6 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Az Yeterli
K2	Sağlık	Tam Zamanlı/ İş yerinde	Tam Zamanlı/ İş yerinde	Önce: 8 saat ve nöbet olursa 24 saat Sonra: 8 saat ve nöbet olursa 24 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K3	Eğitim	Tam Zamanlı/ İş yerinde	Yarı Zamanlı/ İş yerinden Çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yeterli
K4	Eğitim	Tam Zamanlı/ İş yerinde	Yarı Zamanlı/ Evden Çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K5	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Belli bir süre ücretsiz izin sonra yarı	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz

			zamanlı/ İş yerinde				
K6	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı zamanlı/ Evden Çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yeterli
K7	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı Zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K8	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı Zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K9	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı Zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K10	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı Zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K11	Eğitim	Tam Zamanlı / İş yerinde	Belli bir süre ücretsiz izin sonra Yarı Zamanlı/ İş yerinde	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K12	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yeterli
K13	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Az yeterli
K14	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K15	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Az yeterli
K16	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı zamanlı/ İş yerinde çalışma	Önce:9 saat Sonra: 4 saat	7001 TL ve üstü	7001 TL ve üstü	Çok yeterli
K17	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Yarı zamanlı/ Evden çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K18	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Okullar kapalıyken işten çıkarılmış/ Okullar açıldığında yarı	Önce: 7 saat Sonra: 5.5 saat	2001-4000 TL arası	2000 TL'nin altında	Yetersiz

			zamanlı/İşte n çalışma				
K19	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Okullar kapalıyken işten çıkarılmış/ Okullar açıldığında yarı zamanlı/İşte n çalışma	Önce: 7 saat Sonra: 5.5 saat	2001- 4000 TL arası	2000 TL'nin altında	Yetersiz
K20	Eğitim	Yarı zamanlı/ İş yerinde	Okullar kapalıyken işten çıkarılmış/ Okullar açıldığında yarı zamanlı/İşte n çalışma	Önce ve Sonra: 5 saat	2001- 4000 TL arası	2000 TL'nin altında	Yetersiz
K21	Eğitim	Yarı zamanlı/ İş yerinde	Okullar kapalıyken işten çıkarılmış/ Okullar açıldığında yarı zamanlı/İşte n çalışma	Önce ve Sonra: 5 saat	2001- 4000 TL arası	2000 TL'nin altında	Az yeterli
K22	Eğitim	Yarı zamanlı/ İş yerinde	Okullar kapalıyken işten çıkarılmış/ Okullar açıldığında yarı zamanlı/İşte n çalışma	Önce ve Sonra: 5 saat	2001- 4000 TL arası	2000 TL'nin altında	Yetersiz
K23	Eğitim	Yarı zamanlı/ İş yerinde	Okullar kapalıyken işten çıkarılmış/ Okullar açıldığında yarı zamanlı/İşte n çalışma	Önce ve Sonra: 5 saat	2001- 4000 TL arası	2000 TL nin altında	Yetersiz
K24	Sağlık	Tam zamanlı/ İş yerinde	Tam zamanlı/ İş yerinden çalışma	Önce ve Sonra: 8 saat ve nöbetler	4001- 7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Yetersiz
K25	Sağlık	Tam zamanlı/ İş yerinde	Tam zamanlı/ İş yerinden çalışma	Önce ve Sonra: 8 saat ve nöbetler	4001- 7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Az yeterli
K26	Eğitim	Esnek çalışma/ İş yerinde	Esnek çalışma/ İş yerinden çalışma	Önce ve Sonra: Çok uzun çalışma	7001 TL ve üstü	7001 TL ve üstü	Yeterli

				saatleri 10 saate varabiliyor			
K27	Eğitim	Esnek alışma/ İş yerinde	Esnek alışma/ İş yerinden alışma	Önce ve Sonra: Sabah 8’de başlayıp sınırsız bir şekilde alışma	7001 TL ve üstü	7001 TL ve üstü	Az yeterli
K28	Eğitim	Tam zamanlı/ İş yerinde	Tam zamanlı/ İş yerinden alışma	Önce ve sonra: 9 saat	4001-7000 TL arası	4001-7000 TL arası	Az yeterli
K29	Tekstil, Hazır Giyim, Deri	Tam zamanlı/ İş yerinde	Tam zamanlı/ İş yerinden alışma	Önce ve Sonra: 10.5 saat	2001-4000 TL arası	2001-4000 TL arası	Az yeterli
K30	Tekstil, Hazır Giyim, Deri	Tam zamanlı/ İş yerinde	Tam zamanlı/ İş yerinden alışma	Önce ve Sonra: 10.5 saat	2001-4000 TL arası	2001-4000 TL arası	Yetersiz
K31	Ev içi hizmetler	Esnek alışma/ İş yerinde	Esnek alışma/ İş yerinden alışma (Belli bir dönem çalışmamış)	Önce ve sonra: 11 saat	2001-4000 TL arası	2000 TL’nin altında	Az yeterli
K32	Tekstil, Hazır Giyim, Deri	Tam zamanlı/ İş yerinde	Tam zamanlı/ İş yerinden alışma	Önce ve Sonra: 10.5 saat	2001-4000 TL arası	2001-4000 TL arası	Yetersiz

Katılımcıların çalıştığı sektörler incelendiğinde 32 katılımcıdan 25’inin eğitim, 3’ünün sağlık, 3’ünün tekstil, hazır giyim, deri ve 1’inin ev içi hizmetlerde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların buldukları sektörlere genel ereve de bakıldığında ise dikkat edilmesi gereken en önemli ayrıntı bunlardan 22’sinin kamu, 9’unun özel ve 1’inin kayıt dışı çalıştığıdır. Katılımcıların Covid-19 döneminden önceki çalışma durumlarına bakıldığında 32 katılımcıdan 25’inin tam zamanlı olarak iş yerinden, 3’ünün esnek çalışma olarak iş yerinden ve 4’ünün yarı zamanlı olarak iş yerinden çalıştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların Covid-19 dönemindeki çalışma durumlarına bakıldığında ise 32 katılımcıdan 22’sinin çalışma durumları değişmişken kalan 10 kişinin çalışma durumları stabil kalmıştır. Çalışma durumları değişen katılımcılara bakıldığında çoğunun öğretmen ya da okulda çalıştığı gözlemlenmektedir. Yani Covid-19 dönemi sebebiyle okulların kapatılması durumunda okulda çalışan

kadınların çalışma durumları değişmiştir. Çalışma durumları Covid-19 dönemiyle değişmeyen 10 kişiye baktığımızda ise bunların mesleklerinin akademisyen, sağlık çalışanı ve işçi olduğu gözlemlenmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere işçi, akademisyen ve sağlık çalışanlarının bir önceki dönemle aynı şekilde çalıştıkları görülmektedir.

Katılımcıların çalışma saatleri incelendiğinde ise Covid-19 döneminden önce memur statüsünde olan ve okulda özel sektöre bağlı olarak çalışan kadınların ortalama 7 saat çalıştıkları ancak bu durumun kadınların tam ya da yarı zamanlı olarak çalışmasına göre değiştiği; işçi, akademisyen ve sağlık çalışanlarının ise belli bir saat görevi ifa etme durumlarıyla birlikte mesai durumlarının olduğu ve memurlara göre daha fazla çalıştıkları saptanmıştır. Katılımcıların çalışma saatleri Covid-19 döneminde incelendiğinde ise yine iki ayırım gözetilmektedir. Buna göre memur ve okulda çalışan kadınların çalışma saatleri okulların kapatılması sebebiyle azalmışken; işçi, akademisyen ve sağlık çalışanları için bu durum değişiklik göstermemiş ve özgül durumlar göz önüne alındığında görece artmıştır. Bu görecelikler ilerleyen kısımlarda ifade edilecektir. Bu bulgular göz önüne alındığında katılımcıların genelinin çalışma saatlerinin Covid-19 dönemiyle birlikte azaldığı söylenebilir. Ancak bu durumun kişilerin çalıştığı sektörlerle göre değiştiği anlaşılmaktadır.

Katılımcıların aylık gelir durumlarına bakıldığında Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 döneminde maaşları değişmeyen kişi sayısı 32 katılımcı arasında 24'tür. Maaşları değişen 8 katılımcı incelendiğinde bunların özel sektörde çalışan ve okulların kapatılması sebebiyle bir süre işten çıkarılan kişiler olduğu 1 kişinin ise kayıt dışı çalıştığı ve pandemi döneminde bulunduğu için işini belli bir dönem yürütemediği bilgisi edinilmiştir. Kalan 24 kişi ise kamu ve özel sektörde çalışan kişilerdir. Bu bulgular incelendiğinde 8 kişi hariç katılımcılardan çoğunun maaşlarının değişmediği ortalama 4001-7000 TL arasında olduğu saptanmıştır. Katılımcıların gelir durumlarından memnun olma durumları incelendiğinde 32 katılımcıdan 18'inin maaşını yetersiz, 9'unun az yeterli ve kalan 5'inin yeterli ve çok yeterli bulduğu görülmüştür. Genel olarak bakıldığında katılımcıların yarısından fazlasının maaşlarını yetersiz bulduğu saptanmıştır.

Tüm bu bulgulardan anlaşılacağı üzere katılımcıların genelinin eğitim ve kamu sektöründe çalıştığı, çoğunun çalışma durumlarının Covid-19 dönemi sebebiyle değiştiği, çalışma durumlarının değişkenlik göstermediği özgül meslek gruplarının olduğu, çalışma saatlerinin yine Covid-19 dönemi sebebiyle eğitim sektöründe çalışan memurlarda ve özel sektör çalışanlarında değiştiği ama yine bazı özgül sektörlerde ve meslek gruplarında değişmediği, aylık gelir miktarlarının işten çıkarılanlar hariç katılımcıların genelinde değişmediği ve katılımcıların yarısından fazlasının aylık gelir miktarını yetersiz bulduğu anlaşılmıştır.

3.1.2. Hanedeki Kişilere Ait Sosyo-Demografik Özellikler

Araştırmanın verilerinden elde edilen bulgulara göre katılımcıların hanelerindeki kişilerle ilgili sosyo-demografik özellikler Tablo-4, Tablo-5, Tablo-6 ve Tablo-7’de verilmiştir. Tablo-4’te katılımcıların çocuklarına dair, Tablo-5’te katılımcıların evlilerse eşlerine dair, Tablo-6’da evde eş ve çocuklar dışında yaşayan kişilere dair ve Tablo-7’de ise Covid-19 döneminde haneye yeni katılmış birey varsa onlara dair sosyo-demografik özellikler ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Katılımcıların eğer bu aile bireylerinden biri yoksa onlara dair bilgiler verilmemiş ve “-” işaretiyle belirtilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Çocuklarına Dair Sosyo-Demografik Özellikler

Katılımcı	Çocuk Durumu	Çocuk Sayısı	Kaç Yaşında Olduğu	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu
K1	Var	2	23 ve 19	Yüksek Lisans ve Lise	-
K2	Var	2	20 ve 16	Lisans ve Lise	-
K3	Var	1	9	İlkokul	-
K4	Var	2	14 ve 17	Lise	-
K5	Var	1	2.5	-	-
K6	Var	1	1.5	-	-
K7	Var	2	7 ve 13	Lise ve Ortaokul	-
K8	Var	2	11 ve 12	Ortaokul	-
K9	Var	2	2 ve 5	-	-
K10	Yok	-	-	-	-
K11	Var	1	2.5	-	-
K12	Var	2	3 ve 4	-	-
K13	Var	2	8 ve 13	İlkokul ve Ortaokul	-
K14	Var	2	4 ve 6	İlkokul	-
K15	Yok	-	-	-	-
K16	Var	2	15 ve 19	Lise ve Lisans	-

K17	Yok	-	-	-	-
K18	Var	2	13 ve 16	Ortaokul ve Lise	-
K19	Var	2	8 ve 11	İlkokul ve Ortaokul	-
K20	Var	2	14 ve 17	Ortaokul ve Lise	-
K21	Var	2	20 ve 26	Lisans	Mezun olan çalışıyor
K22	Var	1	6	-	-
K23	Var	3	12,15 ve 17	Ortaokul ve Lise	-
K24	Var	3	9, 19 ve 22	İlkokul ve Lisans	-
K25	Var	2	19 ve 25	Lise ve Lisans	-
K26	Yok	-	-	-	-
K27	Yok	-	-	-	-
K28	Var	2	7 ve 14	İlkokul ve Lise	-
K29	Yok	-	-	-	-
K30	Var	1	1.5	-	-
K31	Var	3	12, 12 ve 14	Ortaokul ve Lise	-
K32	Var	1	8	İlkokul	-

Katılımcıların çocuklarının olup olmadığı incelendiğinde 32 katılımcıdan 27'sinin 1 veya üstü çocuk sahibi olduğu, bir çocuğu olan katılımcıların sayısının 7, iki çocuk sahibi olan katılımcıların sayısının 16 ve üç çocuk sahibi olan katılımcıların sayısının 3 olduğu görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının yaşları incelediğinde ortalama 13 yaşında oldukları gözlemlenmektedir. Bununla birlikte 8 yaş ve altı çocuğu/çocukları olan katılımcıların sayısı 32 katılımcıdan 12, 9-18 yaş aralığında çocuğu/çocukları olan katılımcıların sayısı 12 ve 18 yaş üstü çocuğu/çocukları olan katılımcıların sayısı 6'dır. Bu sayılar katılımcıların 1 veya üstü çocuğa sahip olmalarıyla karakterizedir. Katılımcıların çocuklarının eğitim durumları incelendiğinde 1 kişinin yüksek lisans, 6 kişinin lisans, 11 kişinin lise, 9 kişinin orta okul ve 6 kişinin ilk okulda olduğu anlaşılmaktadır. Yani katılımcıların çocuklarının geneli orta okul ve liseye gitmektedir. Tüm bu bulgular incelendiğinde katılımcıların genelinin 2 çocuk sahibi oldukları, bu çocukların genel olarak orta okul ve lise çağında oldukları saptanmaktadır. Yani katılımcıların çoğunun aslında halihazırda çocuklarına bakım vermeye devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 5: Katılımcıların Eşlerine Dair Sosyo-Demografik Özellikler

Katılımcı	Eğitim Durumu	Mesleği	Çalıştığı Sektör	Çalışma Durumu	Çalışma Saatleri	Gelir Durumu
K1	Lisans	Öğretmen	Kamu	Önce: Tam Zamanlı/İş yerinde	Önce: 6 Saat Sonra: 3 saat	Önce: 4001-7000 TL Arası

				Sonra: Yarı Zamanlı/İş yerinde		Sonra: 4001-7000 TL arası
K2	Yüksek Lisans	Veteriner Hekim	Kamu	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce: 8 saat Sonra: 8 saat	Önce: 7001 TL ve üstü Sonra: 7001 TL ve üstü
K3	Yüksek Lisans	İnşaat Mühendisi	Kamu	Önce ve Sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce ve Sonra: 9 saat	Önce ve Sonra: 4001-7000 TL arası
K4	Lisans	Öğretmen	Kamu	Önce: Tam zamanlı/ 3 gün iş yerinde Sonra: Yarı Zamanlı/Evden çalışma	Önce: 6 saat Sonra: esnek çalışma	Önce ve Sonra: 4001-7000 TL arası
K5	Lisans	Öğretmen	Kamu	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Yarı zamanlı/ Evden Çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	Önce ve Sonra: 4001-7000 TL arası
K6	Lisans	Öğretmen	Kamu	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Yarı zamanlı/ Evden Çalışma	Önce: 5.5 saat Sonra: 3 saat	Önce ve Sonra: 4001-7000 TL arası
K7	Lisans	Emlakçı	Özel	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Tam zamanlı/ Evden Çalışma	Önce: 10,5 saat Sonra: Esnek	Önce ve Sonra: 2001-4000 TL arası
K8	Ön lisans	Elektrik şefi	Özel	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce ve Sonra: 9 saat	Önce ve Sonra: 2001-4000 TL arası
K9	Lisans	Asker	Kamu	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce ve Sonra: 7.5 saat	Önce ve Sonra: 4001-7000 TL arası
K10	Ön lisans	Paramedik	Özel	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Çalışmamış	Önce: 10 saat	Önce: 2001-4000 TL arası
K11	Lisans	Memur (Polis)	Kamu	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce ve sonra: 6 saat	Önce ve Sonra: 4001-7000 TL arası

				Sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde		
K12	Doktora	Doktor Öğretim Üyesi	Kamu	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Yarı zamanlı/ Evden Çalışma	Önce:9 saat Sonra: Esnek çalışma ve daha yoğun	Önce ve sonra: 7001 TL üstü
K13	Lisans	Asker	Kamu	Önce ve Sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce ve sonra: 9 saat ancak esnek çalışma saati de olabiliyor	Önce ve sonra: 7001 TL üstü
K14	Lise	Emlakçı	Serbest Meslek	Önce ve Sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce ve Sonra: 10 saat	Önce ve Sonra: 4001-7000 TL arası
K15	-	-	-	-	-	-
K16	Lisans	Öğretmen	Kamu	Önce: Haftada 3 gün/ İş yerinde Sonra: Haftada 3 gün/ Evden Çalışma	Önce ve sonra: 5 saat	Önce ve Sonra: 7001 TL ve üstü
K17	Lisans	İnşaat Mühendisi	Özel	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: Çalışmamış	Önce: 10 saat Sonra: -	Önce: 2001-4000 TL arası Sonra: -
K18	Ön lisans	Memur	Kamu	Önce ve sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce ve sonra: 9 saat	Önce ve sonra: 4001-7000 TL arası
K19	Lise	Elektrik teknisyeni	Özel	Önce ve sonra: Tam zamanlı/ iş yerinde	Önce ve sonra: 9 saat	Önce ve sonra: 2001-4000 TL arası
K20	Ortaokul	İşçi	Özel	Önce: Tam zamanlı/ İş yerinde Sonra: İşten çıkarılmış	Önce: 12 saat Sonra: -	Önce: 2001-4000 TL arası Sonra: Ücretsiz izin
K21	-	-	-	-	-	-
K22	Lise	Özel Güvenlik	Özel	Önce ve sonra: Tam zamanlı/ iş yerinde	Önce ve sonra: 12 saat vardiyalı	Önce ve sonra: 2001-4000 TL arası
K23	İlkokul	Berber	Özel	Önce: Tam zamanlı/İş yerinde Sonra: Çalışmadı	Önce: 10 saat Sonra: -	Önce: 2001-4000 TL arası Sonra: -
K24	-	-	-	-	-	-
K25	Lisans	Öğretmen	Kamu	Önce: Tam zamanlı/İş yerinde	Önce: 8 saat Sonra: -	Önce: 4001-7000 TL arası

				Sonra: Emekli		Sonra: 2001-4000 TL arası
K26	Doktora	Akademisyen	Kamu	Önce: Esnek Çalışma/İş yerinde Sonra: Esnek çalışma/Evden ve İş yerinde	Önce ve sonra: Çok uzun çalışma saatleri 10 saati geçebiliyor.	Önce ve sonra: 7001 TL ve üstü
K27	-	-	-	-	-	-
K28	Lisans	Memur	Kamu	Önce ve Sonra: Tam zamanlı/ İş yerinden çalışma	Önce ve sonra: 9 saat	Önce ve sonra: 4001-7000 TL arası
K29	-	-	-	-	-	-
K30	Lise	İşçi	Özel	Önce ve sonra: Tam zamanlı/ İş yerinden çalışma	Önce ve sonra: 10.5 saat	Önce ve sonra: 2001-4000 TL arası
K31	Ortaokul	Apartman görevlisi	Özel	Önce ve sonra: Esnek çalışma/ İş yerinden	Önce ve sonra: Normalde 9 saat ama gece de çalışabiliyor	Önce ve sonra: 2001-4000 TL arası
K32	-	-	-	-	-	-

Katılımcılardan 6 kişinin bekar veya boşanmış olduğu için eşleriyle ilgili bilgiler verilmemiştir. Katılımcılardan evli olanların sayısı 32 katılımcıdan 26'dır. Katılımcıların eşlerinin eğitim durumları incelendiğinde 4 kişinin doktora ve yüksek lisans, 12 kişinin lisans, 4 kişinin lise, 3 kişinin ön lisans, 2 kişinin orta okul ve 1 kişinin ilk okul mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcılar gibi eşlerinin de genel olarak lisans mezunu olduğu açıkça görülmektedir. Katılımcıların eşlerinin çalıştıkları sektörler incelendiğinde 15'inin kamu ve 11'inin özelde olduğu, katılımcıların ise ağırlıklı olarak Tablo-2 incelendiğinde kamu ve hizmet sektöründe çalıştığı gözlemlenmektedir. Bu durum katılımcıların eşlerinin çalıştığı sektörler incelendiğinde neredeyse benzerdir. Ancak katılımcılardan çok eşlerinin özel sektörde çalıştığı da gözlemlenmektedir.

Katılımcıların eşlerinin Covid-19 döneminden önceki çalışma durumları incelendiğinde 26 kişiden 24'ünün tam zamanlı olarak işyerinden 2 kişinin ise esnek çalışma olarak iş yerinden çalıştığı görülmektedir. Covid-19 döneminde ise katılımcıların eşlerinin çalışma durumu 26 kişiden 15 kişinin değişmemişken kalan 11 kişinin ya pandemi dönemine özgül durumlar sebebiyle ya da işten çıkarılmalarla

değiştirdiği gözlenmiştir. Katılımcıların eşlerinin çalışma saatleri incelendiğinde Covid-19 döneminden önce kamu sektöründe çalışanların günlük ortalama 7,5 saat ve özel sektörde çalışanların günlük ortalama 10 saat çalıştıkları tespit edilmiştir. Covid-19 döneminde ise çalışma durumları değişmeyenlerin çalışma saatleri ya stabil kalmış ya da esnek hale gelmiştir. Katılımcılarda da olduğu gibi katılımcıların eşlerinden özel sektörde çalışanların ve işçilerin; kamuda akademisyen olarak çalışanların çalışma yoğunluğu diğer dönemle aynı olmakla birlikte pandemiye özgül durumlar neticesinde daha fazla olmuştur. Bu bulgular neticesinden katılımcılar ve eşlerinin çalışma durumları, saatleri ve Covid-19 dönemiyle birlikte değişim durumları katılımcıların kendileriyle benzerdir. Ancak bu durum eşlerin çalıştıkları sektörler göre değişim göstermektedir. Buna göre eşlerin katılımcılardan daha fazla özel sektörde çalıştığı düşünülürse çalışma saatleri ve durumlarının değişken olduğu anlaşılmaktadır. Ama çoğunluğun kamu sektöründe çalışması sebebiyle katılımcılarla eşleri benzer durumlara sahiptir.

Katılımcıların eşlerinin aylık gelir miktarları incelendiğinde Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 döneminde işten çıkmış ya da çıkarılmış ve emekli olmuş 5 kişi hariç kalan 21 kişinin aylık gelir miktarının değişmediği saptanmıştır. Katılımcıların eşlerinden, Covid-19 döneminden önce -26 kişiden- 10'u 2001-4000 TL arası, 11'i 4001-7000 TL arası ve 5'i 7001 TL ve üstü aylık gelire sahiptir. Yani katılımcıların eşlerinin aylık gelir miktarına genel olarak bakıldığında 4001- 7000 TL'dir. Katılımcıların kendilerine genel olarak bakıldığında 4001-7000 TL arası aylık gelir miktarına sahip olanların sayısı fazla olmakla birlikte 7001 TL ve üstü aylık gelir miktarına sahip olan katılımcı sayısı sadece 3'tür (Tablo-3). Tüm bu veriler ışığında kadınların aylık gelir miktarlarının eşleriyle benzer olduğu görülmektedir.

Verilen bulgular ışığında katılımcıların eşleriyle eğitim durumları, çalıştıkları sektörler çalışma durumları, çalışma saatleri ve aylık gelir miktarları arasında benzerlikler söz konusudur. Bazı özel durumlar, çalıştıkları sektörler, meslekleri, işten çıkarılma ya da çıkma durumları dışında katılımcılar ve eşleri genel olarak aynı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik duruma sahiptir. Bu durum tamamen eşit olmamakla birlikte benzerlikler söz konusudur. Bu durumun, kadınların çalışma hayatında

cinsiyetlerine özgül işleri yapmaları dolayısıyla piyasadaki sektörlerin ve mesleklerin feminizasyonu ile yakından alakalı olduğu düşünülmektedir (Özkaplan, 2009).

Tablo 6: Katılımcıların Hanelerindeki Diğer Kişilere Dair Sosyo-Demografik Özellikler

Katılımcı	Yakınlık Derecesi	Yaşı	Eğitim Durumu	Mesleği	Çalıştığı Sektör	Çalışma Durumu	Çalışma Saatler	Gelir Durumu
K1	-		-	-	-	-	-	-
K2	-		-	-	-	-	-	-
K3	-		-	-	-	-	-	-
K4	-		-	-	-	-	-	-
K5	-	-	-	-	-	-	-	-
K6	-	-	-	-	-	-	-	-
K7	-	-	-	-	-	-	-	-
K8	-	-	-	-	-	-	-	-
K9	-	-	-	-	-	-	-	-
K10	-	-	-	-	-	-	-	-
K11	-	-	-	-	-	-	-	-
K12	-	-	-	-	-	-	-	-
K13	-	-	-	-	-	-	-	-
K14	Kayınvalid e ve kayın	50-12	İlkokul-Ortaokul	Ev hanımı-Öğrenci	-	-	-	-
K15	Anne ve Baba	64-75	İlkokul-Lise	Ev hanımı-Emekli	-	-	-	Yok-2001-4000 TL arası (emekli maaşı)
K16	-	-	-	-	-	-	-	-
K17	-	-	-	-	-	-	-	-
K18	-	-	-	-	-	-	-	-
K19	-	-	-	-	-	-	-	-
K20	-	-	-	-	-	-	-	-
K21	Anne ve Baba	66-75	İlkokul-Lise	Ev hanımı-Emekli	-	-	-	Yok-2001-4000 TL arası (emekli maaşı)
K22	-	-	-	-	-	-	-	-
K23	-	-	-	-	-	-	-	-
K24	-	-	-	-	-	-	-	-
K25	-	-	-	-	-	-	-	-
K26	-	-	-	-	-	-	-	-
K27	-	-	-	-	-	-	-	-
K28	-	-	-	-	-	-	-	-
K29	Kardeşleri	29-38	Lise	İşçi	Tekstil, hazır giyim ve deri	Önce ve sonra: Tam zamanlı/ İş yerinde	Önce ve sonra: 10.5 saat	2001-4000 TL arası

K30	Kayınvalide	60	İlkokul	Ev hanımı	-	-	-	-
K31	-	-	-	-	-	-	-	-
K32	-	-	-	-	-	-	-	-

32 katılımcından sadece 5 kişinin yaşadığı hane içerisinde eş ve çocuklar dışında başka kişilerin de yaşadığı bilgisi edinilmiştir. Katılımcılardan üçü ya bekar ya da boşanmış bireyler olarak ailelerinin yanında yaşamaktadır. Diğer ikisi ise kayınvalideleri ile yaşamaktadır. Katılımcılardan bir kişi hariç diğerleri ya anne-babasıyla ya da kayınvalidesiyle yaşamaktadır. Bu bulgular ışığında evde yaşayan diğer bireylerin yaşlı bireyler olduğu görülmektedir. Bu kişilerden cinsiyeti kadın olan yaşlı kişilerin eğitim durumu ilkökul olmakla birlikte herhangi bir gelir durumu olmadığı ve yaşlılık aylığı almadıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğu çekirdek aileye mensup olmakla birlikte geniş aileye ve tek ebeveynli aile tipine mensup olanlar da bulunmaktadır.

Tablo 7: Covid-19 Dönemiyle Birlikte Haneye Yeni Katılan Kişi/Kişilere Dair Sosyo-Demografik Özellikler

Katılımcı	Katılma Durumu	Yakınlık Derecesi	Yaşı	Eğitim Durumu	Mesleği	Çalıştığı Sektör	Çalışma Durumu	Çalışma Saatleri	Gelir Durumu
K1	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K2	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K3	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K4	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K5	Evet	Kayınvalide	65	Ortaokul	Ev hanımı	-	-	-	-
K6	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K7	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K8	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K9	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K10	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K11	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K12	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K13	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K14	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K15	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K16	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K17	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K18	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K19	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K20	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K21	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K22	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K23	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K24	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-

K25	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K26	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K27	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K28	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K29	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K30	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-
K31	Evet	Kayınvali de	70	İlkokul	Ev hanımı	-	-	-	-
K32	Hayır	-	-	-	-	-	-	-	-

Katılımcılardan sadece ikisinin hanelerine Covid-19 döneminde bireyler katılmıştır. Katılma sebeplerine bakıldığında K5'in yeni bir bebeğin haneye katılmasıyla kayınvalidesinin bebeğe bakım vermek için geldiği ve K31'in ise kayınvalidesinin gözünden ameliyat olması ve ona bakım vermesi sebebiyle geldiği bilgisi edinilmiştir. Bu bilgiler ışığında haneye katılan yaşlı bireyler ya çocuk bakımı için ya da kendileri hasta olduğu bakıma ihtiyaçları olduğu için haneye katılmıştır. Bu durumda çalışan kadınların pandemi döneminde çocuklarına bakım sağlayacak birilerini bulamadıkları ve bunun için kayınvalidelerinden yardım aldıkları ve yaşlı bireylerin de bakım ihtiyaçları için gelinlerinin bakımına ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Tüm bu veriler doğrultusunda katılımcıların hanelerinde yaşayan diğer bireylerin sosyo-demografik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların genellikle 2 çocuğa sahip oldukları ve bu çocukların ortalama 13 yaşında ortaokul ve lise çağında oldukları, eşlerinin çalıştıkları sektör ve işten çıkma ya da çıkarılma durumlarıyla birlikte kendileriyle benzer sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumda oldukları, genellikle bekar ve boşanmış kadınların hanede anne-baba ya da kayınvalideleriyle yaşadıkları ve Covid-19 döneminde haneye yeni katılan bireylerin ya bakım verme ya da bakım alma amacıyla katıldıkları bilgisi edinilmiştir.

3.1.3. Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Sorularının Bulguları

Araştırmanın bu kısmında katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla sorulan sorular neticesinde elde edilen bulguların analizleri ve yorumları verilmiştir. Bu bulgu ve analizler iki kısımla, bu iki kısmın çeşitli kategorilere ayrılmasıyla ve son olarak da bu kategorilerin çeşitli kodlama ve temalarla anlamlandırılmasıyla

aktarılmıştır. İlk kısım Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 döneminde katılımcıların ev işlerine dair maruz kaldıkları baskılar ve deneyimleri, ikinci kısımda ise katılımcıların ev içi emek ve toplumsal cinsiyet rollerine karşı bakış açıları analiz edilmiştir.

3.1.3.1. Katılımcıların Covid-19 Döneminden Önce ve Covid-19 Dönemindeki Ev İşlerine ve Yaşadıkları Baskılara İlişkin Deneyimleri

Araştırmanın ilk kısmı elde edilen bulgular ve bunların sınıflandırılması neticesinde kendi içerisinde Covid-19 döneminden önce katılımcıların ev işlerine ve yaşadıkları baskılara dair deneyimleri, Covid-19 döneminde katılımcıların ve hanelerindeki bireylerin yaşadıkları ve Covid-19 döneminde katılımcıların ev işlerine ve yaşadıkları baskılara dair deneyimleri olarak üç kategori altında incelenecektir.

Katılımcıların Covid-19 Döneminden Önce Ev İşlerine ve Yaşadıkları Baskılara İlişkin Deneyimleri

Elde edilen bulgular neticesinde bu kategori kendi içerisinde katılımcıların söylemlerinden elde edilen veri setleriyle çeşitli temalar altında toplanmıştır. Buna göre araştırmanın bu kategorisi beş kısımdan oluşmaktadır.

1. Ev İçi İşler de Kamusal Alandaki İşler Gibi Cinsiyetleştirilmiştir

Toplumsal cinsiyet, biyolojik olarak dünyaya getirilen cinsiyetlerin toplumun çeşitli streotipleri, kültür setleri, sosyalizasyon süreçleri ile yapay cinsiyet haline getirilmesidir. Yani kız ve oğlan çocuk olarak dünyaya gelen insanların yaratılan yapay tanımlamalar ve setlerle kadın ve erkek olması durumudur (Tokol ve Alper, 2011, s.283; akt. Yavuz, 2016; Kına, 2020; Bingöl, 2014; Bhasin, 2003, s. 8-9; akt. Kına, 2020; Aldemir, 2016). Toplumsal cinsiyet rolleri ise cinsiyetlerin bu yapay haliyle iki cinsiyetin yapay rollere bürünerek bir bakıma kadın işi ya da erkek işini yapmalarıdır. Yani cinsiyete içkin belirli rollere toplumsal cinsiyet rolleri denmektedir (Maybek ve Özateş Gelmez, 2020, 55; Bora, 2012). Ev işleri de aynı şekilde cinsiyetlere içkin bir

şekilde ev içinde ayrılmaktadır. Genellikle ev içi işler kadınlara atfedilirken ev dışı işler erkeklere atfedilmektedir. Özel alanda yer alan yemek, temizlik, çamaşır, ütü, çocuk bakımı gibi işler kadınlar tarafından yapılırken; fatura ödeme, alışveriş, ev içi bakım-tamirat gibi işler erkekler tarafından yapılmaktadır. Bu durum elbette ki toplumsal cinsiyet rolleri ile yakından ilişkilidir ve toplumsal cinsiyet rolleri kamusal alanda olduğu gibi özel alanda da kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği temellendirmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular ve katılımcılara sorulan sorular neticesinde ev içi işlerin nasıl yönetildiğine dair cevaplar Tablo-8’de toplanmıştır.

Tablo 8: Katılımcıların Hanelerindeki Ev İşlerinin Kim/Kimler Tarafından Yönetildiği İle İlgili Bilgiler

Katılımcı	Yemek	Temizlik	Çamaşır/Ütü	Ev içi bakım/tamirat	Ev bütçesi ve faturalar	Alışveriş	Çocuk-Engelli-Yaşlı-Hayvan Bakımı
K1	Kendisi	Kendisi, kızı ve eşi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Çocukları büyük
K2	Kendisi	Kendisi, kızı ve eşi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Çocukları büyük
K3	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi
K4	Kendisi	Kendisi	Kendisi ve eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi
K5	Kendisi ve eşi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi	Kayınvalid esi
K6	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi	Kendisi
K7	Kendisi	Kendisi	Kendisi ve eşi	Eşi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi
K8	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi	Kendisi
K9	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Usta çağırılıyor	Otomatik ödeme	Eşi	Kendisi
K10	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi	Yok
K11	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi
K12	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi
K13	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Usta çağırılıyor	Eşi	Kendisi	Kendisi
K14	Kayınvalid esi	Kendisi ve kayınvalid esi	Kendisi ve kayınvalid esi	Kendisi	Eşi	Kendisi	Kendisi ve kayınvalid esi
K15	Annesi	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Babası ve kendisi	Yok

K16	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi
K17	Kendisi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi (hayvan bakımı)
K18	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Usta çağırılıyor	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi
K19	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi
K20	Kendisi	Kendisi ve kızı	Kendisi ve kızı	Eşi	Eşi	Eşi	Kendisi
K21	Annesi	Kendisi	Kendisi	Babası	Babası	Babası	Çocukları yanında değil
K22	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Kendisi ve eşi	Eşi	Kendisi	Kendisi
K23	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi
K24	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Kendisi ve usta çağırılıyor	Kendisi	Kendisi	Kendisi
K25	Kendisi	Kendisi ve kızı	Kendisi ve kızı	Kendisi ve usta çağırılıyor	Kendisi	Kendisi	Kendisi
K26	Kendisi ve eşi	Eve gelen yardımcı	Eve gelen yardımcı	Usta çağırılıyor	Kendisi	Kendisi ve eşi	Yok
K27	Kendisi	Eve gelen yardımcı	Eve gelen yardımcı	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Kendisi (hayvan bakımı)
K28	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Eşi	Eşi	Eşi	Kendisi ve annesi
K29	Kız kardeşi	Kız kardeşi	Kız kardeşi	Erkek kardeşi	Erkek kardeşi	Kendisi ve kardeşleri	Yok
K30	Kayınvalid esi	Kendisi ve kayınvalid esi	Kendisi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve kayınvalid esi
K31	Kendisi	Kendisi ve eşi	Kendisi ve eşi	Eşi	Eşi	Eşi	Kendisi ve eşi
K32	Kendisi	Kendisi	Kendisi	Usta çağırılıyor	Kendisi	Kendisi	Kendisi ve annesi

Tablo-8’de verilen bulgulara tek tek bakıldığında genel olarak yemek, temizlik, çamaşır/ütü, çocuk-engelli-yaşlı-hayvan bakımı gibi ev içi işlerin katılımcıların kendisi, ev içerisinde yer alan diğer kadınlar ya da ev içi hizmetlerden çağırılan yardımcıları tarafından yapıldığı; ev içi bakım/tamirat, ev bütçesi ve faturalar gibi işlerin genel olarak eşleri tarafından yapıldığı ve alışverişin kendileri ve eşleri ile ortak ya da eşleri tarafından yapıldığı gözlemlenmektedir. Bazı istisnalar haricinde ev içerisindeki işlerin genelini kadınlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle yemek yapma işinin K26 hariç katılımcıların kendisi ve diğer kadınlar tarafından yapıldığı göze

çarpmaktadır. Tüm bu bulgular neticesinde ev içindeki işlerin bile kendi içerisinde cinsiyete içkin bir şekilde ayrıldığı gözler önüne serilmektedir. Bu bulguları destekleyen araştırmalara da bakıldığında genel olarak ev içerisinde daha feminen yani toplum tarafından kadına özgü olan işler (yemek, temizlik, çamaşır, çocuk bakımı vs.) kadınlar tarafından yapılmakla birlikte erkeğe özgü olan işler (tamirat, fatura ödeme, alışveriş) erkekler tarafından yapılmaktadır (Eker, 2018; Ünlü, 2020; Zaman Kullanım Araştırması, 2015).

2.Ev İçi İşler Bedenen ve Ruhun Yıpratıcıdır

Beauvoir (2020b, s.158-193)'a göre ev işleri kadınların şeytanla mücadelesi yani ev içindeki tozları ve olumsuzlukları kovmak için yaptığı, varlığını sömüren bir özelliğe sahiptir. Ev işleri kadının kendi doğasını, enerjisini sömüren ve onu öteki yapan bir özelliğe sahiptir. Yani kadın, ev işlerine hapsedilerek kendine içkin doğadan ve enerjiden uzaklaştırılır, kendine yabancılaştırılır (Donovan, 2019, s.96-156). Ev işlerinin doğallaştırılması özelliği neticesinde kadınlara atfedilen ev işleri kadınların bedenen yorgun, yıpranmış, tükenmiş; ruhen ise stresli, sinirli, kullanılmış, değersiz hissetmelerine yol açmaktadır. Katılımcıların söylemlerine bakıldığında genel olarak ev işlerinin kendileri ve evdeki diğer kadınlar tarafından yapılması; eşlerinin bu konuda destek olmaması kendilerini yorgun, stresli, sinirli ve hatta hizmetçi gibi hissetmelerine neden olmaktadır. Genel olarak bakıldığında özellikle evli kadınların eşleri tarafından ev içi işlerde desteklenmediği saptanmıştır. Ve bu durum kendilerini sömüren bir özelliğe sahiptir.

“Bütün işi kendim yüklediğim zaman çok yorgun hissediyorum kendimi. Psikolojik olarak yıpranmış hissediyorum. Rüyalarımda bile bazen iş yapıyorum. İşim olduğu zaman uykum gelmiyor mesela. O işi kuruyorum aklımda uyuyamıyorum ve o gün işim varsa sabahın köründe kalkıp yapmaya başlıyorum.” (K1)

“Yani nasıl hissettirebilir tabi ki de çok kötü hissediyorum kendimi hizmetçi gibi görüyorum bu durumda. Yani sonuçta ben dışarıda çalışıp ev bütçesine ve eşime katkıda bulunuyorsam eşim de evde bana yardım etmeli. Olmayınca huzursuz oluyor insan üzülüyor.” (K9)

“Zorlanma oluyor hani çünkü hepsini neredeyse ben yaptığım ve yetiştirmeye çalıştığım için. Zorlayınca hani ister istemez psikoloji de etkileniyor. Kızıyorsunuz, sinirleniyorsunuz.” (K19)

“Eşimin bana yardımcı olmaması tabi ki bana bir artı yük. İş yerinde yoruluyorum, sonra alışverişe atıyorum sonra eve geliyorum evin içindeki işlerle uğraşıyorum bedenen çok yoruluyorum. Çok yorgunluk hem de. Şimdi Allah'tan mesela kız var benim o bana yardımcı oluyor. Ama atanıp gidince ne yapacağım ? Gerçekten o gidince ne yapacağım onu da düşünüyorum yani. Kardeşine bakıyor yani benim yapamayacağım yetiştiremeyeceğim işleri yapıyor.” (K25)

Evli kadınların da kendi içerisinde özgül durumları söz konusudur. Katılımcıların bu özgül durumları incelendiğinde çocuklarının küçük yaşta olması, eşlerinin yoğun bir şekilde çalışması ev işlerini tek başına sırtlanmalarına neden olmaktadır.

“Kötü hissettiriyor yani hiç hoşlanmıyorum bu durumdan. Yani evet işten geç geliyor evet özel sektörde çalışıyor. Ama ben de çalışıyorum bir şeylerin ucundan tutmasını isterdim. Üzerimde bir yorgunluk olarak kalıyor ev işleri. Benim çocuklarımın da yaşları yakın hani ev ödevleriyle ilgilenmesi ya da arkalarından evin toparlanması yoruyor.” (K8)

“Hani ev işlerini genellikle ben yapıyorum ancak eşim de yardımcı olmaya çalışır. Hani eşim polis benim nöbetlere kaldığı zamanlar olabiliyor çok yoğun çalıştığı zamanlar olabiliyor. O sebeple tabi ki yine de çoğu sorumluluk ben de.” (K11)

“Çok kötü hissettiriyor öfkelenendiriyor bu durum beni. Kendimi yetersiz hissediyorum. Yani toparlanamadım belli bir süre de çocuklar da arka arakaya doğunca. Şuanda da ilaç kullanıyorum mesela o zamanların bıraktığı psikolojik yaraları sebebiyle. Eşim akademisyen çok yoğun çalışma saatleri olabiliyor çocuklar da doğduğunda tüm sorumluluk bana kalmıştı. Bu sebeple psikolojik olarak sıkıntılar yaşıyordum çocukların ilk yıllarında özellikle...” (K12)

“Hah tam adamına sordun ben asker eşiyim. Hani ben 15 yıllık evliyim 7 yılını yalnız geçirdim. Ha buna hamilelik, doğum, çocukların okula gidip gelmesi, hastalandıkları zaman doktora götürme dahil hepsi bende. Aşırı zor hani yalnız başına çocuklarla mücadele etmek oldukça zor. Psikolojik olarak da çok zor sıkıntılı bir durum.” (K13)

“Yani ben hayatımdan bezmiş gibiyim de aslında hani çünkü evde eşim yardımcı olmuyor, çocuk daha 6 yaşında yani küçük. Hem ev işleri hem de çocukla ilgilenmek beni çok yorgun ve stresli biri yapıyor.” (K22)

Evli olan kadınlardan çocukları büyük yaşta olanlar ya da olmayanlar ve eşlerinin bakış açısı eşitlikçi olanlar ev işlerinden diğer kadınlar kadar etkilenmemektedir. Kadınlar bu durumda kendilerini değerli, mutlu ve rahat hissetmektedir.

“Tabiki mutlu ediyor. Hani yüküm hafifliyor insan daha çok mutlu oluyor yardım eden olduğu zaman. Paylaşılsa işin daha kolay oluyor daha çabuk bitiyor.” (K2)

“Ya tabi ki iyi hissettiriyor zaten hani ben pek öyle düşünmüyorum yani ikimizin de bakış açısı öyle değil. Kadın-erkek birinin diğerine yardım etmesi durumu değil bu yanlış hani bir hayatı beraber paylaşıyorsun herkes üzerine düşeni yapmalı işte.” (K26)

Bekar kadınlarda ise durum evli kadınlara göre çocuklarının olmaması sebebiyle daha rahattır. Ev işleri genellikle ev içerisindeki bireylerle ortaklaşa yapılmaktadır. Ancak yine de belirli işlerin yine ev içindeki diğer kadınlar tarafından yapıldığı önemli bir noktadır.

“Yani ortak yapıyor gibiyiz aslında hani yeri geldiğinde annem de babam da yapıyor. Hani dışarı işlerini genelde ben yapıyorum hani onların yaşı ilerlediği için ama dediğim gibi ortaklaşa yapıyoruz bu durum iyi hissettiriyor.” (K15)

“Ee yani mecburuz. Yapacak bi şey yok. Hani erkek kardeşimiz de var ama o yapmıyor öyle alışmış. Biz de mecburen kız kardeşimle yürütmeye çalışıyoruz. Tabi ki kız kardeşimle ikimiz de yoğun çalışıyoruz haliyle yoruluyoruz.” (K29)

Boşanmış ya da eşi vefat ettiği için tek ebevenlik yapan kadınlarda ise çocukları yanında yaşamayan ve çocukları büyük olup tek yaşayan kadınlar çocuklarının yaşı küçük olan kadınlara göre daha rahattır. Ev işleri ya kendileri ya da yaşadığı hane içerisindekiler tarafından yönetilmektedir. Ancak tek ebeveyn olarak evin tüm sorumluluğunu almak kadınlar için yorucu ve stresli bir durumdur. Bu durum yapılan bazı çalışmaları desteklemektedir (Demir ve Çelebi, 2017; Ünlü, 2020). Ancak boşanmış kadınlar evliyken de eşlerinin pek destek olmadığını ve yorulduklarını aktarmıştır.

“Yok hani annem elinden geldiğince ev işlerini yapıyor hani ben hafta sonu daha çok ev temizliği çamaşır ütü falan yapıyorum ama genelde annem hani hafta içi çalıştığım için ben yapıyor. O konuda sağ olsun çok yardımcı.” (K21)

“Yani eşim yaşarken hani çok yardımcı olmazdı ailesinden onu görmüş çünkü. Bu durum beni üzerdi hani neredeyse çoğu işe ben yetişmeye çalışıyorum. Çocuklarım da bana yardımcı olur yaşları büyük hani o yüzden onların yardımcı olması bana iyi hissettiriyor. Her şeyim onlar..” (K24)

“Ben hani evi tek başıma idare ettiğim için mecburen ben yapmak zorundayım. Hani daha çocuğum da küçük desem ki bana yardımcı olsun olmuyor haliyle. O yüzden tüm işler benim üzerimde. Bu durum hani boşanmadan önce atıyorum faturalar, alışveriş falan eşim yapardı. Onun dışındaki diğer tüm işler bendeydi. O işlerin de bana yüklenmesi elbette hani çok yorucu oluyor. Bazen nasıl yetiştiğimi şaşırıyorum ama farkında da olmuyorum çoğu zaman.” (K32)

Tüm bu veriler ışığında bazı özgül durumlar haricinde (bekar olmak, çocukların yaşlarının büyük olması, evdeki diğer bireylerin destek olması) genel olarak bakıldığında ev içi işler hane içerisindeki kadınlar tarafından yönetilmektedir. Bu durum kadınların yorgun, bitkin, tükenmiş, değersiz, stresli, mutsuz, sinirlenmiş hissetmelerine neden olmaktadır. Bu durum özellikle medeni durum olarak evli ve boşanmış kadınlarda daha fazla olmakla birlikte çocuklarının yaşlarına ve eşlerinin bakış açıları ile çalışma durumlarına ve mesleklerine göre değişmekte, daha çok olumsuz etkilenmelerine neden olmaktadır.

3. Ev İşlerinin Mesaisi Yoktur: Nere Dağılırsa Oraya !

Görünmeyen emek olarak adlandırdığımız piyasa süreçlerinde karşılığı olmayan ve ev içerisinde halledilen ev işleri, çocuk bakımı gibi yeniden üretim süreçlerinin kamusal alandaki işler gibi belli bir mesaisi yoktur. Çünkü ev işleri doğası gereği miktarı

ve zamanı olmayan bir emektir. Ev işleri çalışma düzeni, çalışmakla dinlenmek, boş zaman, ilgi ve bakım gibi karşıtlıklarla bir bütündür ve bu bütünü birbirinden ayırmak neredeyse imkansızdır. Bu emek biçimi belirsiz bir zaman ve belirsiz miktarlarda gerçekleştiği, karşılığı somut ve soyut olarak belli olmadığı için aslında nesneleşmemiş emektir (Acar-Savran ve Demiryontan,2020, s.11-13; Urhan, 2106, s.126). Katılımcılara ev işlerine ayırdıkları günlük vakit sorulduğunda çoğunun ortak noktası hafta içi işe gittikleri için genel temizlik, çamaşır, ütü gibi işleri hafta sonuna bıraktığıdır. Hafta içi ise yemek, evin genel düzeni gibi işlere bir miktar süre gitmektedir. Katılımcıların bir ortak noktası ise ev işlerinin belli bir saatinin olmamasıdır. Katılımcılara nicel olarak ifade etmeleri istendiğinde çoğu bunu hesaplayamadıklarını beyan etmiştir. Ancak katılımcıların söylemlerinden ve bazılarının da direkt olarak sayısal olarak ifade etmeleriyle Tablo-9 oluşturulmuştur.

Tablo 9: Covid-19 Döneminden Önce Katılımcıların Ev İşlerine Günlük Olarak Ayırdıkları Vakit

Katılımcılar	Hafta İçi Ayırdıkları Süre	Hafta Sonu Ayırdıkları Süre
K1	5 saat	6 saat
K2	3 saat	5 saat
K3	4 saat	5 saat
K4	3 saat	5 saat
K5	8 saat	8 saat
K6	Belirsiz	Belirsiz
K7	6 saat	Belirsiz
K8	Belirsiz	Belirsiz
K9	Belirsiz	Belirsiz
K10	2 saat	12 saat
K11	Belirsiz	Belirsiz
K12	2 saat	5 saat
K13	2 saat	Belirsiz
K14	1 saat	12 saat
K15	1 saat	3 saat
K16	3 saat	3 saat
K17	2 saat	4 saat

K18	6 saat	12 saat
K19	5 saat	12 saat
K20	2 saat	Neredeyse tam gün
K21	2 saat	7 saat
K22	Belirsiz	Neredeyse tam gün
K23	Belirsiz	Neredeyse tam gün
K24	3 saat	Neredeyse tam gün
K25	6 saatten az	6 saat
K26	1.5 saat	6 saat
K27	2 saat	Neredeyse yarım gün
K28	5 saat	5 saat
K29	2 saat	2 saat
K30	5 saat	12 saat
K31	2 saat	5 saat
K32	3 saat	12 saat

Katılımcıların ev işlerine ayırdıkları süreye bakıldığında hafta içi ayrılan süre hafta sonu ayrılan süreye göre daha azdır. Bunun nedeni katılımcıların hepsinin çalışan bir kadın olması ve hafta içi ev işlerine ayıracak vakitlerinin kısıtlı olmasıdır. Hafta sonu ise katılımcılar genel olarak ev işlerine tek günlerini ayırdıklarını ifade etmiştir. Hafta içi ayrılan süreye bakıldığında katılımcıların ortalama olarak günlük yaklaşık 3.5 saat hafta sonu ise ortalama olarak tek gün yaklaşık 7 saat ayırdıkları gözlemlenmektedir. Ancak katılımcılarda belirsiz diye ifade edenlerin bu ortalamalara katılmadığı ve katılımcıların özellikle hafta sonu ev işlerine ayırdıkları sürelerin belli olmadığı bir gerçektir. Yani anlaşılacağı üzere ev işlerinin belli bir mesaisi yoktur.

Katılımcıların ev işlerine harcadıkları vakitler hakkındaki duygu ve düşüncelerine genel olarak bakıldığında ev işleri yapmaktan memnun olmadıkları ama bu durumun onlar için kadın oldukları yani cinsiyetlerine atfedilen işler olduğu için bir mecburiyet olduğudur. Hatta bir katılımcının da ifade ettiği gibi kadınlar iş yerinde tam zamanlı evde yarı zamanlı çalışan işçilerdir.

“Yani olması gerek bir şey. Hani ben yapmasam kim yapacak ? Ama bazen de diyorum ki çok zaman harcıyorum kendime vakit ayıramıyorum. Ev işi bitmediği için gezmeme, kendime vakit ayıramıyorum. Mecbur yapıyorum. Psikolojik olarak etkileniyorsun. Hani bedenini yoruluyor, kafanı yoruluyor. Stresli oluyorsun, agresif oluyorsun” (K2)

“Yani günün üçte biri neredeyse ev işlerine gidiyor. Tabii belli bir süre sonra rutin de olunca bu işler yorgunluk oluşturuyor üzerimde. Yani ev işi yapmanın düşüncesi bile yoruyor. Hani kadınları bilirsiniz. Yapmazsam olmaz diye düşünüyorum ben de genellikle. Her gün yaptığım ve bu süreç tekrarladığı için insanı yoruyor tabii.” (K5)

“Yani saat olarak hesaplamadım bilemem de neresi dağılırsa orayı topluyorsun gibi bir durum var. Baya bir zamanımı alıyor yani temizlik, bulaşık, çamaşır evin toparlanmasıydı. Hani bu hem hafta içi hem de hafta sonu aynı değişmiyor. Bu durumda tabii yoruluyorsun iyi hissettirmiyor.” (K8)

“Yani çalıştığım için hafta içi en fazla 2 saat ayırabiliyorum ev işlerine ama hafta sonu mesela tam zamanlı çalışıyorum. Hani sanki bu bir iş gibi hani dışarda tam zamanlı çalışanlar da var mesela ben evde tam zamanlı bir işçiyim öyle düşünüyorum. Hiç dinlenmeden tüm işleri yapıyorum tatil günlerinde yani.” (K20)

Katılımcılardan bazıları ise ev işleri ile beraber çocukların bakımını genel olarak kendilerinin üstlenmesi sebebiyle bu durum artı olarak daha yorucu bir durum olmaktadır. Bu durum evli ve çocuklarının yaşları küçük veya boşanmış çocukları ile yaşayan kadınlarda daha fazladır.

“Hafta içi hani çok fazla zamanım olmuyor zaten ev işlerini yapmaya hani en fazla iki saattir hani eve gelir gelmez halletmeye çalışıyorum çünkü çocuklar akşam okuldan gelince ev işini bırakıyorum mecburen. Hani hiç kendime ayırdığım bir zaman yok. Hep ya ev işleri ya çocuklar o şekilde. Bu yoruyor hani psikolojik olarak zorluyor beni.” (K19)

“Neredeyse tüm gün diyebilirim. Hani benim işim gereği burada da temizlik yapıyorum eve geliyorum evde de yemek, bulaşık, arada bir evin tozunu alma hafta içi, hani çamaşır. Bunlarla geçiyor. Evde de gelip çalışıyorum. Çocuk küçük olduğu için evi kolayca dağıtabiliyor onu toparlamakla da uğraşıyorsunuz. Hafta sonu hani tatil tatil ama bana tatil değil hani hafta içiyle aynı yine tüm gün temizlik yapıyorum çünkü her işi hafta içi halledemiyorum. Bu da gerçekten beni çok yoruyor.” (K24)

“Canım ben yoğun çalışıyorum. Hani işten 6’da çıkıyorum eve geliyorum olmuş saat 7. Çocuğu annemden alıyorum hani onlara yakın oturuyorum. Alıyorum annemden geliyorum yemek yapıyorum sonra bulaşığı toparlıyorum sonra çocuğun ödevleri oluyor onları yapıyorum derken oluyor sana saat 10. Hani işten gelmemle mutfığa girmem bir oluyor anlayacağın günlük olarak böyle. Hafta sonu da zaten bir gün iznim var onda da evi temizliyorum ediyorum çocuk küçük yani ister istemez ev kirleniyor. Ona da yarım günüm gidiyor. Bunun içinde tabii çamaşırdaydı ütüsüydü de var. Kendimi çok yorulmuş ve bitkin buluyorum günün sonunda ama mecbursun.” (K32)

Katılımcılardan ev içi işlerde genel olarak çok yorulmayan kişiler ise bu durumun ev işlerine dair bakış açlarına, evde yardımcı olan bireylerin ya da eve dışardan gelen bir yardımcının varlığının olmasına bağladıkları görülmüştür. Bu aslında kadınların ev içi işlere dair geliştirdikleri stratejiler olarak da kabul edilebilir. Ama geliştirdikleri bu stratejilerin de temel yardımcıları yine kadınlardır. Ayrıca bekar ve evli olup çocuk sahibi olmayan kadınlar da genel olarak çok yorulmamaktadır.

“Hani hafta içi yaparsam 1 saat oluyor hani evde kayınvalidemle yaşadığımız için o genellikle hafta içi ev işlerini yapıyor. Sağ olsun kendisi benim elim ayağım hakkını ödeyemem. İş varsa da hafta içi hani

yapmıyorum çocuklarla ilgilendiğim için hafta sonuna bırakıyorum. Hani hafta sonu da genel temizlik, çamaşır, ütü ve yemek dersek tabi ki de yarım günümü alıyor.” (K12)

“Hafta içi 1 saat hafta sonları da hani zaten genel temizliği ve genel işleri ev içindeki hafta sonuna getirmeye çalışıyorum. Hafta sonuna da 3 saat falan olabiliyor. Annem hani yardımcı oluyor bana ev işlerinde ortak hallediyoruz genel olarak hani babam da yardımcı olmaya çalışır.” (K15)

“Çok değil hani 3 saat ama her gün değil. Yani ben ve hani ailem daha çok sosyal hayatımıza zaman ayırırız. Kendimize, gezmemize, eşimle birlikteliğimize ve çocuklarımıza. Hani ev işlerine gerektiği kadar vakit ayırdığımı düşünüyorum hani o kadar iş yapmıyorum ve o kadarına gerek olduğunu da düşünmüyorum. Zaten yaparsak da beraber yaptığımız için ev işleri beni yormuyor.” (K16)

“...Ama hani dediğim gibi biz eşimle ortak paylaşıyoruz ve yardımcı da geliyor eve o sebeple çok vakit harcadığımı söyleyemem. Biz hani vaktimizi genel olarak akademiye harcıyoruz yoğun çalışma saatlerimiz oluyor hani eve vakit bile kalmıyor.” (K26)

Katılımcılardan elde edilen bir diğer bulgu ise katılımcıların iş yerinden çok evde daha çok yorulduklarıdır. Bu tabi ki de her katılımcı için geçerli bir durum olmamakla birlikte bir katılımcı tarafından ifade edilen bir durumdur.

“Yani evdeyken daha çok iş geliyor insanın aklına biraz daha yoğun tabi aslında. Saat olarak bir şey diyemem hani aslında hani izin günlerinde yani hafta sonu daha çok vakit harcıyorum ev işlerine ama hafta içi okulda olunca evden uzaklaşıyorum ve iş yerinde dinleniyorum aslında.” (K6)

Tüm bu bulgular ışığında katılımcıların genel olarak ev işlerinden memnun olmadıkları, dışarıda çalıştıkları gibi ev içinde de yarı zamanlı olarak çalıştıkları ve bu durumun kişilerin bakış açıları, evde yardım eden birinin varlığı ya da dışarıdan çağırılan bir yardımcının varlığı, çocuklarının küçük olması, evliyse eşlerinin bakış açıları, bekar ya da evli çocuk sahibi olmamaları ile alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Yani ev işlerinin mesaisinin belli olmaması kadınların biyo-psiko-sosyal olarak etkilenmelerine yol açmaktadır.

4.Ev İşleri Kadının Kendinden Sonsuza Dek Kaçmasıdır: Kendine Vakit Ayırmak mı (!)

Mariarosa Dalla Costa ev işlerinin kadınlar üzerinde kamusal alanda kadınların herhangi bir yerde çalışmasından daha fazla yabancılaştırıcı etkisi olduğunu savunmuştur. Ona göre kadınlar ev içi işlerde yaratıcılık eylemine içkin olmadıkları için kendi doğalarından uzaklaştırılır (Donovan, 2019, s.151-156). Beauvoir (2020b, s.158-193) ise ev işlerinin kendisini tekrarlayan sonsuz bir emek biçimi olması dolayısıyla kadınların kendinden sonsuza dek uzaklaşmasına neden olduğunu söylemiştir. Ona göre

ev işleri kadının kendinden sonsuza dek kaçmasına neden olmaktadır. Daly'e göre ise kadınlar ev içi faaliyetleri gerçekleştirmekle hiçlik deneyiminden kaçır ama bu hiçlik deneyiminden kaçmak kendi yaratıcılığında ve içkin özelliklerinden de kaçmasına neden olur (Donovan, 2019, s.233-237). Yani kadınlar ev içindeki faaliyetleri gerçekleştirmekten aslında ne kendilerine vakit yaratabilmekte ne de kendilerini gerçekleştirebilmektedir. Katılımcıların kendilerine ayırdıkları vakit incelendiğinde 32 katılımcıdan sadece 4 katılımcının kendine vakit ayırabildiği saptanmıştır. Bunun haricinde diğer kadınlar çeşitli sebeplerle kendilerine vakit ayıramadıklarını belirtmiştir.

Katılımcılardan evli, çocukları küçük olanlar ve boşanmış çocukları yanında ve küçük olanlar hem ev işlerine yetişmenin hem çocuklara yetişmenin hem de işe yetişmenin zorluğundan bahsetmiştir. Bununla birlikte çocukları büyük olup ev işlerinden kalan vaktin yetmediğini düşünen katılımcılarda bulunmaktadır. Bu duruma ise katılımcıların ev işlerine dair bakış açılarının ve ev içindeki bireylerin destek olma durumlarının etki ettiği düşünülmektedir. Bu katılımcıların kendilerine vakit ayıramadıkları için sosyal yaşamlarından ve bazen kendi fiziksel ihtiyaçlarından bile feragat ettikleri saptanmıştır. Bu durumda katılımcılar kendilerini '*pili bitmiş*' olarak hissetmektedir.

"Hafta içi işim okulda çok yoğun olmadığı için güzel vakit geçiriyorum. Kitap falan okurum. Eve gelince de ev işleri dışında oturduğumda el işi yapıyorum, tv izliyorum. Hani kendime ayırdığım vakit yaklaşık eve gelince 3 saat olabiliyor. Ama hafta sonu çok yoğun geçiyor. Bazen oluyor akşama kadar bile işimin sürdüğü oluyor. Evde kalınca daha çok yorulduğumu hissediyorum ve hafta sonu tatil yapmamak beni yoruyor açıkçası. Özellikle hafta sonu kalan vaktin bana kısmen yettiğini düşünüyorum ama tabi ki hafta içi de yetmiyor. Hani hafta içi de hem okula gitme hem de ev yoruyor. Tabi ki iş çok yoğun değil yormuyor ama bence kalkıp hazırlanıp evden çıkıp okula gitmek bile bir çaba. Hem okula hem de eve vakit ayırıyorsun yoruyor. Böyle olunca da birçok şeyi yapmak istiyorum yapamıyorum. Akrafa ziyaretlerini bile bazen evdeki işleri halletmek için erteliyorum." (K1)

"Hafta sonları genel olarak kendime vakit ayırabiliyorum ancak kalan zamanın bana yettiğini düşünmüyorum hani kesinlikle hayır. Yani ben sosyal çevremle daha fazla vakit geçirmek isterim ama küçük çocuğum olduğu için bu tabi ki zor hatta imkansız oluyor. Hani ben vakit ayırmak istiyorum ama bir çay içmek bile lüks haline gelebiliyor. Çocuk olmadan önce hani arkadaş çevremle daha çok gezerdim ama çocuk olduktan sonra kayınvalidemle daha çok vakit geçirmeye başladık ya da diğer akrabalarla. Şuanda kendi başıma dinlenmek için aktiviteler yapıyorum." (K5)

"Genelde ev işlerinden pek vakit kalmıyor bana uykumdan feragat ediyorum. Mesela gece 12 ile 1 arası herkes uyduktan sonra anca kendime vakit ayırabiliyorum." (K8)

"Yani hafta içi açıkçası okula geldiğim çalıştığım için pek bir vakit kalmıyor. Hafta sonu da zaten ev temizliği, çocukların ödevini yetiştirme, ütülerini çamaşırlarını yapma sana vakit kalmıyor aslında. Mesela gece yatağa yattığımda Allah'a şükür hani artık yatağa geçebildim diyorum yani. Ama geceden sabaha kadar da aslında vardiyalısın. Hani çocuğu tuvalete götür hani öbürü yatağa tuvaletini yaptıysa çarşafımı değiştir, uyumadılarsa uyandıkların da tekrar uyutmaya çalış. Gündüz gece de fark etmiyor yani"

bana pek bir vakit kaldığını sanmıyorum. Hani kendi ihtiyaçlarımı mesela alayım da elime kitap okuyayım diyorum 2-3 sayfasını geçemiyorum. Çocuğun ödevini yaptırabilirim erkenden mesela dizi izleyebiliyorum. Yani bu durumdan bunaliyorum ve kendime vakit ayıramadığım için kırgın hissediyorum.” (K14)

“Valla vakit kalırsa eğer onu da çocuğuma harcıyorum daha ilkokulda onun ödevlerini yaptırmaya çalışıyorum. Bana vakit kalsa kalsa saat 10’dan sonra kalıyor onda da az bir şey dizime bakıyorum. Sonra zaten uyukum geliyor uyuyorum. Hafta sonu da alışveriş falan yapıyorum varsa faturaları ödüyorum hani ev işinden kalan vakitte ona gidebiliyor arada bir hani arkadaşlarımla görüşüyorum ama nadirdir. O yüzden kendime hiç vakit kalmadığımı düşünüyorum ve cidden bazen nasıl yetiştiğimi bilmiyorum ve açıkçası bunaliyorum.” (K32)

Katılımcıların sadece evli ve çocuklarının küçük olması ya da boşanmış ve çocuklarının küçük olması durumu kendilerine vakit ayıramamalarına neden olmamaktadır aynı zamanda katılımcıların çalıştıkları sektörler de bu duruma etki edebilmektedir. Katılımcılardan özellikle özel sektörde çalışanlar, kamuda olup yoğun hizmet durumunun verildiği sağlık sektöründe çalışanlar ve eğitim sektöründe olup akademide görev yapan öğretim üyelerinin kendilerine işlerinden ve eve gelince yaptıkları işlerin de eklenmesiyle yorulmalarından dolayı vakit ayıramadıkları tespit edilmiştir. Bu duruma katılımcılardan bazılarının evli ya da bekar olması ya da çocuk sahibi olup olmaması durumları etki etmemektedir.

“Yani normal şartlarda erken yatma durumuna göre 1- 1.5 saat öncedir. Yalnız ben biraz farklıyım çocuklar uysun bir sessizlik olsun biraz da kafam öyle boş dinlensin derken işte yaklaşık 1 saati buluyor hani değişiyor. Hani günlük 1 saat de olur 3-4 saat de ama o durumda da uykundan kısmak zorunda kalıyorsun. Yani bana kalan vaktin yetmediğini düşünüyorum. Hani bu durumda ertesi güne yorgun, bitkin, baş ağrısı, stresli oluyorsun. Hani hastalara yansıtılmaya çalışmak zorundasın kendi bedenine yansıtıyorsun ve kendi bedeninin zarar görüyor. Yani manevi olarak kendi kendimizi çökertiyoruz. Ki bu sağlıkçıların tümünde böyledir.” (K24)

“Kendime ayırdığım vakit çok değişken olabiliyor. Bazen bazı hafta sonları mesela hiç ders çalışmayıp tamamen kendime ayırdığım vakitler oluyor. O vakitlerde işte film veya dizi izleyebiliyorum, kitap okuyabiliyorum son dönemlerde biraz çalışmak üzerine kafa yoruyorum hani niye bu kadar çok çalışıyoruz biz ne olacak diye hahaha. Öte taraftan da zaten ders hazırlıkları, bizde projeler var öğrencilerin yani hafta sonu da durmadan çalışıyorsunuz. Öyle geçiyor yani genelde evet hani çalışmaktan dolayı çok aşırı vakit ayıramıyorsunuz kendinize okulu eve taşımış durumdayız çünkü. Evde de eşimle çalışma odalarımız var orada herkesin hani kendine alanı var o odalarda vaktimiz geçiyor diyebilirim.” (K26)

“Ev işlerinden kalan vakit... yani biz akademisyenlere vakit hiç yetmiyor. İşte öğrencilerin ödevlerine baktığımız ya da sen de bilirsin tezin çok sıkıştırdığı dönemlerde falan tabi ki de biraz daha zorluyor. Ama yani onun dışında pek de bir şey söyleyemem. Hani bu işler de benim için mecburi zaruri ihtiyaçlar yaşamak için bir yerde. Bunları yapmak zorunda kalıyoruz onun dışında hani belki evli bir birey olmuş olsan evde bir sürü insanın sorumluluğu olmuş olsa söylediklerin farklı bir şeye neden olabilirdi benim için. Ama yalnız yaşadığım için yani bunun cinsiyetle de alakası yok bir erkek de yalnız yaşıyor olsa pislikten ölmek için temizlik yapmak zorunda kalacaktır büyük ihtimalle.” (K27)

“Ama yine de hani kendime vakit ayırabildiğimi düşünmüyorum. Çok yoğun çalıştığım için açıkçası eve geldiğimde sadece dinlenmek istiyorum dinlenmeyi düşünüyorum. Öyle olunca başka şeylere de vakit kalmıyor. E böyle olunca da kötü tabi ki sosyal yaşam sıfır.” (K29)

“Yani hafta içi zaten biz hani 6’da işten çıkıyoruz. Eve geldin yemeğini yedin bulaşğını toparladın çayını yaptın televizyon karşısına oturdun derken saat 10’u falan buluyor. Hani uyuyana kadar da mutfaktasın falan. Erken de uyumak zorunda kalıyorsun çünkü hani pilin bitmiş oluyor. O yüzden kendime vakit hiç kalmıyor. Hafta sonu da temizliğe gidiyor. E tabi arada bir dışarı çıkıyorsun ediyorsun ama sosyal değilim. Biraz daha zaman olmasını isterdim çok yoğun çalışmak çok yoruyor zamanın pek kalmıyor.” (K30)

Bununla birlikte katılımcılardan kendilerine vakit ayırabildiklerini iddia edenler genellikle bekar olanlar, boşanmış ama çocuklarına bakım sorumluluğu olmayanlar, evli çocukları olmayanlar ya da evli ev içindeki işleri ev içindeki her bir bireyin paylaştığı aileye sahip olanlardır ve katılımcıların ev içi işlere bakış açısı da bu duruma etki etmektedir. Bu katılımcılar her ne kadar evde iş olsa da kendilerine vakit ayırabildiklerini söylemiştir.

“Evet kendime vakit yaratıyorum. Hani bizim evde işler çok aşırı olmuyor olsa da ortaklaşa hallediyoruz. Ben hani evli olmadığım için çocuk derdi de olmuyor o sebeple kendime vakit ayırabiliyorum.” (K15)

“Kalan vakit diye bir şey yok aslında hani ev işlerinden ziyade biz kendimize vakit ayırıyoruz ev içerisinde. Hatta yani ev içerisinde de değil gezeriz ederiz kamplara gideriz. Bu sebeple aslında kalan vakit değil tamamı bize ait. Kendi özelimde de aynı şekilde. Yani ev işlerini de zaten çocuklar ve eşim ortak hallediyoruz.” (K16)

“Oluyor tabi ki hani ben mümkün olduğunca her zaman kendime vakit ayırmaya çalışıyorum. Mesela hiçbir şey yapmasam bile bir çarşıya gidiyorum, geziyorum. Ya da arkadaşlarımla buluşuyorum. Hani benim çocuklarım yanımda kalmıyor büyüdüler de artık o sebeple çocuk bakımı gibi bir derdim yok. Onun dışında evli değilim evliyken ben ev hanımıydım ve ev işlerinin tamamı bana aitti. O zamanlar çok zorlanır ve kendime hiç vakit dahi ayıramazdım. Ama durum hani öyle değil artık bekar bir kadın olarak hani kendime daha çok vakit ayırdığımı düşünüyorum.” (K21)

Tüm bulgular incelendiğinde katılımcılarının neredeyse hepsinin ev içi işlerden dolayı kendilerine yeterince vakit ayıramadıkları, ev içi işleri yetiştirebilmek için sosyal hayatlarından feragat ettikleri ve bu durumdan çok fazla şikayet ettikleri saptanmıştır. Bununla birlikte katılımcıların bazı özgül durumları da göz önünde bulundurulduğunda medeni olarak evli olup küçük yaşta çocuğa sahip olmak, boşanmış olup küçük yaşta çocuğa sahip olmak, çalışma durumu olarak çalıştığı sektörün yoğun bir şekilde çalıştırması durumu ve en önemlisi katılımcıların ve hane içerisindeki bireylerin bakış açıları kendilerine vakit ayıramamalarında etken faktörlerdir. Burdan da çalışan kadınların ev içi işlerde iki kat daha fazla yorulduğu sonucu elde edilmektedir. Yani aslında Costa’nın da ifade ettiği gibi bir montaj bandında kölelik kadınların ev içi işlerden kurtulmalarına bir çözüm değildir, bilakis kadınların özgürleştirilmeleri ve kendilerini gerçekleştirilmeleri yolunda bir engeldir (Donovan, 2019, s.151-156).

5. İki vardiya: Üç İnsan Gücü Harcamak

Kadınlar hangi meslek ya da sosyal statüye sahip olurlarsa olsunlar ev işleri kadının sorumluluğunda ve görevindedir (Aktaş, 2013). Kadınların kendi içerisindeki özgül durumlarıyla birlikte bu durum değişmez bir durum olarak kalmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleriyle kodlanan kadın ve erkek işleri ev içindeki işlerin de cinsiyetleştirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu durumda kadınlar geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve geleneksel kadınlık ve annelik rolleriyle hele de çalışan bir kadınsa hem iş yerinde hem de evde emek vermek durumunda kalıp çoklu rollerle hayatlarını sürdürmeye devam etmektedir. Bu durum onların biyo-psiko-sosyal olarak erkeklere göre daha fazla yıpranmalarına neden olmaktadır. Kadınlar hem evde hem de işte emek vererek aslında iki vardiya yapmaktadır. İş yerindeki yaptıkları işler ilk vardiyaları olmakla birlikte ev içinde yaptıkları işler Hochschild ve Machung'un 2012 yılında tanımladığı gibi ikinci vardiyaları olmaktadır. Bu durum sanayileşme döneminden itibaren altı çizilen bir noktadır. Buna göre kadınlar sanayileşme dönemiyle birlikte evden çıkmış fabrikalara girip ücretli bir işte çalışmış ama bu durum onları ev işlerinden kurtarmamıştır. Bilakis, ev içi işler ikinci bir yük olmuştur (Delphy, 2020, s.89-113; Eker, 2018; Koç ve Yeniçeri, 2021; Smith vd., 2021; Ünlü, 2020).

Katılımcılara hem iş yerinde hem de evde emek vermenin nasıl olduğu kendilerini nasıl etkilediği ve evden çalışan insanlara göre farklarının ne olduğu sorulduğunda tüm sosyal statüdeki kadınlar meslekleri fark etmeksizin bu durumun kendilerini çok yorduğunu, mutlu olmadıklarını söylemiş ve evden çalışan insanlara göre farklarının iki kat daha fazla çalışmak olduğunu, ev işlerinin düzenli ve planlı yürütmelerine neden olduğunu belirtmiştir. Ancak yine de kadınlar çalışma hayatında oldukları için mutludur çünkü bu durum kendilerinin kimseye muhtaç olmadan ayakta kalmalarını sağlamaktadır. Hatta katılımcılardan iş yerindeki işlerin ev içinde yaptıkları işlerden daha az yorucu olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.

“Yorucu tabi. Yani çalışan bir kadın olmak güzel bir şey kendi ayaklarının üzerinde durmak güzel bir şey ama iki kat iş yükün oluyor, yoruluyorsun hem ev işi hem dışarı işi. İster istemez iş yükün artıyor. Onun dışında güzel özgüvenin oluyor, kendi ayakların üstünde duruyorsun, istediğin gibi harcıyorsun. Evden çalışmayla farkı...çok çalışmak. İşte farkım o. Daha çok çalışmak. Evde çalışanlar hani evlerinden çıkmadan ev işlerini de halledebiliyorlar. Ama biz daha çok emek harcıyoruz hem ev işi hem dışarı işi hem çocuklarla ilgilenme... Üç insan gücü harcıyoruz.” (K2)

“Yorgun, kötü, üzgün.Hani nasıl hissettirebilir ki ? Bazen de çok gergin ve sinirli. Hani evdeki eşimle anlaşmazlıklar bu noktada çıkabiliyor. Hem işe geliyorum burada emek veriyorum yoruluyorum hem de eve gidince saatlerce ev işleriyle uğraşmak durumunda kalıyorum. O ise sadece işe gider gelir ve sonra oturur meyvesini yer. Buna ister istemez sinirleniyorum.” (K9)

“Hani çalışan bir kadın olarak iş yerinde yapılan işi ve evde yapılan işi dengelemek ayarlamak durumundasınız.” (K13)

“Yorucu yani çalıştığım yerdeki öğrenciler özel çocuklar olduğu için onlara özgü bir emek sarf etmek ilgilenmek durumundasınız. Ancak yine de garip bir şekilde iş yerinde o kadar çok yorulduğumu düşünmüyorum. Benim yorgunluğum eve gidince başlıyor.” (K14)

“Yorucu tabi ki hani ama yine de iyi ki çalışıyorum diyorum hani para kazanmak muhtaç olmamak güzel bir şey.” (K22)

“Valla canım hani bizim işin bazen mesaisi de oluyor öyle her zaman 6’ da çıkıyoruz gibi bir durum yok. Bazen bakıyorsun 8 bazen bakıyorsun 10’ da çıkıyorum o yönden sıkıntısı var. Hani en çok çocuğum yönünden sıkıntı oluyor hani annemgilde kalmak zorunda kalıyor o saate kadar işten çıkınca onu almak zorunda kalıyorum falan. Bir ara hani bu sebepten annemlerde yaşadım ama bir süre sonra olmadı kendi evime çıktım kiraya. Babamla aramızda hani boşanmamdan dolayı tartışmalar oluyordu dayanmadım ama Allah var torununu sever bakar kalsın der. Allaktan hani o yönden annemin desteği var o bakıyor sağ olsun. Eve geldiğimde de yemek falan derken hepsine birden yetişmek bedenen ve ruhen daha çok yorulmama neden oluyor. Pek iyi bir durum değil maalesef ki.” (K32)

Katılımcıların özgül durumları incelendiğinde özel sektörde çalışan, işçi olarak özel sektörde çalışan, kamuda çalışıp iş yoğunluğu ve yükü fazla olan kadınlar diğer kadınlara göre daha fazla yorulduklarını iddia etmektedir.

“Yani evden çalışanlara göre farkımız beden yorgunluğu. Ama bunun yanında mutlu olduğumuz şeyler de var. Mesela bir hastamız iyileşip gittiğinde mutlu oluyoruz. Ha evine gidiyorsun evinde de yoruluyorsun her şeyi yapıyorsun ama sonuçta karşındaki çocukların olduğu için ondan da mutlu oluyorsun. Diyorsun ki çok şükür hani bu gün de geçti. Yemeklerini yediler sağlıkları yerinde diyorsun. Ama sonra oturduğunda bakıyorsun ki sen mahvolmuşsun yerinden kalkamıyorsun.” (K24)

“Biz akademisyenler olarak gerçekten çok yoğun çalışıyoruz bu sebeple ev işlerine dahi zaman bulamıyoruz. Ben bu sebeple ayda ya da haftada bir yardımcı ablamı çağırıyorum sağ olsun o olmasa ne yapardım bilemiyorum.” (K27)

“Çalışmak hem gurur verici hem de değil bir yandan. Yani bir yandan eziliyorsun ama bir yandan da ayakların üstünde durduğun için gurur verici. Bir kadının her şeyi yapabileceğini göstermesi bakımından da gurur verici aslında. Biz hani yoğun çalışıyoruz fabrikada bu sebeple yorucu ama ev işlerini de kız kardeşimle bir şekilde hallediyoruz maalesef mecburuz.” (K29)

İşçi statüsünde çalışan kadınların maddi durumları eve herhangi bir temizlikçi alınmadığı için kendileri ya da evdeki diğer kadınlar tarafından yapılmakla birlikte maddi durumu iyi olan kamuda çalışan kadınlar evlerine yardımcı alabilmekte ve ev işleri bu yardımcıları tarafından yapılmaktadır. Bu durumda çalışan kadınlar arasındaki bir özgül durum da kadınların maddi durumlarının iyi olup olmamasıdır.

“Yani benim yoğun çalışma saatlerim oluyordu hani. Zaten çalışmaktan eve vakit bulamıyorsunuz. Yardımcı tutmak zorunda kalıyorsunuz. İş olursa da eşimle ortak yapıyoruz. O sebeple bizi daha çok okul işleri yoruyor diyebilirim.” (K26)

“Ya bence biz işçi olarak da farklı yoruluyoruz. Mesela hani bir memur kadın olsan 9-5 belli bir saatin mesain var işin çok ağır değil onlar oturarak çalışıyor biz sabahtan akşama kadar ayaktayız. Ama biz mesela yeri geliyor mesaiye kalabiliyoruz ve 20.30’ ta çıkıyoruz hatta bazen yeri geliyor akşam 22.30’ ta çıkıyoruz. Hani eve gidiyorsun çocuğun uyumuş eşinle zaman geçirememişsin. Hani memur olmak isterdim mesela neden istemeyeyim? Biz hani çok daha yoğun çalışıyoruz dediğim gibi bazen mesaimiz bile belli olmuyor. Hani artık kendimizi de geçiyoruz ailemize vakit ayıramıyoruz. Hani biz memur çalışan kadınlara göre daha fazla yoruluyoruz...” (K30)

Diğer taraftan farklı bir kadınlık deneyimine bakıldığında ise ev içi hizmetlerde çalışan bir katılımcı hem iş yerinde başkalarının evini temizlediği ve orada emek verdiği hem de ev gelince yemek yaptığı, çocuklarıyla ilgilendiği için kendini yorgun hissetmektedir. Öte yandan katılımcı iş yerinde yaşadığı bir durumdan da bahsetmesi ev içi hizmetlerde çalışan kadınların deneyimlerini aktarması bakımından önemlidir. Buna göre ev içi hizmetler önemsenmediği gibi bu işi yapan kadınlar da pek önemsenmemektedir.

“Ya hem iş olarak başkalarının evini temizlemek hem de kendi evinin işi var. Tabi ki yorucu geliyor. Misalen hani eve geldiğinde yemek yapman gerekiyor tabi ne kadar da eşim yardım etse de eşim çok yemek yapmayı bilmediği için mecbur 3 çocukta olduğu için ben yemek yapmak zorunda kalıyorum. Ama yorucu oluyordu yani. Hani bazen de hani işe gittiği zaman bazı insanlar kırıcı da oluyordu moral bozukluğu da oluyordu. Ya şey yani bazen insanlar seni böyle çalışanı şey görüyorlar hani bir şey konuşurken bile böyle beni kırarak konuşuyorlar. Hani ben o evde çalışan olduğum için işçi olduğum için mi bilmiyorum herkes öyle değil tabi. Onun için de zorluk çekiyorduk yani şimdi bile zorluk çekiyor insan. Ama yani idare etmeye çalışıyoz tabi. Hem evdekilerin karnını doyurmak, ihtiyaçlarını gidermek hem de maddi durum için işe devam etmek elimden geleni yapıyordum.” (K31)

Araştırmanın diğer bulgularında olduğu gibi hem evde hem de iş yerinde emek vermek bazı katılımcılar için fazla sıkıntı olmamaktadır. Bu duruma katılımcıların bekar olması çocuklarının büyük olması çalışma şartlarının ağır olmaması evdeki tüm bireylerin ev işlerinde yardımcı olması etkili etmektedir. Bu durumdaki katılımcılar ev işlerini kendilerine çok yük olarak görmemektedir.

“Çok hani zor değil ya iyiyim Allah’ a şükür. Hani olabilecek şeyler zor bir şey yaşamıyorum Hani herkes çok rahat da rahatsızım öyle bir şey yok. Benden daha çok zor şartlarda çalışanlar var. Mesela polis eşleri var bazen il dışına çıkmak zorunda kalıyorlar il dışına çıkıyorlar falan hani bir öğretmen olarak çalışma şartlarım çok ağır değil. 2’ de çıkıyoruz biz hani.” (K3)

“Zaman zaman yorucu olduğunu hissetsem de genele baktığımda o kadar değil. Hani evet iş yerinde emek harcıyoruz eve gidince de harcıyoruz ama bu daha çok sanki evli insanlar için daha yorucu olabiliyor. Hani evde çocuk olmadığında çok kirlenmiyor ya da onun bakımını üstlenmiyorsun. O sebeple yorucu olmuyor ki hani annem bana çok yardımcı yemeği yapar eder temizlik hani ortak yaparız. Bu sebeple çok yorucu olmuyor.” (K15)

“Tabi yani hani ben yönetici kadrosundayım öğretmenlerimiz gibi eve erken gitmiyorum biz 5’ te çıkıyoruz. Bazen hani zorluyor tabi ki de bu durum ama o konuda eşim yanımdadır her zaman. Zaten

kendisi okula haftada 3 gün gidiyor aslına bakarsanız ev işlerini o yönetiyor çoğu zaman. Ancak dediğim gibi ev içerisinde ortak sorumluluklar paylaştığı için bana çok yorucu gelmiyor ve bu durum bana iyi hissettiriyor.” (K16)

“Ya aslında çok mutlu oluyorum hani kendi ayaklarımın üstünde duruyor olmak çok güzel bir şey. Ama tabi ki sadece biraz yoruluyorum. Hani o yorgunluk ayrı tabi ki ama yine de mutluyum hani halimden memnunum. Hani ben evli değilim çocuklarım ise büyük yanımda da yaşamıyorlar bunun etkisi de olabilir. Ve hani annem bana yardımcıdır çok. (K21)

Tüm bu verilerden elde edilen bilgiler neticesinde birkaç katılımcı hariç katılımcılarının çoğunun hem işte hem de evde emek vermekten dolayı kendilerini yorgun ve mutsuz hissettikleri, ikinci vardiya olarak ev işlerini nitelendirdikleri görülmektedir. Özgül durumlar incelendiğinde katılımcıların evli ve çocuklarının yaşlarının küçük olması, boşanmış ve çocuklarının yaşlarının küçük olması, evdeki bireylerin yardım etmiyor oluşu, çok yoğun çalışmaları ve maddi durumlarının iyi olmaması hem işyerinde hem de evdeki işlerle daha çok yorulmalarına sebebiyet vermektedir. Yani aslında bakıldığında kadınların çalışma şartlarının ve evdeki bireylerin yardımcı olma durumlarının etken olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Katılımcıların ve Hanelerindeki Bireylerin Covid-19 Dönemindeki Deneyimleri

Salgın hastalıklar bireylerin hayatta kalma durumlarını ve mücadelelerini etkileyen, insan topluluklarına kitlesel ölçekte huzursuzluk ve ölüm getiren önemli durumlardır. Salgın hastalıklar salt bireylerin biyolojik olarak bir savaşım içerisine girmeleri değil aynı zamanda psikolojik, sosyal ve ekonomik savaşım içerisine girmeleridir. Covid-19 gibi bir salgın hastalık da tarihsel süreçteki diğer salgın hastalıklar gibi bireylerin biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik ölçüde etkilenmelerine neden olmuştur. Covid-19 salgın hastalığının epidemiyolojik olarak yakın temas ile bulaşması durumu bireyleri sosyal izolasyona mecbur bırakmıştır. Bu durumda bireylerin sosyal temas sağlayabileceği kamusal ve özel işletmeler, mekanlar kapatılmış bireyler çoğunlukla evlerinde tecrit edilmiştir. Ev içerisinde tecrit edilmek bireylerin aile hayatı için olumlu etkileri beraberinde getirebileceği gibi aynı zamanda aile içerisinde krizlerin yaşanmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte bireysel olarak düşünüldüğünde pandemi seyrinin belirsiz olması bireylerde çeşitli psikolojik sorunların artış göstermesine sebebiyet verebilmektedir (Türk vd., 2020; Yıldırım, 2020;

Koç ve Yeniçeri, 2021; Nakışci Kavas ve Develi, 2020; Öztürk vd., 2020; Koçak ve Harmancı, 2020; Bekaroğlu ve Yılmaz, 2020; Aşkın vd., 2019; Karataş, 2020).

1. Aile içerisinde krizler ve psikolojik sıkıntılar:

Katılımcıların kendilerinin ve hane içerisindeki bireylerin genel olarak Covid-19 döneminden etkilenme durumları olumsuz olmuştur. Katılımcılar pandeminin seyirinin belirsizliğinden dolayı psikolojik sıkıntılar yaşamış ve aynı zamanda ev içerisinde tecrit edilmek zorunda kaldıkları için aile içerisindeki krizleri deneyimlemiştir.

“Yani bu dönemde daha çok içe kapandığımı hissettim hani sosyal aktivitelerimiz kısıtlandı hep evdeydik falan hani sürekli evin içerisinde olmak ciddi anlamda etkiledi diyebilirim. Hani eşim de aynı şekilde hani evde sürekli durup durup acaba ne olacak ne yapacağız gibi şeyler yaşadık. Onun dışında özellikle ilk zamanlarda belirsizlik vakanın seyri artan ölümler doğal olarak etkiledi kötü bir şekilde.” (K10)

“Ailecek asabiyetimiz arttı galiba ve çocuklar televizyona çok bağlandılar. Yani çocuklar kendi aralarında çok kavga ediyorlar hani bunu istemem o yüzden belki yanlış ama televizyon izlemelerini sağladık hani kavga etmemeleri için. Hani ben tek başıma başa çıkamıyorum çocuklarla ve en ufak bir sebepten kavga çıkabiliyor aralarında. Sürekli eve tıkdıldılar hani dışarı çıkıp oynayamadılar çocuklar. Hani eşim ve benim aramda da bir asabiyet durumu oldu. Hani eşim hep yoğun çalışan bir insan akademisyen olması sebebiyle ama bu dönemde evden çalışınca online derslere de girdi o online dersler dışında uzun çalışma saatleri ile çalıştı. Böyle olunca işleri daha çok ben yapmaya başladım hani iş yüküm daha çok arttı. Bu sebeple de çocuklarla ilgilenemediği için aramızda tartışmalar oluyordu. Yani ev ortamı genel olarak beni ve haneyi çok yıprattı. Evimden nefret ettim.” (K12)

“Genel anlamda bir korku kültürüne çok maruz kaldık. Covid-19 döneminde hani psikolojim bozuldu, panik atak gibi bir durum yaşadım, ilacın vermiş olduğu çarpıntılar falan da tetikledi. Yani yavaş yavaş alıştık bu döneme. İlk başta çok korkuyorduk hani bu panik atak durumlarını o zamanlar yaşadım sonrasında yavaş yavaş azaldı ve atlattım. Bu dönemde hani eşim işten çıkarıldı ekonomik olarak hani zorladı bizi. Hani onun çalışmamasına bu süreçteki ekonomik durumlar genel olarak ülkenin kriz halinde olması etkili oldu maalesef.” (K17)

“Çocukları okul yönünden çok etkiledi hani baya gerilediler. Rahatlığa tembelliğe alıştılar diyebilirim. Hala da bunun etkileri var yani çocuklar üzerinde.” (K18)

“Yani psikolojik olarak çok etkisi oldu. Yani psikolojimiz çok bozuldu. Artık hani dışarı çıkmaya çok korkuyorduk eve birisi geldiğinde hastalık kapacağız diye korkuyorduk, sürekli böyle hijyen açısından temizlik yapma durumu oldu. Mesela hani babam yaşlı olduğu için onu evde tutmaya çalışıyorduk izin vermiyorduk. Hani olur ki kapar bize de geçer kendi de yaşından dolayı zor atlattır. Yani hep bu korkular vardı.” (K21)

“Yani tabi ki psikolojik olarak çökertti nasıl çökertti hani bu Covid-19 mikrobu yani ne olduğunu bilmiyorsun kimden bulaşacağını bilmiyorsun, dokunma, temas hava diyorlar hani belirsiz nereden gelebileceği. Tam net bir hani bulaşma merciiini bilmediğin için korkuyorsun. Sanki kendini tecrit etmiş ya da karşıdaki insanın tecrit edilmiş olması duygusu seni psikolojik olarak batırıyor. Yani bana bulaştı mı bulaşmadı mı ya da çocuklar muhatap oldu mu olmadı mı.. Hani bazen oluyor ki ben çocuklara acaba risk miyim diyorsun. Çünkü ben sağlık çalışanıydım ve hani izin almadan yoğun derecede hastanede çalıştığımız günleri hatırlıyorum. Riskin en fazla olduğu yerde olmak insanı ister istemez çok korkutuyor.” (K24)

Katılımcıların söylemlerinden anlaşıldığı üzere pandemic dolayısıyla evde tecrit edilmek, hastalığın bulaşması korkusunu yaşamak gibi durumlar psikolojik olarak iyilik halinin olumsuz bir şekilde setretmesine neden olmuştur. Bu katılımcılar pandeminin seyri dolayısıyla kendilerini mutsuz hissetmiştir.

2. Pandeminin gülen yüzü

Diğer yandan, katılımcılardan Covid-19 dönemini olumlu bir şekilde değerlendirenler de olmuştur. Bu katılımcılar bu dönemle birlikte aile bireyleriyle daha çok yakınlaştıklarını, kendilerini sosyo-kültürel anlamda online şekilde verilen eğitimlerle geliştirdiklerini ve spiritüel anlamda farkındalıklarını sağladıklarını belirtmiştir.

“...Onun dışında hani ben pandemiden çok faydalandım. Online yürütülen eğitimlere katılıp mesleki anlamda kendimi daha çok geliştirdim bu sebeple iyi oldu diyebilirim...” (K3)

“...Olumlu yön olarak hani eşim bu dönemden önce sürekli kahveye arkadaşlarının yanına giderdi bu dönemle birlikte o tamamen değişti. Yani iki gün evde kalınca boğulan adam bu dönemde yasaklarla birlikte kahveye gidemedi başta zorlansa da sonrasında evinde vakit geçirmeye başladı ve hani yasaklar kalksa bile az gitmeye başladı. Bu bizim aramızdaki iletişimi güçlendirdi. Yani birçok evlilik bu dönemde olumsuz etkilenmiştir ancak biz de öyle olmadık birlikte daha çok zaman geçirdik ev işlerini bile bazen beraber yaptık.” (K4)

“...Yani olumlu olarak hani eşimle biraz daha zaman ayırdık birbirimize bebeği tanımaya çalıştık. Hani eşimle ilişkimiz açısından olumlu oldu.” (K11)

“Ya hani bu dönemin nasıl etkisi var diye düşünüyorsunuz yıpratıcı bir etkisi var. Hani korkutucu etkisi ilk olarak ölüm korkusu ya da yakınlarını kaybetme korkusu oluşuyor üzerinizde. Bir çaresizlik hissi oluşuyor çünkü o dönem çok belirsizdi başlangıçta özellikle. Başlangıçta hani her an ölecekmiş hissi ve sorgulama hissi oluşuyor. Sorguluyorsunuz yani tüm bu yaptıklarınızı, çabanızı. Benim açımdan öyle oldu hani sorgulama dönemi ama öte taraftan Covid-19 dönemine dair bir şeyler üretmek, bir şeyler söylemek akademik anlamda birçok araştırmalar oldu yani. Bunda da şunu görüyorsunuz hani insanların felaket karşısında çözüm yolu olarak yeni yollar bulabileceğini de görüyorsunuz. Hem zihinsel hem fiziksel durumu kurtarmak için. Yani bir yandan zorlandığım ama bir yandan da farkındalığımın arttığı bir dönem oldu diyebilirim.” (K26)

Görüldüğü üzere bu gruptaki katılımcılar pandeminin olumlu yönlerini keşfetmiş ve bundan keyif almıştır. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta bu katılımcılarımızın diğer katılımcılara göre özgül durumlarının daha olumlu olmasıdır.

3. Pandemi de Daha da Kırılganlaşan Bir Grup: Kadınlar

Covid-19 dönemi genel olarak bakıldığında tüm insanları etkileyen bir kriz olmakla birlikte özellikle kırılgan gruplar açısından daha farklı ve zor bir kriz durumu

olarak deneyimlenmiştir. Kırılgan gruplar içerisinde yer alan ve cinsiyetleri dolayısıyla eşitsizliklere maruz kalan grup olarak kadınlar pandemi dönemini farklı deneyimlemiştir. Kadınlar aile ve sosyal yaşamlarında, çalışma yaşamlarında ve ekonomik yaşamlarında çeşitli eşitsizliklere maruz kalmıştır (Can, 2020; Yasin, 2020).

Katılımcıların deneyimlerine genel olarak bakıldığında pandemi dönemi kadınları erkeklerden farklı olarak özgül durumlar neticesinde daha fazla etkilemiştir. Bununla birlikte pandemi dönemi farklı meslek gruplarında ve farklı sosyal statülerdeki kadınlar tarafından da farklı deneyimlenmiştir. Yani aslında kadınlar kendi içerisinde de pandemi dönemini farklı deneyimlemiştir. Ancak katılımcıların deneyimlerinin ortak özelliği incelendiğinde hepsinin -sosyal statüleri fark etmeksizin- aile ve sosyal yaşamlarının değişmesi yani ev içinde geçirilen sürelerin artması, ev içindeki yüklerin ve işlerin artması sebebiyle ev içi emeklerinin artması olmuştur. Bu katılımcılara genel olarak bakıldığında evli ve küçük çocuğu olan, boşanmış ve küçük çocuğu olan ve evli ev işlerinin çoğunu kendisinin üstlenen kadınlarda daha fazladır. Katılımcıların durumları incelendiğinde Covid-19 döneminde yaşadıkları sıkıntılar iki tema altında incelenmiştir.

Ev İçi Emegın Artışı

Katılımcıların aile ve sosyal yaşamları incelendiğinde temamız “*Ev İçi Emegın Artışı*” olmaktadır. Kadınlar bu durumu özellikle çocuklarının küçük olması ya da ev içi yüklerin ve bakım sorumluluğunun kadınlara yıkılması sebebiyle deneyimlemiştir. Katılımcıların çocuklarına bakacak bakıcı bulamamaları ya da maddi durum olarak bu konuda yetersiz kalmaları, okulların kapalı olması sebebiyle çocuklarının eğitim süreçlerinin evde geçmesiyle zorlanmıştır. Bununla birlikte cinsiyetleri dolayısıyla ev içi işlerin ve bakım sorumluluğunun kadınlara atfedilmesi de önemli bir etken olmuştur.

“Biz çok bunaldık. Şöyle zaten bebek oldu hani o dönemde hanemize katıldı. Hastane süreci bizim için çok sıkıntıydı Covid-19 döneminden dolayı. Gidip gelmede sıkıntı yaşıyordu eşim ne olacağını bilmiyordu. Evde de hani yeni bir şey hani bilmiyorsun, dışarı çıkabilecek misin çıkamayacak mısın yani sürekli evdesin. Hani o dönem biz evden çalıştık canlı ders olayı oldu hem öğrencilere canlı ders yapmak zorundayım hem de bir yandan bebeğe bakmak zorundayım. E bakıcı da gelemedi Covid-19 döneminden dolayı. O canlı ders olayında işimle evim arasında bir zorluk oldu yani bana. Hani o sırada bebek ağlıyor sen canlı derse giriyorsun hani...” (K6)

“Çok sıkıcıydı yani. Sürekli ev işi yap, orayı topla burayı topla, çocuklarla ilgilen ders çalıştır, canlı ders yap aynı zamanda temizlik, çamaşır, bulaşık her şeyin senin üzerinde olması... Hani her bana bakıyordu. 155 metrelik bir evin içinde hapisteymişin gibi hissettim böylece de. En büyük lüksüm de arada markete gitmekti yani o kadar.” (K8)

“Covid-19 döneminde hani eşimin çalışma saatlerinde bir değişiklik olmadı ben evden çalıştım. Değişen bir şey olmadı ancak hani herkes evde olunca yani çocuklar önceden bakıcı bakıyordu o dönemde bakıcı da gelemedi çünkü zaten evdeydim. Tüm saat ben bakmak durumunda kaldım. Evden çalışma da benim açımdan sıkıntı oldu hem çocuklarla ilgilen hem diğer ev işlerini yap hem de online derse gir yorucuydu.” (K9)

“Bunaltıcı. Yani Covid-19 dönemi var ya... Lanet bir dönemdi. Yani evde canlı derse bile girerken ağlayasım geliyordu hatta kapatıp çılgın atasım geliyordu. Çünkü küçük çocuğum hani derse bağlanıyordu onunla bir yandan ilgileniyorum sonra diğer yandan diğer çocuğumla bir yanda da işte benim canlı derslerim oluyordu. Özel çocuklarla da canlı ders daha sıkıntı oluyordu çünkü hani onları ekran başında tutmak yönetmek dersi zordu. Yani çok sıkıntılı bir süreçti hatta hatırlamak istemediğim bir süreçti benim için. Psikolojim bozuldu hani evde 3 oğlan çocuğu ortalık curcuna.” (K14)

“Ailemin hepsi dediğim gibi hemen hemen hasta oldu. Hastanede yattı hem hastanedeki işime koşturuyorum, hem anne babama hani bakmaya gidiyorum yemek falan götürüyorum, hem evi yürütmeye çalışıyorum. Üçü bir aradaydı ve gerçekten çok yıkılmışım o zamanlar. Hani o zamanlar büyük ablam da hastalandı annemlerle aynı serviste yatıyordu o da yardım edemedi. Diğer erkek kardeşlerimse hasta olmasalardı bile ya bize ya da eşlerine baktırırlardı zaten. Hani o dönem eve gittiğimde duygusal olarak çöküntü yaşadığım için kendimi ağlayarak ifade ediyordum. Hani o yönden çektim ben bir daha geri gelmesin o zamanlar.” (K25)

“...Onun dışında işe tekrar dönünce hani çocuk okula gidemedi okullar kapalıydı. Bir dönem annem ve babam hastalık geçirdi çocuğu oraya da bırakamadım. E bakıcıya verecek param da yok ben de en son işte çare olarak çocuğu komşuya bıraktım Allah razı olsun baktı. İşte o dönem kime bırakayım edeyim onun sıkıntısını çok yaşadım. Tek ebeveyn olarak çocuk balmak bu dönemde benim kabusum oldu diyebilirim.” (K32)

Görüldüğü üzere katılımcılarımız henüz covid-19 dönemindeki ev içi emekle alakalı deneyimlerini aktarmadan bu sorundan bahsetmiştir. Anlaşılabileceği üzere bu sorun pandemi nedeniyle derinden hissedilmiştir.

Yoksullaşan Cinsiyet

Katılımcıların çalışma yaşamlarına bakıldığında cinsiyetleri dolayısıyla etkilenme sebepleri özel sektörde çalışanlar için işten çıkarılmalar ve kamu sektöründe çalışanlar için işin yoğunluğunun artması olmuştur. Bilindiği üzere kamusal alanda çalışma yaşamında mesleklerin ve sektörlerin cinsiyetleştirilmesi yani sektörlerin feminizasyonlaşması durumu süregelmektedir. Bu sebeplerle kadınlar hizmet sektöründe ya da daha az nitelik gerektiren meslek ve sektörlerde yer almaktadır. Bu sebeplerle pandemi döneminde de daha az nitelik gerektiren sektörler, özel sektörler, kamu sektörlerinde de hizmet sektöründe özellikle sağlık sektörünün yoğun bir şekilde çalışması durumları olmuştur (Demir ve Taşpınar, 2021; Yıldırım, 2020; Nakışçi Kavas

ve Develi, 2020; Dinçer ve Yirmibeşoğlu, 2020; Akbaş ve Dursun, 2020; Carli, 2020). Katılımcıların bu özgül durumları incelendiğinde pandemi döneminin şartları gereği ve sektörlerin feminizasyonlaşmasının dolaylı etkisiyle özel sektörde yer alan kadınların belli bir dönem işten çıkarıldıkları, hizmet sektöründe özellikle de sağlık sektöründe çalışan kadınların yoğun çalıştıkları saptanmıştır. Ayrıca kayıt dışı çalışan ev içi hizmetlerinde yer alan kadınlar da düşünüldüğünde bu kadınların da işlerini kaybettiği bilinmektedir (Sumalatha, 2021). Bu durumdaki bir katılımcı da dolaylı olarak çalışma yaşamındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden etkilenmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı işten çıkarılan kadınlar ekonomik olarak yoksullaşmış, yoğun bir şekilde çalışan kadınlar ise Gökmen (2017)'nin de ifadesiyle zaman yoksullaşması yaşamıştır. Bu durum işten belli bir süre çıkarılmış ama iş yaşamına iş yerleri açıldığında dönen kadınlar için de geçerlidir. Bu sebeple kadınların çalışma yaşamları ve ekonomik yaşamları incelendiğinde tamamımız “Yoksullaşan Cinsiyet” olmaktadır.

“Biz sağlık çalışanlarını daha çok etkiledi ister istemez. Daha çok çalıştık daha çok emek sarf ettik, daha çok yorulduk. Hem psikolojik olarak hem bedensel olarak yıprandık. Yani hasta yükümüz arttı, bir de o hastalığa yakalanma korkusuyla her gün gün gidiyorduk işe, direkt o hastalarla muhatap oluyorduk ilk zamanlar çok kötüydü bu anlamda sonra zamanla alıştık tabi.” (K2)

“Manevi olarak çok fazla bizi etkilemedi ama maddi olarak etkiledi. Hani okulların kapalı olduğu dönem ben servis hostesiyim hani çalışmadık ücret de alamadık. Açıldığında ise geldiğimiz gün kadar hani çalıştık o derece ücret aldık. Eşim de bir dönem çalışmamıştı. O sebeple maddi olarak çok zorlandık diyebilirim. Hani gelirler azalınca giderler de artınca zorlanıyorsun.” (K19)

“Bu dönem hane olarak hani maddi anlamda çok zorladı. Çünkü o dönem hani ben işten çıkarıldım eşim evet devam etti ama bu dönemde ekonomi çok kötüydü bilirsiniz. Ev idare etmek çok zorlaştı. Bu sebeple o anlamda çok zorlandık. Nakdi destek aldık devletten ama ne kadar yeterli olabildi olamadı bence. Hatta hanede maddi yönden beni bir tek etkiledi demem daha doğrudur.” (K22)

“Covid-19 dönemi başlı başına iş yükünü, psikolojik durumu %50 artırdı. Psikoloji yok, burada hastalardan bir şey mi bulaşacak yoksa hastalardan mı bana bir şey bulaşacak korkusu ve kaygısı, eve gidiyorsun evdekilere bulaştırabilirim korkusu. İşte çocuklardan uzak kalıyorsunuz maalesef. Bir de o dönem benim anne babam ve hatta yakın akrabalarımın çoğunun aynı anda Covid geçirdiği bir dönem olmuştu beni daha da bir yıktı. Ben o zaman çok yorulmuştum. Hem burada çok yoğunum ben yani iş yerinde sezeryan servisinde çalışıyordum ben çok yorucu bir servisti Covid döneminde. Ailemin hepsi dediğim gibi hemen hemen hasta oldu. Hastanede yattı hem hastanedeki işime koşturuyorum, hem anne babama hani bakmaya gidiyorum yemek falan götürüyorum, hem evi yürütmeye çalışıyorum. Üçü bir aradaydı ve gerçekten çok yıkılmıştım o zamanlar.” (K25)

“...Onun dışında bir de bir ara salgın tavan yapmışken hani işe gitmeme durumumuz oldu. Hepimiz de özel sektörde çalıştığımız için hani acaba işten çıkarılmalar olur mu kaygısı oluşmuştu. Tabi bu dönemde hani bu işe gitmediğimiz bir ay boyunca maaşımızın üçte birini alabildik ve maddi anlamda zorlandık.” (K29)

“Ekonomik olarak da etkiledi. Misalen eşimin çalıştığı işin maaşı da gecikiyordu yani hani insanlar da pandemiden dolayı işe gidemeyince eşimin de maaşı yatamıyordu. Ben de düzenli olarak evlere ev işi için gidemiyordum. Hani ya insanlar eve almaya korkuyordu virüs bulaşır diye ya da ulaşım sıkıntısı çektiğim için ben gidemiyordum. Yani maaşım da ister isteme neredeyse önceden 3500 civarı kazanıyorsam bu dönemde yarisına düştü. Yani ister istemez etkiledi bir de 3 çocuk olunca onların masraflarına yetişmek

çok zor oluyor. Yani kendi yağımızda kavrılmaya çalışıyoruz ama yetersiz oluyor tabii. Biz de bir şeylerden kısımaya başladık yani yaşamımızı daha böyle değiştirmek zorunda kalmıştık. ” (K31)

Katılımcıların söylemlerinden de anlaşılacağı üzere hem zaman yoksulu olmak hem de maddi olarak yoksul olmak durumları yaşanmıştır. Ancak bu durum da kadınlar arasındaki özgül durumlarla farklılaşmaktadır. Yani yoksullaşan cinsiyet ile birlikte farklı kadınlık deneyimleri de yaşanmıştır.

Tüm bu veriler ve bilgiler ışığında Covid-19 döneminin katılımcılar üzerindeki genel etkisi aile içerisindeki krizlerin ve psikolojik sıkıntıların artmasıyla birlikte olumlu olarak aile bireyleriyle de etkileşimin artması olmuştur. Ancak genel olarak bakıldığında Covid-19 dönemi katılımcıları ve katılımcıların yaşadığı hane içerisindeki bireyleri olumsuz yönden etkilemiştir. Katılımcıların cinsiyetleri dolayısıyla maruz kaldıkları durumlar incelendiğinde aile ve sosyal yaşamlarında evde tecrit edilmelerinden dolayı ev içi yüklerinde artış yaşanması durumu söylenebilir. Bu durum evli ve boşanmış olup çocuklarının bakım sorumluluğunu üstelenen kadınlarda daha fazla olmuştur. Bununla birlikte katılımcıların çalışma yaşamları ve ekonomik durumları ya özel sektörde çalışıp niteliği olmayan mesleklerde çalışmaları ve kayıt dışı çalışmaları ya da kamu sektöründe çalışıp pandemi döneminde yoğun hizmet verilen sağlık sektöründe çalışmaları sebebiyle pandemi döneminden etkilenmiştir. Yani pandemi dönemi kadınları zamansal anlamda ve parasal anlamda yoksul kılmıştır. Pandemi dönemi ayrıca kırılgan grup olarak kadınları etkilediği gibi kadınları da kendi içerisinde özgül durumları neticesiyle farklı etkilemiştir. Yani pandemi dönemi ayrıca kadınları farklı kadınlık deneyimleriyle de yüzleştirmiştir. Tüm bu durum katılımcılar her ne kadar kadına yönelik şiddete maruz kalmadıklarını beyan etmiş olsalar da topyekün düşünüldüğünde toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti temellendirmektedir. Pandemi dönemi, bu yönüyle yapılan araştırmalara da istinaden (UNFPA, 2020a; OECD, 2021) toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti beslemiştir.

Katılımcıların Covid-19 Döneminde Ev İşlerine ve Yaşadıkları Baskılara Dair Deneyimleri

1. Covid-19 Dönemiyle Değişim Geçiren ve Artan Ev İşleri: Dört Vardiya

Covid-19 dönemiyle birlikte hastalığın yakın temas ile bulaşması nedeniyle bireylerin sosyalleştikleri ya da kalabalık olabilecekleri ortamların belli bir süre kapatılması durumu yaşanmış ve bireyler evlerinde tecrit edilmiştir. Bireylerin kalabalık olabilecekleri ortamlardan iş yerleri, okullar kapatılmış ve böylece bazı çalışan bireyler işlerini evden yürütmüştür. Bununla birlikte okullar kapanmış ve çocuklar okullara gidemediği için evde online eğitim görmüştür. Bu gibi sebeplerle evde geçirilen süre artmıştır. Covid-19 döneminde sadece evden çalışan bireyler değil iş yerinden çalışan bireyler için de hem eve hem de işe yetişmek anlamında zorlayıcı olmuştur (Tuna ve Türkmenadağ, 2020; Akkan ve Kesici, 2021). Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadınlar bu dönemde de ev içi işleri yürüten nihai kişiler olmuştur. Bu dönemde evdeki bireylerin hepsinin evde olması, iş yoğunluğu ve niteliği, çocukların bakımı, hijyene verilen önemin artması gibi sebeplerle ev içi yükler artış göstermiş ve kadınlar diğer dönemlere göre ev içi işlerde yorulmuştur. Bu durumu yapılan bazı araştırmalar desteklemektedir (Del Boca vd., 2020; Farre vd., 2020; McLaren vd., 2020; Landivar vd., 2020; Collins vd.,2020; Herten-Crabb & Wenham, 2021; Adisa vd.,2020; Su-Gender, 2020; Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, 2020; Hızıroğlu-Aygün vd., 2020; Disk/Genel İş, 2020). Buna göre aslında Covid-19 dönemiyle birlikte ev işleri çalışan kadınlar için üç vardiyadan dört vardiyaya çıkmıştır (Power, 2020).

Katılımcıların durumu incelendiğinde 32 katılımcıdan sadece 8'i ev içi işlerde değişim yaşanmadığını ve ev içi yüklerde artış yaşanmadığı için zorluk yaşamadıklarını belirtmekle birlikte bazı özgül durumlar neticesinde bu kişilerin de zorluk yaşadığı durumlar olmuştur. Geriye kalan 24 kişi ise çeşitli sebeplerle ev içi yüklerin diğer döneme göre arttığını, ev içi yüklerden dolayı diğer döneme göre daha çok yorulduklarını belirtmiştir. Katılımcıların cevaplarından elde edilen artış nedenlerine göre Covid-19 dönemindeki ev içi yüklerde yaşanan değişim ve artış temalarla aktarılacaktır. Buna göre katılımcıların ev içi yüklerdeki artışlarının sebebi beş farklı tema altında toplanmıştır.

Herkesin Evde Olması

Katılımcıların özellikle büyük bir kısmı ev içi işleyişin değişmesini ve ev içi yüklerin artışının nedenini herkesin evde olmasına bağlamıştır. Buna göre Covid-19 dönemiyle birlikte evde tecrit edilen bireylerin varlığı ev işlerini diğer dönemlere göre daha çok arttırmış ve kadınlar bu sebeplerle hem işlerini hem de ev işlerini yetiştirmekte zorlanmıştır. Bu durum daha çok hane içerisinde daha fazla bireyin yaşadığı, evli ve çocuklu çiftlerin yaşadığı hanelerde görülmüştür. Ayrıca katılımcıların evden ya da iş yerinden çalışması fark etmeksizin ev içi işlerde nihai kişiler oldukları da gözlemlenmiştir.

“Tabi arttı yani. Hani biz normalde eşimle ve çocuklarla sabah çıkıyoruz evden işe ve okula gitmek için. Hani kahvaltı olayı pek olmuyordu. Covid ile birlikte ev halkı hep evdeydi hani böylece de kahvaltı, öğle yemeği, akşam yemeği yapma durumları oldu. Mutfak hani çok işlekti mutfakta sürekli yemek yapıyorsun hani. Bununla birlikte evde daha çok vakit geçirildiği için ev daha çabuk ve çok kirleniyor, çamaşırlar falan daha fazlalaşiyor. Yükün daha fazla artıyor tabi ki.” (K4)

“Tabi tabi kesinlikle artış yaşandı. Hani ev işleri daha yoğun bir şekildeydi hani hiç bitemeyecekmiş gibi görünüyordu. Hani daha çok geriyordu beni ister istemez. Hani evin tüm elemanları evin içindeydi sürekli. Hani normal bir zamanda olsa kalkıp kahvaltı hazırlıyorsun işin pratik bir şekilde hani her şey düzenli hazırlayıp hazırlanıp çıkıp işine gidiyorsun işin rutini düzeni saati belliydi. Ama covid-19 döneminde yatıyorsun kalkıyorsun hani kaçta yatıp kaçta kalkıyorsun bu belli değildi, yemek saatin belli değildi. Belli bir düzen olmadığı için tamamen kaosa dönüştü ev yeri. Bir düzensizlik oluştu ve o düzensizlik içerisinde sabah-öğle-akşam yemeği birbirine karıştı e tabi ki her öğün değiştiği ve öğünlerde de artış yaşandığı için daha çok yemek yapmaya ve bulaşıkları toparlamaya başladım. Bu durumlar yordu. Evden çalışmama rağmen aslında daha çok yoruldum.” (K7)

“Evet daha çok arttı. Çünkü bütün aile bireyleri evde olduğu için sürekli yemek, temizlik, bulaşık falan arttı yani. Bu durumda hani yoruldum hani evde olmak daha yordu. Çalışırken de evet yorucuydu ama sürekli evde olmak ve sürekli iş çıkması yordu.” (K18)

“E tabiki de evde kalmakla işe geliyorduk çocuklar okula gidiyordu öncesinde evdeki iş daha azalıyordu. Evde kalınca her şey kahvaltı, ortalığı süpür, çamaşır yıka topla, banyosu, yemeği daha çok fazla hani iş çıktı. Daha çok iş arttı ve dinlenme imkanım azaldı. Hani öncesinde bi hafta sonu topluyorduk hani hafta içi de topluyorduk ama evde herkesin olması demek daha fazla kirlenmesi daha fazla yemeği demek oldu. Böylece iş tabi arttı.” (K28)

Görüldüğü üzere pandemi dönemi katılımcıların hanelerindeki kişilerin evde tecrit edilmelerini ve bu sebeple daha fazla ev işinin varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu durumda katılımcılar öncesine göre daha fazla ev işi yapmıştır.

Çocuk Bakımı

Katılımcıların ev içi işlerdeki değişimin ve ev içi yüklerdeki artışın bir diğer sebebini çocuk bakımına bağladıkları görülmüştür. Bu katılımcılar genel olarak bakıma ihtiyacı olan çocuklarının varlığı ya da okulların kapatılmasıyla birlikte eğitim

süreçlerini evde geçiren çocuklarının varlığı sebebiyle hem işlerine hem de onların bakımlarına yetişmekte zorlanmıştır. Covid-19 döneminde kadınlar bebeklerinin bakımı için çocuklarına bakacak kimselere ulaşamaması veya bulamaması ya da okulların kapatılmasıyla birlikte çocuklarının eğitim süreçlerinin evde geçmesi sebebiyle zorlanmıştır. Bazı katılımcılar çocuklarının bakımı için kayınvalidelerinin ya da annelerinin yardımına başvurursa da bazıları buna imkan bulamamıştır. Bu durumda da kadınlar hem işlerine yetişmekte hem ev işlerine yetişmekte hem de çocuklarının bakımıyla ilgilenmekte zorlanmıştır.

“Benim hani ev işlerine dair ekstra bir artış yaşadığım durum olmadı o konuda artmadı ya da ev işleri değişim geçirmedi. Ancak işte benim sadece bebek katıldı aramıza. Bebek ile birlikte çocuk bakımı sorumluluğu geldi. Beni işte evden çalışma hani online çalışma durumu ve bir yandan da bebekle ilgilenmek çok yordu. Aslında iş yerinde de önceki dönem yoruluyorduk evet ama evden çalışma beni etkiledi bebek ile beraber. Sadece ben ve eşim olsa bir sıkıntı yok ama bebek olunca bebeğin beslenme saati, uyku saati ona dikkat etmek lazım orada bir tek sıkıntı yaşadım.” (K6)

“Arttı tabii ki. Hani herkes evdeydi o süreçte çocuklarımı kreşe vermiştim kreşler kapandı, biz de eşimle evden çalıştık. Hani bu sebeple evde geçirilen süre arttı. İşte evde sürekli bir etrafın dağılması, toparlama, çocuklarla online derse girme bir yandan da çocukları idare etme, yemek, bulaşık, çamaşır, ütü... Hani bir saniye bile belki de dinlenemedim çünkü bir saniye bile ev dağılmadan durmuyordu. Eşim önceden de yarım etmezdi bu dönemde işinden dolayı hiç edemedi. Gerçekten çok yıprandım çok bunalım yaşadım çok çaresiz hissettiğim zamanlar yaşadım.” (K12)

“Sadece hani çocuklar okula gidemedi evdeydi onların eğitim süreçleri ile ilgilenmek, evde sürekli oldukları için arkalarını toparlamak evet bunlar arttı ve beni cidden çok yordu. O konu da bir değişim yaşandığını söyleyebilirim.” (K14)

“Bir de hani bebeğimiz oldu hani ona bakmak için ücretli iznine ayrıldım hani alışmak bebeğe falan. Sonrasında işe döndüm hani mesela hala pandemi dönemindeyiz hani ev işlerine ek olarak çocuk bakımı da oluyor. Eve gittiğimde mutfaktan bebeğe koşturuyorum kayınvalidem ne kadar yardımcı olsa da hani illa ki eve gidince ev işlerini yapıyorsun. Diyorum ya keşke erkek olsaydım diyorum bazen eşime.” (K30)

“Ev işleri hani rutin olarak devam etti bize çünkü çocukla ben zaten tek yaşıyoruz. Ama tek sıkıntı işte dediğim gibi okulların kapanması ve çocuğa bakacak birini bulmam oldu. Annem hasta olduğu için bakamadı bir süre ve o konuda çok sıkıntı yaşadım. Bu dönemin bana olumsuz yanı bu oldu daha çok. Ben hani nasıl yetişeceğim kimi bulacağım derken çok stres ve üzüntü yaşadım. Çalışmak zorundasın para kazanabilmek için ama bir yandan da çocuğun var onu düşünmek zorundasın.” (K32)

Anlaşılabileceği üzere çocuk bakımı öncesinde kurumlarla ya da aile içi geleneksel yöntemlerle halledilirken bu dönemle birlikte tamamen ev içinde yürütülen bir iş olarak gerçekleştirilmiştir. Böylece katılımcılar ev işleriyle birlikte bakım emeğini de büyük oranda üstlenmiştir.

Temizliğe Karşı Bakış Açısı/Hijyen/Psikolojik Durum

Katılımcıların ev içi işlerdeki değişimi yaşamalarının ve ev içi işlerdeki artışın bir diğer sebebini Covid-19 dönemiyle birlikte kendilerinde oluşan aşırı hijyen ve temizlik yapma isteğine bağladıkları görülmüştür. Bu durumdaki katılımcılar hastalığın bulaşmasından korktukları için evlerini ve evlerine dışardan gelen nesnelere temizleme ihtiyacında bulunmuştur. Bu durum ise ev işlerinin artışına ve ev içi işler için ayırdıkları sürelerin artışına neden olmuştur.

“İşte bu dönemde daha çok çamaşır olsun, yiyecek olsun, bulaşık olsun onlara biraz daha dikkat etmeye başladık Covid-19 dan öncekine göre. Yani çamaşır mesela iş yerinde giydiğim çamaşırları getirip yıkıyordum her gün önceden hani bir giydiğimi tekrardan bir gün daha giydim.” (K2)

“Arttı evet kesinlikle hani hijyen anlamında. Normalde hani market alışverişi yapıp eşyaları direkt dizedik dolaba. Ama bu dönemde hani aldığımız bütün sebzeler dahil döküyorduk leğene ayrı ayrı yıkıyordu hani sirkeli su ile sonra kurutulup tekrardan temiz poşete konuyordu. Onun dışında dışarı çıktığımızdaki kıyafetler eve geldiğimizde çıkarılıyordu mont dahil yıkıyordu onlar yıkandıktan sonra seriliyordu ütüleniyordu. Bu sebeplerden ev içi yükler arttı bence.” (K11)

“Daha fazla önem verdik. Hani eskiden mesela iki-üç günde bir temizlik yapıyorsan bu dönemde günlük yapmak zorunda kaldık daha çok hijyene önem verdik. O yönden etkiledi ve arttı tabi. Bu elbette ki çok yorucu oldu.” (K19)

“Arttı evet hani market poşetlerine kadar makineye attığımı bilirim.” (K22)

“Çok yani çok arttı ev içi işler. Yani ev işi nasıl arttı diyim..Çamaşır arttı, yani dışarıdan getirdiğin her şeyi dezenfekte ediyorsun hani bir süre dışarda bırakıp öyle alıp yıkayıp yine dezenfekte ediyorsun bilmem ne...Yani önceden bir saatte hallediyorsam bunları o zamanlar 2 saate hallediyordum.” (K25)

Bununla birlikte katılımcıların temizliğe karşı bakış açılarına ve Covid-19 döneminin getirmiş olduğu kriz ortamından dolayı psikolojik durumlarının olumsuz etkilenmesine bağladıkları da görülmüştür. Böylece katılımcılar kriz ortamından kaçmak için kendilerini ev işi yaparken bulmuşlar ve bu durum onlara bir süre terapi gibi gelse de aslında kendileri için yorucu olmuştur. Bu katılımcılar kendilerine durdukları yerde iş çıkardıklarını beyan etmiştir.

“...Ki o dönemde psikolojik olarak evde kalmak, ülkenin gidişatı falan stres seviyem de arttığı için hep evde de olduğum için farklı farklı ev işleri yarattım kendime.” (K1)

“Yani evet hani sürekli evde olduğumuz için daha çok temizlik yapayım, bu hani biraz can sıkıntı ve stresten biraz hani hastalığa yakalanırım hijyen önemli durumundan dolayı oldu. Hani arttı bence de o da hani insanın gerçekten psikolojisini bozuyor hani hem psikolojin bozuk yapıyorsun hem de ev işi yapıp psikolojini bozuyorsun. Öyle bir durum oldu.” (K21)

“Yani evet arttı. Hani biz dediğim gibi bir ay kadar işe gitmemiştik evde bol zaman olduğu için o dönemde ev işleri de bollaştı hem hani ev işleri olarak hem de psikolojik olarak ev işlerine verme durumu oluşmuştu. Evde kalmak ayrı bir stres hani ekonomik olarak zorlanmak ayrı bir strestir derken kendimi ev işlerime verdiğimi hatırlıyorum özellikle o dönem.” (K29)

Görüldüğü üzere pandemi dönemi katılımcıların hem hastalığı kapmak korkusuyla baş etmelerine hem de temizlik hastalığı ile baş etmelerine neden olmuştur. Hatta elde edilen bulgulara bakılarak obsesif kompulsif bozukluk adı verilen psikolojik rahatsızlığın bu dönem ile birlikte ortaya çıkabileceği de saptanmıştır.

Kamusal Alandaki İşlerin Yoğunluğu ve Niteliği

Katılımcıların beyan ettikleri bir diğer sebep ise kamusal alandaki işlerinin yoğunluğunun artışı nedeniyle artı olarak ev işlerinde de yorulmalarıdır. Bunu beyan eden katılımcıların sağlık sektöründe ve eğitim sektöründe üniversite bünyesinde çalıştıkları gözden kaçırılmaması gereken bir detay olmaktadır. Çünkü Covid-19 dönemiyle birlikte özellikle sağlık sektöründe çalışan bireyler işlerinin yoğunluğunun ve niteliğinin artması sebebiyle diğer sektördeki ve meslek gruplarındaki kadınlara göre daha çok emek sarf etmiştir. Ayrıca eğitim sektöründe olup akademisyen olarak çalışan bireylerin de online eğitime geçilmesi ile iş yoğunluklarının ve niteliklerinin arttığını söylemek gerekmektedir.

“Onun dışında iş yerinde iş yükü çok arttığı içi hani eve geldiğimde ev içi işleri de her ne kadar evdekiler destek olsa da ben yapıyordum çoğunluğunu o da iki kat yordu. Kendimi çok daha bitkin ve tükenmiş hissettim. Evdekilerin daha çok yardımcı olmasını isterdim. Herkes üstüne düşeni yapsa daha az yorulurum.” (K2)

“Hastanede biz o dönem çok yoğun çalıştığımız için hem ev işine hem hastaneye yetişmek çok zorlamıştı bunalıma girmiştik. Hani iş yüküm %90 arttı tamamıyla arttı Covid-19 dönemi.” (K25)

“Bir yandan okula da gidiyordum o dönemde bize şey olmadı bölüm başkanı olduğum için okula gelme durumum vardı o sebeple hafta sonlarında ev işlerine zaman ayırabildik. Tabi ki durum böyle olunca yorucu oldu, bir yandan akademik çalışmalara koşturduk bir yandan aksayan durumlar oldu. Ev işleri yani bu yönden arttı bizim için hani yardımcımızın gelmediği süreçte özellikle hani çok yorulduk çünkü bir yandan yoğun çalışıyorsunuz akademik faaliyetler için öğrenciler için bir yandan da ev işlerini yetiştirmeye çalışıyorsunuz.” (K26)

Buna göre kamusal alanda daha yoğun ve daha fazla çalışan kişiler dolaylı olarak ev işlerinde daha fazla yorulmuştur. Bu durum pandemi dönemiyle etkili olan bir durum olmuştur.

Ev İşlerine Dışarıdan Destek Veren Birilerinin Olmaması

Bu durumu beyan eden katılımcılar aynı zamanda iş yoğunluğu ve niteliği olarak fazla çalışan kimseler olmakla birlikte maddi durum olarak iyi olan kimselerdir. Katılımcılardan iş yoğunluğu fazla olan iki akademisyen kadının iş yoğunluklarının vermiş olduğu durum ile birlikte eve çağırıldıkları yardımcılarının Covid-19 dönemi gelmemeleri ya da kendilerinin gelmesini istememeleri sebebiyle ev işlerinde yoğunluk yaşadıkları saptanmıştır.

“O dönem hani yardımcımız kendi isteğiyle bir süre gelemedi bizim eve. Öyle olunca biz hani kendimiz yaptık hafta sonları. Öyle olunca hani zaten çok yoğun çalışıyoruz. Ev işleri yani bu yönden arttı bizim için hani yardımcımızın gelmediği süreçte özellikle hani çok yorulduk çünkü bir yandan yoğun çalışıyorsunuz akademik faaliyetler için öğrenciler için bir yandan da ev işlerini yetiştirmeye çalışıyorsunuz.” (K26)

“Temizliğe gelen abla Covid-19 döneminde gelmedi. Ben de tercih etmedim. Kendisi de o süre boyunca sabit bir yerdedi öyle biliyorum çıkmadı orada çalıştı. Gelmedi o sebeple. E tabi bu durumda onun yapması gereken işleri ben yapmaya başladım evde. Bu cumartesi yarım günümünden çıktı işte cumartesi günü tam bir günümü artık evde iş yapmaya ayırır oldum. Tabi ki de o ablanın benle paylaştığı bir emek ortaklığı vardı o çıkıca yük bana kaldı. Biz beraber yürütüyorduk o işleri tek başıma yürütmek zorunda kaldım. Öyle olunca tabi ki de ister istemez yoruldu hani okuldaki iş yükleriyle birlikte ev işlerini de yürütmek biraz kaos ortamı yarattı diyebilirim.” (K27)

“...Bu dönemde hani yine de tam zamanlı oluyordu hani her gün değil esnek ama gittim mi tüm gün çalışıyordum. Bir de hani pandemi olduğu iş başka bir şey olmadığı için iş bulma sıkıntısı vardı onun için de gitmek zorundaydım hani para lazımdı. Ama hani diğer döneme göre maaşım yarıya düştü çünkü hani insanlar korkuyordu yine de çok aşırı çağırın olmadı. Öyle olunca da aldığım miktar azaldı tabi.” (K31)

Görüldüğü üzere ev içi hizmetlerde çalışan kimselerin bu dönemde olmayışı ya da tercih edilmeyişi bu hizmetlerden faydalanan kimseler için olumsuz olmakla birlikte bu hizmeti sağlayan kişiler açısından da işlerini kaybetmeleriyle çift taraflı olumsuzluk yaratmıştır.

Öte taraftan ev içi işlerde değişim ve artış yaşamayan katılımcılar da bunu deneyimlememelerini çeşitli nedenlerle açıklamıştır. Buna göre katılımcıların bekar ve çocuklarının olmaması, evde yaşayan kişi sayısının çok olmaması, ev işlerine dair bakış açılarının kendilerini yoracak düzeyde olmaması ve ev içinde yardım eden birilerinin var olması Covid-19 döneminde ev işlerinde fazla yorulmamalarına sebebiyet vermiştir.

“Yani bana göre bir artış yaşanmadı. Eşim ben ve çocuğum aynı kişilik tiplerindeniz ve bu sebeple de aslında ev içerisinde iyi anlaşıyoruz. Bununla birlikte dediğim gibi ev işlerinin çoğunu evet ben yapıyorum ancak bunu birincil hale getirmiyorum ve eşim de bana yardımcı oluyor o konuda merhametlidir. Bu sebeple bu dönemde de açıkçası arttığımı düşünmüyorum.” (K3)

“O dönem daha biz eşim ile daha evlenmemiştik hani daha yeni bu yaz evlendik. Ben evde tek yaşadığım için benim açımdan bir artış yaşanmadı. Yani muhtemelen o zaman evli olan, çocuğu olan kadınlar daha zorlanmıştı. İş yükleri artmıştır. Ancak benim için bu durum söz konusu olmadı.” (K10)

“Yok hayır kesinlikle artmadı hani hep aynı yaptığım işlerdi. Hani diğer dönemde olduğu gibi bu dönemde de ev içerisinde herkes sorumluluklarını bildiği ve ev işlerine dahil olduğu için artı olarak bir yük olmadı ya da ev işleri değişmedi. (K16)

“Ev işleri hani rutin olarak devam etti bize çünkü çocukla ben zaten tek yaşıyoruz.” (K32)

Verilen tüm bu bulgular incelendiğinde Covid-19 dönemiyle birlikte hanelerdeki ev içi işler değişim geçirmiş ve ev içi yükler artmıştır. Çalışan kadınlar özelinde düşünüldüğünde bu dönemde hem işe yetişmek hem de ev işlerine yetişmek kadınlar için zorlu bir süreç olmuştur. Ev işlerinin değişim geçirmesinin ve artmasının sebeplerine bakılacak olursa sıralanan beş farklı sebebin de Covid-19 dönemiyle birlikte karşımıza çıkan özgül durumlar olduğu anlaşılmaktadır. Diğer dönemle ortak noktalara bakıldığında ise evli ve çocukları küçük olan, boşanmış ve çocukları küçük olan, çok yoğun çalışan kadınlar ve hanede kendilerine ev işlerinde destek olabilecek birileri olmayan kadınlar diğer kadınlara göre daha çok sıkıntı çekmiştir. Burdan anlaşılacağı üzere Covid-19 dönemi kadınların kendi içerisindeki özgül durumlarını da olumsuz bir şekilde pekiştirmiştir. Değişmeyen tek şey ise ev işlerinin diğer dönemdeki gibi kadınlar tarafından yürütülmüş olmasıdır.

2. Covid-19 Döneminde Ev İşleri: 7/24 Karşılıksız Hizmet

Katılımcıların Covid-19 dönemiyle birlikte ev işlerinde değişim ve artış yaşandığı verilen bulgular neticesinde elde edilmiştir. Katılımcılara Covid-19 döneminde ev işlerinin yönetilmesinde değişim yaşanıp yaşanmadığı sorulduğunda neredeyse hepsinin ortak cevabı diğer dönemle birlikte aynı olduğudur. Yani kadınlar meslek ya da statüleri ne olursa olsun diğer dönemle aynı şekilde ev işlerinin nihai yöneticileri olmuştur. Bu durum evdeki diğer bireylerin ufak yardımları olsa da genel olarak bakıldığında tüm işlerin kendilerinde olduğu gerçeğini değiştirmemiştir.

“Gündelik işleri kesinlikle ben yapıyordum da yine haftada bir yapılan genel temizlikte aynı yani değişmedi eşim ben ve kızım yaptık.” (K1)

“Bu durumda insanı daha çok yoruyor. Hani dediğim gibi evet eşim kahveye gitmediği için evde kaldı arada ev işlerini yaptık ama genelde iş yine bendeydi. Ve sürekli de insan evde olunca iki kat daha çok psikolojisi yıpratıyor.” (K4)

“Ya ben çok zorlandım hani covid-19 döneminde hastalığı geçirdiğim için hani nefesimde ve hareketlerimde kısıtlamalar yaşadım sağlık açısından çok zorlandım ev işleri yaparken. Ama yapabilecek çok da bir şey yok hani bir çözüm bulamadım bu duruma evle ilgilenmek durumunda ben kaldım. Hani bu dönem herkes evde olduğu için hani yemek öğünleri de arttı. Hani kızım da yapıyor oğlum da görece yardım ediyordu. Yardımcı oldukları noktalar oluyordu ama genellikle bendeydi.” (K20)

“Bu dönemde de yine değişmedi hani kız kardeşimle ben ev işlerini yönetiyorduk. Evde olduğumuz dönem özellikle o da kendini ev işlerine vermişti.” (K29)

Ev işlerinin nihai yöneticilerinin katılımcılar olmasıyla birlikte Covid-19 döneminin getirmiş olduğu bazı özgül durumlar sonucunda ev işlerinin değişim yaşaması ve artması nedenlerine bağlı olarak katılımcılardan bazıları değişim yaşadığını da beyan etmiştir. Buna göre haneye yeni bir bebeğin katılmasıyla bakıcı bulamamak ya da bebeğe bakmak için kayınvalidelerden/annelerden destek istemek, ev içindeki işlerin yönetilmesinde dışarıdan destek bulamamak ve böylece ev işlerini yönetmek ve iş yerlerinde çok yoğun bir şekilde çalıştıkları için ekstra olarak ev işleriyle de ilgilenmek zorunda kalmak ev işlerinin yönetilmesinde değişimler ve zorluklar getirmiştir.

“Çamaşır ve bulaşığa daha çok zaman harcadım diğer ev işleriyle birlikte. Önceden günlük çamaşır yıkamıyorken o dönemde her gün yıkadım. Evdeki yemek işim 2 saatse ve lavabolar 1 saatse bu dönemde çamaşırlarla birlikte 4 saat oldu.” (K2)

“...Bununla birlikte evde kayınvalidem ile geçirdik bu dönemi o da çocuk bakmak için bize yerleşti. O da ev işlerinde bana yardımcı oluyordu. Ancak tabii ki de yine de yorgun hissediyorsun bebekle birlikte.” (K5)

“Eşim yine önceki dönem nasılsa bu dönemde aynıydı hani yardım etmedi. Hani önceden bakıcı vardı ben okuldan gelene kadar o bakıyordu. Bu dönemde öyle şeyler olmadı hani sürekli ben baktım. Hizmetçi gibi değil de köle gibi hissettim.” (K9)

“Yardımcımızın gelemediği süreçte biz eşimle birlikte yaptık genel olarak. Yardımcımızın gelememesi bizi daha çok yordu çünkü yoğun çalışıyoruz. O dönem bir stres ve tükenmişlik yaşadığımı hissettim.” (K26)

“Annem hasta olduğu için çocuğa bakamadı bir süre o dönem ben de yoğun çalıştığım için bakabilecek birilerini bulmakta elbette çok zorlandım.” (K32)

Bununla birlikte Covid-19 döneminin getirmiş olduğu bazı özgül durumlar neticesinde katılımcıların Covid-19 döneminden önceki döneme göre daha fazla yoruldukları ve hatta kendilerini 7/24 çalışan ve bunun karşılığında ücret almayan köleler gibi hissettikleri anlaşılmıştır. Yani kadınlar artan ev işleri dolayısıyla evden çalışsalar dahi kendilerini yorgun, mutsuz, çaresiz hissetmiştir. Yani aslında bakıldığında evden çalışmak kadınların işini kolaylaştırmamış hatta iş yerinden çalıştıkları zamana göre daha çok yorulmalarına neden olmuştur. Bu durum katılımcılardan elde edilen bulgular neticesinde saptanan çarpıcı bir olgudur.

“Kendimi çok yıpranmış ve mutsuz hissettim. Dediğim gibi evimden nefret ettim hani o süreçten bir an önce çıkmak istedim. Yani şükür çıktık da işe gelince daha çok rahat ediyorum.” (K12)

“Bu dönem daha da hani sanki böyle.. Hani Allah’ım. Bir ara hani şey gibi hissettim ve dedim kendime: ‘Bu evde ben hizmetçi miyim ?’. Çünkü sabah kalk kahvaltılarını hazırla, topla, çamaşırlarını yıka, ütüle, yemeği yap, evi topla, sil, süpür bilmem ne ! Akşam yine yemek yine bulaşık. Hani 7/24 evde çalışan ve ücret almayan bir hizmetçi gibiyim yani köle gibiyim hatta.” (K13)

“Hani açıkçası yorgun hissettim çocuklarla sürekli ilgilenmekten dolayı. Kendimi hani nereye atayım moduna girdim.” (K14)

“Evde olduğum için çalışmadığım bir dönem hani evde olmak ve işleri yetiştirmek bunalttı evde olmaktansa okula gelmek istedim.” (K22)

Katılımcılardan ev işlerinde değişim ya da artış yaşandığını düşünmeyenler bu dönemi diğer kadınlara göre daha rahat geçirmiştir. Bunun nedenleri ise bekar olmaları, boşanmış olup çocuklarının büyük olması, evli olup eşleri ile işleri ortak yapmış olmaları veya evde kendilerine destek veren birilerinin varlığı, ev işlerine karşı bakış açılarının kendilerini yoracak düzeyde olmaması olmuştur.

“O dönemde babamın annemin bakımını hani benim evde online dersim olduğu zaman yapması ve bana destek olması gerçekten güzel hissettirdi. Hani ben rahat bir şekilde derslerime girebildim işlerimi hallededim.” (K15)

“Bu bana gerçekten özgürmüşüm gibi hissettiriyor. Hani ev işlerine bağlı bir insan olarak değil de gezmeye tozmaya eğlenmeye bağlı olduğumu düşünüyorum. Ev işlerinin herkes tarafından yapılması üzerimde yük oluşturmadığı için mutluyum.” (K16)

“Biz hani annemle yine ortaklaşa yapmaya devam ettik o yüzden hani aynı rutin seyretti sadece stresten ben hani iş yaratabiliyordum o da kendimle alakalı bir durum.” (K21)

Tüm bu verilere genel olarak bakıldığında Covid-19 döneminde kadınlar diğer döneme göre daha fazla yorulduklarını söylemiş ve ev içinde daha fazla kaldıkları için Covid-19 döneminin getirmiş olduğu şartlar dolayısıyla da kendilerini köle gibi hissetmiştir. Bu duruma bakıldığında Covid-19 döneminde de kadınların ev işi yapmaya devam ettikleri ve değişmeyen tek şeyin toplumsal cinsiyet rolleri olduğu görülmektedir. Covid-19 dönemiyle değişen durum ise kadınların diğer döneme göre iki kat daha fazla yorulmaları olmuştur.

3. Covid-19 Dönemiyle Birlikte Kaybolan Mesai Kavramı: Dördüncü Vardiyanın Meaisi Belirsizdir

Power (2020)’ın Hochschild ve Machung’un oluşturduğu ikinci vardiya kavramını kadınların bu dönemde üstlendikleri ev işlerinin artışı yönünden dördüncü

vardiya olarak tanımlandığı hatırlandığında pandemi döneminde özellikle çalışan kadınlar hem işlerine hem de ev işlerine koştururken yorulmuş ve ev işlerine ne kadar vakit ayırdıklarını belirtememiştir. Katılımcıların söylemleri incelendiğinde birkaç katılımcı hariç neredeyse tüm katılımcılar Covid-19 dönemiyle birlikte ev işlerine ayırdıkları vakitleri tam olarak saptayamamıştır. Covid-19 döneminden önce ev işlerine ayırdıkları vakit sorulduğunda katılımcıların çoğu süre olarak yanıt vermiştir ancak Covid-19 dönemi için bu sorunun yanıtı belirsiz kalmıştır. Yani bakıldığında kadınların diğer döneme göre ev işlerinin mesaisi daha da çok belirsizleşmiş ve birnevi mesai kavramı literatürden kalkmıştır. Bunun nedenlerini katılımcılar -Covid-19 döneminin getirmiş olduğu özgül durumlar neticesinde- herkesin evde olması, çocukların bakımı, evde destek olan birilerinin varlığının olmayışı, ev dışında ev işleri için çağırılan birilerinin olmayışı, ev işlerine bakış açıları, hijyen artışı, psikolojik durumlarından dolayı kendilerini ev işlerine vermeleri ve ev işlerinin düzensizleşmesi şeklinde sıralamıştır. Bu nedenlerden dolayı katılımcılar her ne kadar mesailerini belli olmasa da diğer döneme göre ev işlerine daha çok vakit ayırdıklarını bu sürenin diğer döneme göre daha çok arttığını beyan etmiştir.

“Daha da arttı kesinlikle. Yani tam saat veremiyorum ama evde olduğumuz için hafta içi de hafta sonu da ev işleri daha çok arttı. Önceden okul vardı ev kirlenmiyordu ama virüs döneminde evde herkes haliyle ev kirleniyordu. Bu sebeple hafta içi her gün bir temizlik oluyordu. Yemek pişirme yine aynı şekilde 2 öğünden 3 öğüne çıktı. Hani saymıyordum bile aslına bakarsanız.” (K1)

“Önceden 6 saat yapıyorsam bu dönemde düzensiz ve belirsiz olduğu için açıkçası sayamadım. Ama muhtemelen bi 10 saat yapmıştır çünkü sürekli evdesin yani her zaman her saniye bir iş çıkabiliyor o kaos ortamında.” (K7)

“...Ama yine tabiki de belirli bir saat veremeyeceğim çünkü sayamadım.” (K11)

“Yani herkes evde olunca ve çocuklar da yerlerinde duramayınca tabi ki daha çok artış yaşandı. Hani önceden hafta içinde belki 1-2 saat ev işleriyle uğraşırken bu dönemde hafta içi de evde olunca 5 saatimi falan vermişimdir hatta ondan bile fazladır.” (K12)

“Yani önceden marketten aldığın şeyleri yerleştirmek yarım saat sürüyorsa bu dönem 1-1.5 saate çıkıyor. Sadece buradan bile aslında vaktin ne kadar gittiğini anlayabiliyor insan. 1 saat çamaşır desen ve her gün yemek yaptığını düşünsen oluyor sana aslında 5-6 saat. Hani her gün markete gitmezsin ama evi dezenfekte etmek zorunda kalıyorsun. Temizlik yönünden de aslında gidiyordu.” (K24)

“Doğal olarak hani ev içi işler bize kalınca saat olarak da arttı. Net bir şey diyemem ama hani arttı.” (K26)

“Yani önceden 4-5 saatse bu dönem 6-7 saat olmuştur diye düşünüyorum açıkçası hesaplamadım. Ama somut olarak baktığımda daha çok yoruldu.” (K28)

Tüm bu durumlar elbette ki katılımcıların biyo-psiko-sosyal olarak iyilik hallerini olumsuz etkilemiştir. Katılımcıların düşünceleri ve hissettiklerine bakıldığında

çoğunun bu durumda daha çok yorulduğunu, mutsuz olduğunu, tükendiğini görebilmekteyiz.

“Daha çok yıprandım, yoruldum. Mesela rahatsızlığım daha da çok ilerledi. Ben göğüs kanseri geçirdim 10 yıl önce ama şimdi de eğer stres olursa ve psikolojik olarak kötü olursam kitleler çıkabiliyor. Bu dönemde yaşadığım stres neticesiyle ve yorulmamdan dolayı rahatsızlığım ilerledi maalesef.” (K1)

“...Daha çok saatim gitti. Ama tabi ki de pilim daha çabuk tükendi.” (K9)

“Hani iş bitmedi bu dönem. 7/24 ev işi yaptık. Köleydik, hizmetçiydik. Ama yine hizmetçiler karşılığını alıyor belki kölelerde. Biz onu da alamıyoruz bence.” (K13)

“...Sağlık sorunlarımdan dolayı da çok etkilendim hem bedenen hem ruhen.” (K20)

Bu durumdan etkilenmeyen yani artış olduğunu düşünmeyen ve saat olarak aynı kaldığını düşünen katılımcılara bakıldığında bunların bekar ve çocuklarının olmadığı, boşanmış ve çocuklarının büyük olduğu, evli ve çocuklarının büyük olduğu ya da evde kendilerine destek olan birilerinin var olduğu, ev işlerine karşı bakış açılarının kendilerini yormayacak derecede olduğu saptanmıştır.

“Benim temizlik algım öncesinde neyse o dönemde de öyleydi bu sebeple bir artış yaşanmadı aynıydı.” (K5)

“Artış yaşanmadı. Hani günlük ev işlerini kayınvalidemle yürüttüğümüz için açıkçası saymadım. Rutin devam etti.” (K14)

“Saat olarak da değişiklik yaşanmadı. Hani yine aynı şekildeydi.” (K15)

“Rutin işler olduğu ve açıkçası pek de takmadığım ve ev de herkesin yardımcı olması sebebiyle vakitte bir artış olmadı yine aynı rutini hani 3 saat diyebilirim.” (K16)

Tüm bu bulgular incelendiğinde katılımcıların Covid-19 döneminde ev işlerine harcadıkları vakit belirsiz kalmıştır. Bunun nedeni daha çok herkesin evde olması, ev düzeninin değişmesi yani ‘nere dağılırsa oraya’ düşüncesinin gelişmesidir. Çünkü Covid-19 dönemiyle birlikte evde geçirilen süre artmış, hane bireyleri sürekli olarak evde kalmış ve bu durumda da ev işleri artmıştır. Buna ek olarak evde destek olan birilerinin varlığından yoksun olma kadınların ev işlerini daha çok üstlenmelerine yol açmış ve kadınlar diğer döneme göre daha belirsiz ve daha çok vakit ayırarak ev işlerini yapmıştır. Yani Covid-19 dönemiyle birlikte ev işlerinin süresi, yoğunluğu ve kendisi belirsizleşmiş; kadınların evde harcadıkları mesai de belirsizleşerek daha da çok değersizleşmiştir. Covid-19 dönemi böylece ev işlerinde daha önceden en azından hesaplanabilen mesai kavramını hesaplanamayacak duruma getirerek yok etmiştir.

4. Covid-19 Dönemiyle Birlikte Hiç Olan Zaman: Önceden Sıfır İse Pandemide Hiç !

Ev içindeki işler kadınların kendilerine vakit ayıramamalarına kendilerini gerçekleştirememelerine sebep olmaktadır. Katılımcılardan sadece 6 kişi kendilerine vakit ayırabildiklerini iddia ederken geriye kalan 26 kişi çeşitli sebeplerle pandemi döneminden önceye göre hiçbir şekilde vakit ayıramadıklarını beyan etmiştir.

Bilindiği üzere pandemi dönemiyle birlikte iş yerinden çalışan kişilerden bazıları pandeminin getirmiş olduğu kısıtlamalarla evden çalışma modeline dönmüştür. Katılımcılardan evden çalışan bazı kişiler bu durumda kendilerine vakit ayırabildiklerini iddia ederken çoğu bu durumda bir değişiklik olmadığını, evden çalışsalar da ev işleriyle ilgilenmek durumunda kaldıklarını ve hatta evden çalışmanın kendileri için daha zor olduğunu belirtmiştir. Bu durumdaki katılımcılar daha çok evli ve çocukları küçük yaşta olanlar, boşanmış ve çocukları küçük yaşta olanlar, evde kendilerine destek olabilecek birilerini bulamayanlar ve temizliğe karşı bakış açıları kendilerini yıpratıcı derecede olanlar olmuştur. Yani Covid-19 dönemindeki bir benzer durum burada karşımıza çıkmaktadır.

“Kendime hani özel bakımıyla ilgili vakit ayırmam ne mümkün. İşte oturduğum sırada biraz el işi yapıyordum. Kitap okuyamamaya başladım. Saymadım yani bu dönemde özellikle ne kadar vakit ayırdığımı. Yettiğini düşünmüyorum” (K1)

“Ev işlerinden pek vakit kalmıyor maalesef bu dönemde de öyle. Yine de arada sosyal faaliyetlere katılmaya çalışırız.” (K5)

“Öncesinde zaten ayıramıyordum o dönemde de hiç ama hiç ayıramadım. Hani işe gidince belli bir düzenim vardı ama evde olunca ve evdeki bireylerde evde olunca açıkçası dediğim gibi kaosa döndü ev ortamı. Bu durumda da kalan vakit hiç olmadı.” (K7)

“Yok hani kesinlikle. Kalan vakitte de işte çocuklarla vakit geçirmeye çalıştım kendime ayırdığım bir vakit olmadı maalesef ki.” (K13)

“Yani inanır mısınız evde olmama rağmen bir dönem hani bebeğe baktığım dönem kendime hiç vakit ayıramadım. Baya yorucuydu benim için bir de sürekli ev içerisindeyim.” (K30)

Bununla birlikte çalışma durumları ve çalıştıkları sektörler pandemi döneminde daha da çok ağırlaştığı için kendine vakit ayıramayan katılımcılarda mevcuttur. Bu katılımcılar pandemi dönemiyle birlikte sağlık sektöründe çalışanlar, eğitim sektöründe çalışıp pandemi dönemiyle birlikte online eğitime geçen akademisyenler olmuştur. Bu

kişiler pandemi döneminin getirmiş olduğu ağır koşullar neticesinde hem iş yerine hem de evdeki işlere yetişmekte çok zorlandıklarını iddia etmiştir. Tüm bunlarla birlikte eğitim sektöründe çalışan ve online eğitime dönen diğer katılımcılar da evde olmalarına rağmen yorulduklarını beyan etmiş ve kendilerine vakit ayıramadıklarını düşünmüştür. Bu iki grup arasında bir diğer ayırım ise maddi durumu diğer sektörlerdeki katılımcılara göre daha iyi olan akademisyenler olmuş ve bu katılımcılar ev içi işleri gerçekleştirmek için dışarıdan destek aldıkları çalışanlara pandemi dönemi sebebiyle ulaşamadıkları için ev işlerini kendileri yapmak zorunda kalmış, hem yoğun iş temposuna hem de ev içi işlere yetişmeye çalışmıştır.

“Önceden hiç kalmadığı gibi bu dönemde hiç kalmadı. Ev benim için bir hapisaneye dönüştü diyebilirim. Hani hem kendi online derslerime yetişmek hem çocuklara hem de evdeki işlere yetişmek...Gerçekten benim için büyük bunalımdı kendime ayırdığım vakti hesaplayamayacak kadar yorgundum bence.” (K12)

“Yani hiç kalmadı bana vakit ayıramadım. Bu daha da çok çökmeme neden oldu bence. Hani özellikle de biz sağlık çalışanları olarak bence daha çok tükendik. Çalışma şartlarımız çok yoğunlaştı hem eve hem işe yetişmek çok zordu.” (K24)

“Kendime hani yoğun çalışma durumundan dolayı daha az zaman ayırabildim önceki döneme göre. Çünkü diyelim bugün proje dersimiz var 8 saat sabah geliyorsunuz akşam çıkıyorsunuz. Arada tabi ki öğrenci de yanınıza geliyor ama çok uzun olmuyor 5 dakika 10 dakika. Ama Covid-19 döneminde bu böyle olmadı. Sanki daha çok esnek çalıştık gibi diyebilirim.” (K26)

“Ya hem ev işlerini ben yaptım ablacım ile yapamadık hem de akademik olarak yoğunum. Bu sebeple söylediğim gibi yardımcı ablam benimle birlikte olmadığı için o süreçte oradan biraz zaman yemeye başladı. Biz zaten yoğun çalışıyoruz. Kendine ayırabileceğim maksimum 4-5 saatin var o da temizliğe gidiyor. İşte bulaşığa gidiyor, çamaşıra gidiyor, ütüye gidiyor falan. Yani hem yoğun çalışmam hem de ablanın olmaması ile vakit hiç kalmadı bana.” (K27)

Öte yandan Covid-19 dönemiyle birlikte kendilerine vakit ayırabildiklerini iddia edenler Covid-19 dönemindeki katılımcı profiline benzer olarak bekar, boşanmış ama çocuklara bakım sorumluluğu olmayan, evli çocukları olmayan ya da evli çocukları büyük yaşta olan, evli ev içindeki işleri ev içindeki her bir bireyin paylaştığı ve evden çalıştıkları için rahat olduklarını söyleyen kişiler olmuştur.

“Bu dönemde evde olduğum için daha çok zaman ayırabildim kendime. Hani evden yarı zamanlı çalıştık ama ev işlerini yayararak hallettiğim için kendime de vakit ayırabildim” (K4)

“Elbette ki hani kendime de ayırdım işime de zaman ayırabildim.” (K15)

“Bu dönem hani eve kapatılma durumlarından dolayı gezme tozma durumu çok olmadı o bakımdan dışarıda vakit ayıramadık. Ancak ev içerisinde özellikle de eşimle kendimize daha çok vakit ayırdık. Çocuklar da derslerden kalan vakitte hani gelip bizimle film izlediler falan. Genellikle böyle geçti hep vakit ayırdık diyebilirim.” (K16)

Tüm bu veriler ışığında Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 döneminde katılımcıların pandemiye özgül bazı durumlarla birlikte neredeyse aynı şekilde vakit ayıramadıkları görülmektedir. Bununla birlikte Covid-19 döneminde çalışma şartlarının daha çok ağırlaşması, herkesin evde olması gibi durumlarla ev içi işlerde yaşanan artış ve düzensizlikler sebebiyle evden çalışan katılımcılar da dahil çoğu katılımcı diğer dönem kendilerine ayırdıkları vaktin sıfır ise bu dönem hiç olduğunu beyan etmiştir. Yani Covid-19 dönemiyle birlikte kadınların kendilerine ayırdıkları vakit hiç olmuştur.

5. Dört Vardiya: Önceden 3 İnsan Gücü İse Pandemide 6 İnsan Gücü

Hochschild ve Machung'un 2012 yılında ev işleri için tanımladıkları ikinci vardiya kavramı Covid-19 dönemiyle birlikte Power (2020)'in da tanımladığı gibi hem iş hem ev işleriyle birlikte kadınlar için dördüncü vardiya olmuştur. Buna göre kadınlar hem iş yerindeki işlere yetişmek, hem ev işlerine yetişmek, hem çocukları varsa çocuklarına yetişmek hem de pandeminin getirmiş olduğu psikolojik durumlar neticesinde kriz yönetimini sağlamak yönünden dört vardiya şeklinde çalışmıştır. Katılımcılara bakıldığında sadece 6 katılımcının hem iş yerinde hem de ev emek vermenin kendileri üzerinde bir baskı yaratmadığını bu durumun değişmediğini savundukları görülmüştür. Geriye kalan 26 katılımcıya bakıldığında genel olarak hepsinin Covid-19 dönemiyle birlikte ev işlerinde yaşanan değişim ve artışlarla dört vardiya şeklinde ve önceden üç insan gücünde çalışırken pandemi döneminde iki katı yoğunlukla çalıştıklarını beyan ettikleri görülmüştür.

Katılımcıların baskı altında hissetmelerine sebep olan durumlar genel olarak herkesin evde olması ve ev işlerinin artması, çocuklarının okula gidememesi ya da onlara bakan birilerinin bulunamamasıyla evde çocuk bakımında zorlanmaları, Covid-19 döneminin getirmiş olduğu hijyen algısıyla temizlik algılarının kendilerini yorması ve psiko-sosyal sosyo-ekonomik durumlarının ev içine ve ev içi işlere yansımaları olmuştur. Bu durumlara evden çalışmak bir fayda etmemiştir hatta katılımcılara göre iş yerinden çalışmak evden çalışmaya göre daha kolay olmuştur.

"Ya ben bu dönemde evden çalışarak daha çok yoruldum açıkçası. Hani online ders yapmak beni daha çok yordu hem öğrenciyi kontrol etmek açısından hem de evde derse girmek açısından. Hani işe gidip geldiğim dönem açıkçası hani işe gidip gelmek çalışmak benim yorgunluğumu dahi alıyordu. Evde olunca

illaki bir ev işi çıkıyor ve yapıyorsun daha yoruluyorsun. Bu sebeple farkı daha çok ev işi yapmak ve yorulmak oldu diyebilirim.” (K8)

“Hani o dönem evde olunca ve hijyen de önemli olunca benim üzerimde daha çok titizlik oluştu açıkçası. Virüsün çok hızlı yayıldığını düşünerek sürekli evi havalandırma, hani havalandırırken bile acaba dışarıdan bir şey gelir mi bulaşır mı diye korkular yaşadım. Önce de titiz bir insandım ama bu dönem daha titiz olmaya başladım. O sebeple hani evde de olunca sürekli illa ki bir iş çıkıyordu.” (K11)

“Bu dönem evden çalıştım ben. Hani online derse girerken bile çocuklarımla girdim. Açıkçası evden çalışmanın daha zor olduğunu gördüm. O sebeple iş yerinden çalışmayı çok özledim çünkü evde kaldığım süre boyunca daha çok ev işi yaptım. Elbette ki öncesinde işten gelince de yoruluyordum ama evde herkesin olması ve geçirilen vakit arttıkça evin kirlenmesi daha çok hızlandı ve daha çok iş yükü ile boğuştum. Bir yandan da online dersleri yürütmeye çalıştım. Zorlu bir süreci pek faydalı olmadı.” (K12)

“Evden çalışmanın da avantajları yok değildi hani sabah hani giy hazırlan işe yetiştin yetişmedin derdi yoktu. Ama onun da hani şöyle negatif bir yönü vardı. Hani ilkokula giden bir çocuğun derse girip girmeme saatlerini kontrol etmen gerekiyor, herkese ayrı bir bilgisayar ayırma durumu vardı evde. Böylece hani bir kaos ortamı oluştu. Hani ben tam derse oturuyorum çocuklarımdan biri derse bağlanamıyor anne gel bana interneti ayarla giremiyorum diye bağıyor öteki de bir yandan çağırıyor. Hani çocuklarla evden online ders yürütme sürecim zor oldu. Ve bu durum tabii negatif yönde daha çok parçalanmama neden oldu. Hani bir tarafım okul, bir tarafım çocuklar, bir tarafım da ev işleri. Diğer dönemde evet bunlar vardı ama üçe değil de iki katına yani altıya bölündüğümü hissettim yoğunluk olarak.” (K13)

“Ayrıca ev içinde kalınca çocuklarla geçirdiğim vakitte arttığı için hem onlara hem de işe koşturmak açıkçası yordu. Hani okul ne zaman açılacak acaba diye sürekli takip edip durdum televizyonu.” (K14)

“Biz hani okul kapandığı dönem işten çıkarıldık hani ücret almadık o anlamda. Bu sebeple maddi olarak bana çok zorluk ve stres yarattı. O dönem hani evde stresli bir şekilde kalmak ve eve maddi olarak nasıl gelir getirim gibi düşünceler ev işlerini daha çok yapmama sebep oldu. Hani ev kirleniyor kalkıp bari temizleyeyim kafam dağılır belki düşüncesi vardı. Çalıştığım dönem hani iyi ki okullar açıldı dedim hani hem maddi olarak buna sevindim hem de ev işlerini hani evde olduğum dönem ki kadar yapmadım.” (K20)

Öte yandan katılımcıların da kendi içerisinde özgül durumları mevcuttur. Buna göre Covid-19 döneminde diğer meslek grupları ve sektörlere göre daha çok çalışan sağlık çalışanları, online eğitimin getirmiş olduğu daha ağır iş yükleriyle çalışan akademisyenler kendilerinin diğer meslek gruplarına göre daha çok çalıştıklarını beyan etmiştir. Bu katılımcılar çok yoğun çalıştıkları için ev işlerine yetişmenin kendileri için sıkıntılı olduğunu ifade etmiştir. Akademisyenlerin bir özgül durumu ise pandemi döneminden dolayı evlerine destek olabilecek yardımcıları çağırılmamaları olmuştur. İşçiler ise diğer dönemle bu dönem arasında bir fark yaşamadıklarını yani aynı yoğunlukta çalıştıklarını aslında her zaman yoğun çalışanlar ordusuna dahil olduklarını belirtmiştir. Ancak yine de işçiler memur statüsünde çalışan kişilere göre daha çok yorulduklarını düşünmektedir.

“Yani bence diğer meslek gruplarına göre sağlık çalışanlarına baktığımızda bu dönemin etkisi üzerimizde %99.9 oldu. Çünkü Covid-19 zaten sağlığı etkilediği için çalışan olarak ben kendi sağlığımı mı düşüneyim, çalıştığım yeri ve hastaları mı düşüneyim, evi mi düşüneyim...Başka bir düşüncem kalmıyor yani. Ben kaç parçaya bölündüm hani bilemiyorum. Ama sağlık çalışanları olarak daha fazla etkilendiğimizi düşünüyorum ve kaç parçaya ayrıldım inan bilemiyorum.” (K24)

“Bir yanda Covid-19 döneminde biz evden de ders verdik. O da çok zor oldu. İlk başlarda hani sanki iyi işliyor gibiydi ama sonrasında çok yorucu oldu. Evden çalışmanın farkı hani bir defa öğrencinin yüzünü görüyorsunuz, anlattıklarınızın karşı taraftaki karşılığını birebir hissedebiliyorsunuz ama online derste onu hissedemiyorsunuz. Biraz hem gerdi beni hem de hani iş yükü daha bir arttı gibi akademik anlamda. Ve daha fazla çalışmak zorunda kaldım. Hani o dönem öğrencilerde de bir tükenmişlik derslere ilgisizlik yaşandı bu durumda da hani biz daha fazla stres yaptık daha fazla emek harcadık. Bunlar biraz yordu ve gerdi beni açıkçası. Akademisyen olarak çok hani emek sarf ettiğimizi düşünüyorum elbette ki öğrencileri ya da faaliyetleri önemsemeyenler de vardır ama çok çalıştığımızı düşünüyorum açıkçası. Bu yoğun çalışmayla birlikte eve çağırduğumuz yardımcının da gelememesi durumundan ev işleri ben ve eşime kaldı ve ev işleri yapmaktan ikimiz de ekseriyetle çok yorulduk. Hani çünkü okul işlerine yetişmek ayrı mesele ev işlerini yetiştirmek çok ayrı.” (K26)

“Ya bizim iş aynıdır hani Covid-19 döneminden önce de mesaiye kalıyorduk bu dönemde de kaldık hani bir fark olmadı. Ama bence hani mesela atıyorum bazı memurlar çalışmadı evdeydi ya da artık dediğin gibi evden çalıştı. Onlar daha rahattı bence çünkü dışarı çıkmadan ev işlerini de halletmişlerdir. Ama biz de değişen bir şey olmadı devam ettik çalışmaya. Belki böyle bir fark olmuş olabilir. Daha çok yorulduk.” (K32)

Bu durum ev içi hizmetlerde çalışan kadınlar tarafından düşünüldüğünde de Covid-19 dönemiyle belli bir dönem işlerini kaybetmeleri ve bu dönemde maddi olarak zorlanmaları; işlerine geri döndüklerinde ise hem başkalarının ev içi işlerini yapmaları hem de kendi ev işlerine yetişmeleri büyük bir baskı ve tükenmişlik yaratmaktadır.

“İş falan çok zorladı. Hani kısıtlama olduğunda çok zorluk çektim. Bazen arayanlar oluyordu gel diye ama gidemiyordum otobüsler çalışmıyordu. Sonra ya gelip alıyorlardı ya da yürüme mesafesiye ben gidiyordum. Çok zorluk geçirdik yani hani. Ben de işte ulaşım zorluğu çekiyorduk ama gitmeye çalışıyordum bu durumda. Bu dönemde hani yine de tam zamanlı oluyordu hani her gün değil esnek ama gittim mi tüm gün çalışıyordum. Bir de hani pandemi olduğu iş başka bir şey olmadığı için iş bulma sıkıntısı vardı onun için de gitmek zorundaydım hani para lazımdı. Ama hani diğer döneme göre maaşım yarıya düştü çünkü hani insanlar korkuyordu yine de çok aşırı çağırın olmadı. Öyle olunca da aldığım miktar azaldı tabi. Çalışmadığım dönem tabi evde olunca kendi işlerini daha iyi yetiştiriyorsun ama çalışmaya başladığımda hani ev işlerine yetişmek benim için daha zorlaştı.” (K31)

Katılımcılardan Covid-19 döneminde hem çalışmak hem de evde emek vermek durumunun kendileri açısından zorluk yaratmadığını düşünenler genel olarak bekar, boşanmış çocukları büyük olan, evli çocuğu olmayan, evli çocuğu olan ancak ev işlerinde kendine destek olan birilerine sahip olan ve temziliğe karşı bakış açıları kendileri üzerinde baskı oluşturmayan kişiler olmuştur.

“Yani evden çalışan öğretmenler de oldu bizim okulda ama ben iş yerinden çalıştım. Hani pandemi dönemi beni zorlamadı aksine hani bu dönemde müthiş bir bilgi akışı oldu kendi açımdan değerlendirecek olursam. Çünkü hani ben ev işlerine o kadar vakit ayırmıyorum yani kendimi yormuyorum temzilik algım bu yönde. Bu sebeple de değişmedi yorulmadım hatta dinlendim.” (K3)

“Evden çalışma hani mesleki anlamda zordu. Onun zorluğu ise çalıştığım öğrenci grubunun özel çocuklar olmasıydı. Online dersleri yönetmekte zorlandım. Bunun haricinde evden çalışmanın bana eksi bir yönü olmadı artı yönü oldu hani açıkçası. O dönem hani işe gidip gelme durumu olmadığı için yorgun hissetmedim. Ama öğrencilerimiz için faydalı olmadı o yönde kötü oldu.” (K15)

“Yok yani bizim sistemimiz bilgisayar üzerinden olduğu için zorlanmadık bu dönemde. O şekilde devam etti hani tabii arada sırada okula gidip geldim ama zorluk yaratmadı. Hani ev işleri de zaten bizim evde ortak yönetiliyor o sebeple değişmedi yani yorulmadım.” (K16)

“Bu dönem evden çalışmak benim için zamandan biraz daha tasarruf etmemi sağladı, kolay oluyordu hani hem o arada işini de yapabiliyorsun hem dersine de girebiliyorsun. O yönden işe gelip çalışma durumundan daha kolaylık sağladı zaman konusunda.” (K17)

Görüldüğü üzere katılımcıların neredeyse hepsi pandemi döneminin getirmiş olduğu ev içi yüklerin artışı ve değişimi sebepleriyle hem kendi işlerini hem de ev işlerini yönetmekte zorluk yaşamıştır. Bu durumda katılımcılar önceden iki vardiya şeklinde çalışırken dört vardiya şeklinde çalışmıştır. Zorlanmadıklarını düşünen katılımcılar önceki dönemle benzer şekilde bekar, çocuğu olmayan, çocuğu olsa da ev işlerinde kendilerine yardımcı olan birilerini bulan ve ev içi işlere karşı bakış açıları kendilerine baskı yaratmayan kişiler olmaktadır. Yani aslında ev işlerinin sadece bir kişi tarafından yapılmaması, temizlik algısı, ev içindeki nüfus ve ev içindeki nüfusun yaşları, kişilerin medeni durumları, maddi durumları bu durumda değişmeyen faktörler olarak kalmaktadır.

3.1.3.2. Katılımcıların Ev İçi Emek ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bakış Açısı

Katılımcılardan elde edilen bulgular neticesinde bu kısımda katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ve ev içi emeğe bakış açıları anlamlandırılacaktır. Buna göre bu kısım kendi içerisinde iki başlığa ayrılmış ve bu iki başlıkta kendi içinde farklı kategori ve temalarla aktarılmıştır.

1. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bakış Açısı

Bu başlık altında, katılımcılardan toplumsal cinsiyet rollerine, toplumsal cinsiyet rollerinin ev içi işlere yansımalarına ve katılımcıların bu konu hakkındaki düşüncelerine yer verilecektir. Bu başlık kendi içerisinde dört kategoriye ayrılmıştır.

1.1. Ev İşlerinin Salt Bir Cinsiyete Yıkılması: Ya Bu Deveyi Güdeceksin Ya Da Bu Diyardan Gideceksin !

Ev içi işler, nitelikleri bakımından incelendiğinde bir cinsiyet üzerinde doğallaştırılmış ve o cinsiyetin ikincil olması sebebiyle de karşılığı olmamış, değersizleştirilmiştir. Federici (2013)'ye göre ev içi işler diğer işlerden farklı olarak kadın bedenine ve karakterine atfedildiği için doğallaştırılmıştır. Kadınların biyolojik olarak fiziksel güçlerinin toplumsal cinsiyet ile açıklanmasıyla kadınlar cinsiyetlerine özgü rolleri gereği ev içi işleri üstlenmesi gereken cinsiyet olmuştur. Ataerkil sistem ise toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinden beslenerek kadınları boyunduruğu altında tutmuştur. Tüm bunlarla birlikte kapitalist sistem ataerkil sistemin getirdiği bu düzenden beslenerek ev içi işlerin ücretsiz ve ev içi alanda yapılmasını telkin ederek kendi yararına bir taşla iki kuş vurmuştur. Böylece kadınlar toplumsal cinsiyetin, ataerkil sistemin ve kapitalist düzenin getirdiği nosyonlarla ev içi işleri yapan nihai işçiler olmuştur (Federici, 2013, s.32).

Katılımcıların söylemleri incelendiğinde katılımcılar ev içi işlerin salt kadınlara atfedilmesi durumunu doğru karşılamamakla birlikte bazı katılımcılar bu işlerin mecburen kendileri tarafından sürdürüldüğünü ifade etmiştir. Mecburi olarak sürdürmelerinin nedenlerini ise katılımcılar genel olarak kadınların bakış açılarına, erkeklerin bakış açılarına, toplumun bakış açısına ve olaya cinsiyet bazından bakılmasına bağlamıştır. Bu sebeple temalarımız kadınların bakış açılarını suçlama, erkeklerin bakış açılarını suçlama, toplumun bakış açısını suçlama ve cinsiyet bazından bakış açısını suçlama olarak kodlanmıştır.

Kadınların Bakış Açısını Suçlama

Kadınların bakış açısını suçlayan katılımcılar bu işlerin kadınlara atfedilmesinin nihai sebebinin kadınların ev içi işleri erkeklere bırakmaması, onlar yerine yapması ve bu düzeni beslemeleri olarak ifade etmiştir.

“Aslında bunları yapan da biziz. Zamanında eşimize de oğlan çocuğumuz da alıştırmadık şimdi de yapmıyorlar. Zamanın da biz de böyle görmeseydik erkeklere de süpürge verseydik ellerine bu kadar biz yapmazdık. Onlar işte erkek yapamazlar edemezler gibi kafamızda kurduğumuz için yaptırmadık” (K1)

“...Bu bakış açısının da annelerden geldiğine inanıyorum. Anneler hani erkek yapmaz bu işleri derse, kız çocuğuna kalk sen topla etrafı sen kızsın derse ayrımcılık yaparsa orada başlar. Hani aileden gelen bir şey yani o yanlış anlayış. Bizim ülkemizde de ziyadesiyle var bu yani.” (K3)

“...Tabi burada da kadının bakış açısı da çok önemli. Kadınların da bunu kabullenme durumları var. Diyeceksiniz ki bu zorunluluk hayır, yani bazı.. Bilemiyorum bu çok acımasız bir yorum olabilir bir yandan da hani düşündüğümde ama bazı kadınlar sanki yani bunu eğitilmiş kadınlar da yapıyor ev işinde iyi olmanın onun aile içerisindeki konumunu artıracak yönünde ya da o kabullenme yönünde hani bilemiyorum hangi saiklerle yaptıklarını ama sanki böyle bir durumda hissediyorum ya ben arkadaşlarımdan da. Yani kadınlar da bu düzeni besleyebiliyorlar kabullenerek ya da yapmaya mecbur hissederek. Yani bunu kabullenmek ev işlerini kadın yapar etiketini daha da çok pekiştiriyor diyebiliriz.” (K26)

Görüldüğü üzere bu düşüncedeki kadınlar aslında “kendimiz ettik, kendimiz buluyoruz” demektedir.

Erkeklerin Bakış Açısını Suçlama

Erkeklerin bakış açılarını suçlayan katılımcılar da mevcuttur. Onlara göre eşin yardımcı olmak istememesi onların bakış açılarının bu yönde olmasına ve bu durumda da ev işlerinin salt kadınlar tarafından yapılmasına sebebiyet vermektedir.

“Ben doğru bulmuyorum hep de bunu dile getirirdim özellikle evliliğimizin ilk yıllarında. Ancak ben söylemekten eşim de dinlemekten yoruldu galiba. Hani bir şey diyemiyorum artık tabi ki de evde huzursuzluklar çıkıyor.” (K9)

“Kesinlikle doğru değil. Hani ben bu durumu eşimle de çok konuştum. Bunlar sana benim bir ikramım hani çocuğa bakmam, yemek yapmam, temizlik ütü çamaşır...Hepsi bir ikram ama benim görevim ya da sorumluluğum değil sadece bu beraber yapmamız gerekiyor dedim. Hani hiç kulak asmadı ama. Maalesef ne kadar yanlış olduğumu düşünsem de eşime laf geçiremediğim için mecburen ben yapmak çocuklara ben bakmak zorunda kalıyorum.” (K12)

Bu durumdaki katılımcılar “biz söylemekten yorulduk, onlar dinlemekten” düşüncesiyle mecburen ev işlerini üstlenmektedir.

Toplumun Bakış Açısını Suçlama

Toplumdaki gelenekselleşmiş düşünceleri suçlayan katılımcılara genel olarak bakıldığında katılımcılar bu durumun geleneklerden ve kültürlerden geldiğine inanmaktadır. Onlara göre toplumun ev işlerini kadınların sorumluluğuna bırakması bu işlerin salt bir cinsiyet tarafından yapılmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu durumun ülkenin doğusu ve batısına göre değiştiğine inanan katılımcılar da bulunmaktadır.

“Yani ev içindeki işler kadına da erkeğe de ait yani aslında insana ait. Bunun sadece kadınlar tarafından yapılmasını bu sebeple doğru bulmuyorum. Kirlletiyorsa insan kirlletiyor kadın ya da erkek değil. Bu

işlerin kadınlara atılmasının en büyük nedeni toplumumuzun bizi feodal olarak yetiştirmesinden kaynaklanıyor bence. Böylece işte ailemiz erkek çocuğu bir şey yapamaz edemez rolüne geçiyor.” (K7)

“Yani eski geleneklerin şimdi de olması yanlış hani. Kadın da erkek de yapmalı bana göre.” (K21)

“İyi karşılamıyorum ama şimdi bizim kültürümüzde de şöyle bir şey var özellikle de doğu kültürü çok farklı hani alışmışız yani bu benim sorumluluğum deyip devam ediyoruz. Ya bu deveyi güdeceksin ya da bu diyardan gideceksin hesabı yani. (K24)

“Yani kendi bulunduğumuz ortama göre yaşadığın yere göre canım bu durum farklılaşıyor. Bir akdeniz şehrinde yaşasan orada herkes kendi özgür, herkes kendi işini yapar ama bizim bulunduğumuz şehir tabii ki tamamıyla kadınlara bırakıyor. Kadınlar sanki o işi yapacak sanki kadınlar üzerine tapulanmış gibi o işleri kadın yapmak zorunda” (K25)

Yani aslında bu düşüncedeki katılımcılar “ ‘Elalem ne der ?’ kaygısından sömürülüyor” demektedir.

Cinsiyet Bazından Değerlendirilmesini Suçlama

Bu olaya cinsiyet bazından bakan katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcılara göre ev işlerinin cinsiyetleştirilmesi yani olaya sadece kadın ya da erkek gözüyle bakılması ev işlerinin insanlar tarafından değil cinsiyetler tarafından yapılmasına neden olmaktadır. Bu durumda katılımcılar ev işlerinin cinsiyetsizleştirilmesi gerektiğine inanmaktadır.

“Yani bu işler dayatmaysa çok kötü bir şey çirkin bir şey. Çünkü hani olaya kadın-erkekte ziyade insan olarak bakmak lazım. O da bir insan, o da yoruluyor, onun da fikirleri ve duyguları var. Hani her konuda yardımcı olacakları gibi ev işlerinde de yardımcı olmalı erkekler. Kadın ya da erkek fark etmeden herkesin insan gözüyle bakıp yardımcı olması gerekiyor.” (K6)

“Ben bunu doğru bulmuyorum. Kadın olarak değil bence insan olarak bakmak gerekiyor bu duruma. Bir kadın hani nasıl yemek, temizlik, ütü yapıyorsa erkeğin de aynı şekilde o işleri yapabilmesi gerekiyor. Çünkü aslına bakılırsa herkes evlenmiyor herkesin bir eşi, annesi yok. Yani olmayanlar ne yapacak hani bir başkasına bağımlı olmak gibi bir durum yaratıyor bence. Bu durumu bağımlılık olarak algılıyorum. Her insan kendi yaşamını idame ettirebilmeli bu noktada.” (K17)

“Ben bu olaya kesinlikle cinsiyet bazından bakmıyorum. Çünkü yani dediği gibi erkek yalnız başına yaşarken nasıl kendi işlerini yapıyorsa evlendiğinde de yapmalı kadın üzerine sadece bırakması bence saçmalık. O sebeple herkes yaşam standartlarını iyileştirmek için bu zorunlu işleri yapmak zorunda eşit bir şekilde.” (K27)

Katılımcıların söylemlerine bakıldığında ev işlerinin tek bir cinsiyetin tekelinde değil insanların tekelinde olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan ev işleri sadece cinsiyetleri dolayısıyla kadınlara atfedilmesi yönünden bakıldığında aslında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet durumu yaratmaktadır.

Ev işleri kadınların fiziksel olarak yorulmaları ve tükenmeleri sebebiyle fiziksel şiddet, ev işlerinden dolayı katılımcıların da ifade ettiği gibi sinir, stres mutsuzluk ve hatta takıntı yaratmasından dolayı psikolojik şiddet ve emeklerinin karşılığını maddi anlamda piyasadaki gibi alamamalarından dolayı ekonomik şiddettir. Federici (2013)'ye göre ev işleri sadece hijyeni sağlamak değil ev içindeki bireylere fiziksel, psikolojik ve cinsel yönden hizmet sağlamaktır. Bu işlerin piyasada karşılığı olup ev içinde olmaması da ekonomik olarak bir sömürüdür. Bununla birlikte ev işleri kapitalist ve ataerkil sistemin bir getirisi olmasıyla birlikte aslında kadınlar üzerinde yapısal şiddet durumu da yaratmaktadır. Yani ev işleri çoğu şiddet durumlarının bütünleşmiş halidir. Buna göre katılımcılara ev işlerinin cinsiyetleri dolayısıyla salt kendilerine atfedilmesi durumunun bir şiddet durumu olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde katılımcılardan birkaç kişi hariç bu durumun şiddet olduğuna inanan katılımcılar neredeyse katılımcıların hepsini oluşturmaktadır. Onlara göre ev işleri özellikle kadınlar üzerinde psikolojik şiddet yaratmaktadır. Bununla beraber katılımcılardan bazıları ev işlerinin kendileri üzerinde sadece ruhen değil beden de yorgunluk yaratması nedeniyle fiziksel şiddet olduğuna da inanmaktadır. Katılımcıların bu durumun ekonomik şiddet olduğu yönündeki düşünceleri ifade etmemeleri de ev içi işlerin ekonomik olarak ne kadar görünmez olduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilir.

“Tabi ki hani psikolojik şiddet olarak nitelendirilebilir. Çünkü hani ev işlerinin bize kalması sınırlarımızı çok yıpratıyor ve bunun sadece bizim tarafımızdan yapılması can sıkıcı. Hani ev işleriyle bir fiziksel yorgunluk oluyor sonrasında o yorgunluk psikolojini etkiliyor. 3 kişinin işini tek kişi yapınca yorgun, tükenmiş ve sinirli hissediyorsun çünkü.” (K4)

“Tabi ki kesinlikle. İlla fiziksel şiddet olmasına gerek yok bu da bir psikolojik şiddettir. Kendime ayıracak zamanın kalmıyor.” (K9)

“Yani değildir galiba hani bu işler kadının da erkeğin de bir görevidir aslında. Ama eğer tüm işi kadın yapıyorsa ve erkek elini sürmüyorsa evet bu bir şiddettir hani psikolojik şiddettir.” (K12)

“Erkeğin hani bu işleri kesinlikle kadın üzerine yüklemesi bir şiddettir bence. Yani kadını eşya olarak görmesi gibi bir durum oluyor bence.” (K17)

“Kesinlikle kesinlikle şiddettir. Şimdi o konuda biraz önce onu söylemeye çalıştım aslında ya ben şöyle bakmıyorum hani yardım etme kelimesi bile yanlış geliyor evdeki herkese düşen sorumluluklar var ve herkes ortaklaşa yapmalı.” (K26)

Tüm bu veriler ışığında katılımcıların neredeyse hepsi ev içi işlerin sadece kadınlar tarafından yapılmasına karşı olduklarını, bu duruma kadınların, erkeklerin, toplumun bakış açılarının neden olduğunu beyan etmiş ve ev içi işlerin sadece kadınlar tarafından yapılmasının bir şiddet durumu yarattığını savunmuştur. Ancak her ne kadar

katılımcılar bu inançta olsalar da çoğunun ev içindeki işleri mecburen kendilerinin, kayınvalidelerinin ya da annelerinin yaptığını belirtmeleri de gözden kaçırılmaması gereken bir detaydır.

1.2. Ev İçindeki İşlerin Yönetimi: Komün Olması İçin Elimizdeki Eşitlik Değneği

Ev içindeki işlerin genel olarak kadınlar tarafından yapıldığını görmekteyiz. Bu durum kadınların dışarı işiyle birlikte ev işlerini de yüklenmelerine ve enerjilerinin yanlış yönetilmesine, tükenmelerine neden olmaktadır. Bu durumlardan dolayı ev işleri aslında ev içinde yaşayan her birey tarafından üstlenilmeli ve böyle sürdürülmelidir. Katılımcılara ev işlerinin nasıl yönetilmesi gerektiği sorulduğunda katılımcıların hepsinin ortak ifadeleri ortak, dengeli, imkanlar ve sağlık neticesinde paylaşımlı, herkesin sorumluluklarını yerine getirmesiyle ortaklaşa olması yönündedir. Katılımcıların hepsinden elde edilen veriler neticesinde ortak tamamız ev işlerinin paylaşımlı ve ortaklaşa yönetilmesi şeklindedir. Ancak yine gözden kaçırılmaması gereken bir detaysa katılımcıların çoğunun her ne kadar ev işlerinin ortaklaşa yönetilmesi gerektiğine dair inançları tam olsa da ev işlerinin genel olarak kendileri, kayınvalideleri ya da anneleri tarafından yönetildiğidir.

“Bir plan dahilinde olmalı. Herkesin üstüne düşeni yapması lazım. İşlerin paylaşımlı bir şekilde yürütmesi lazım. Yok bu senin işin bu benim işim diye bir şey yok” (K2)

“Ya bence işte eşler birbirine yardımcı olmalı. Yani çünkü öyle olduğu zaman iki saatte yapacağın işi 1 saatte yapıyorsun, işlerin daha da kolaylaşıyor birbirinize ayırdığımız vakit daha çok kalıyor.” (K6)

“Yani herkesin dediğim gibi yapabileceği işler vardır yapamayacağı işler. Mesela bir çocuk sabah kalktığında pijamasını çıkarıp katlamalı ve yerine koymalı, yatağını toplamalı hani kitaplarını oyuncaklarını düzenli tutmalı. Yemek yediğinde mesela lavaboya koyar. Bu tür şeyler hani ev içerisinde herkes tarafından yapıldığı zaman bir sorun olmuyor. Ama sadece kadına verilirse evet bu bir sorun bu şekilde olmaması gerektiğini düşünüyorum.” (K13)

“Ev içi işler hani sadece kadınların tekelinde olmamalı. Hani ben yemek yaptıysam eşimde sofrayı kaldırsın mesela. Çocuklarla sadece ben ilgilenmeyeyim o da yardımcı olsun ödevlerine. Bizim evde hani bir paşa var o da eşim her şey bizde o yan gelip oturur..” (K14)

“Bence ev işleri komün bir şekilde yönetilmeli. Mesela bizim fakültede temizlik görevlisi abi ve ablalar vardır ama bizler hani temizlik ya da başka bir şey çok onlara kalsın diye kendimiz de hallederiz. Çayları biz demleriz. Ev işleri de bu şekilde kimsenin tekelinde kalmadan komün bir şekilde yönetilmelidir bence.” (K27)

Bununla birlikte ev işlerinin çalışan kadınlar tarafından hiçbir zaman yönetilemeyeceğini savunan bir katılımcı da vardır. Ona göre ev işlerini yönetebilen ve

düzene sokabilen kişiler dışarda çalışma durumları olmayan ev içi işleri rahatlıkla yönetebilen çalışmayan kadınlardır.

“Ev işleri yönetilmez canım. Ev işlerini kim yönetir çalışmayan kadınlar yönetir çünkü çalışanların zamanı kısıtlıdır. Kendince plan yapar işte der ki cumartesi şunu yapacağım pazar günü şunu. Hani cumartesi yapamadı mı taa kalır gelecek cumartesiye. Yani hafta içi yapma lüksü yoktur. O yüzden yönetilemez bence.” (K24)

Öte yandan katılımcılara ellerinde bir sihirli değnek olsa ve bu sihirli değnek ev işlerine dair değiştirmek istedikleri şeyleri değiştirme imkanı verse neyi değiştirmek istedikleri sorulduğunda katılımcıların genel olarak yapmak istemedikleri, çalıştıkları için yetiştiremedikleri ve zorlandıkları işlerin halledilmesini, eşlerinin ya da ev içerisindeki bireylerin bakış açılarının değiştirilmesini, toplumun bakış açısının değiştirilmesini, kendilerine evde yardım edebilecek elektronik eşyaların veya kendilerine yardımcı olabilecek robotların olmasını istedikleri saptanmıştır. Bu duruma bakıldığında aslında çoğu katılımcının istediği şey kendilerine yardım edecek birilerinin varlığı ve bakış açılarının değişmesi yönündedir. Yani bu durum incelendiğinde aslında sihirli değnek gibi bir masalsı objenin gerçek yaşamda kalıplaşmış fikir ve geleneklerin kaldırılması yönünde somutlaştığı; bu durumun aslında imkansız olmadığı ama katılımcılar tarafından bakıldığında hayal olduğu görülmektedir.

“Yemek yapmayı falan ben seviyorum aslında da temizlik işte lavabolar yıkamak falan onları sevmiyorum çamaşır falan da. Onları değiştirmek isterdim. Erkeklerin de ev işlerini yapmasını isterdim bunu da değiştirmek isterdim.” (K1)

“Bu birkaç açıdan değerlendirilebilir tabiki de mesela çamaşırlar serilse bir robot tarafından hani asmaya yardım etsin, mutfakta yemek yaparım ama bulaşıkları toparlasın yani özellikle mutfağı toparlasın.” (K3)

“...Ha ama sihirli değneğim olsaydı eğer mesela eşimin belli huylarını değiştirmek isterdim hahaha.” (K14)

“Elimde bir sihirli değnek olsaydı hani işten geldikten sonra yemek ve bulaşığı halletmesini isteyebilirdim sanırım ekstra olarak onlar beni yoruyor çünkü.” (K17)

“Ben galiba bu ev işlerine daha doğrusu toplumsal cinsiyet rollerine karşı toplumun bakış açısını değiştirmek isterdim. Hani toplumu oluşturan bireyler olduğunu düşünürsek topyekün bir düşünce değişimi ve eşitlik sağlanırsa anca ev işleri de bu şekilde değişirdi diye düşünüyorum.” (K26)

Tüm bunlarla birlikte birkaç katılımcının da nicelik olarak ev işlerine dair bir şeyler istedikleri saptanmıştır. Bu kişiler ya ev işlerini yetiştirebilmek için günü 24 saatten daha fazla yapmak ya da yaptığı işlere karşılık maddi bir karşılık almak niyetindedir.

“Elimde bir sihirli değnek olsaydı sanırım günü 24 saat değil de bi en azından 30 saat yapmak isteyebilirdim.” (K11)

“Yani çalışma hayatı sağlıktaki mesai açısından çok şey değişmez sadece ne olurdu... her insan yaptığı şeyin karşılığını almak ister. Ben de hani yaptığının karşılığını maddi olarak almak isterdim.” (K21)

Tüm bu veriler incelendiğinde katılımcıların ev içi işlerin yönetilmesinin paylaşımlı ve ortaklaşa yapılmasını ve ellerindeki sihirli değneklerin kendilerine yardım edebilecek şeyler ya da kişiler yaratmasını ya da bu kişilerin bakış açılarını değiştirmesini istedikleri görülmektedir. Aslına bakıldığında sihirli değnek bu durumda toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin kaldırılması, eşitliğin sağlanması şeklinde yorumlanabilir.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sosyal Edinimi: Ev İşlerinin Soydan Soya Aktarımı

Chodorow’a göre toplumsal cinsiyet rolleri bebeklerin anneden ayrışması ile birlikte bireyselleşme dönemine girdikleri andan itibaren başlayan bir niteliğe sahiptir. Farklılaşma dönemine giren bebek aile içerisinde anne ve baba hangi rolleri yerine getiriyorsa bunları edinir ve böylece cinsiyet kimlikleri oluşur. Kız çocukları annelik rolünü alarak ev işlerini yapan, çocuk büyüten gibi rolleri edinirken erkek çocuk anneden ayrıldığı dönemde anneyi güçsüz gördüğü için babalık rollerine yaklaşır ve babanın rollerini edinir (Maybek ve Özateş Gelmez, 2020, s.52-53). Buna göre toplumsal cinsiyet rolleri aileden miras alınarak kişinin yaşamına etki eder. Katılımcıların durumları incelendiğinde neredeyse yarısı –her ne kadar inkar etseler de- annelerinden aldıkları rolleri devam ettirmektedir. Bu katılımcılar anne ve babalarının ev içindeki rolleri paylaşmadığını, annelerinin daha fazla rol aldığını, kendilerinin bu durumu devam ettirmediğini beyan etmiştir. Ancak katılımcıların ev içinde aldıkları rolleri bir önceki bölümlerde incelediğimiz ve değerlendirdiğimizde annelerinden aldıkları rolleri devam ettirdiklerini görmekteyiz. Buna rağmen katılımcıların neredeyse yarısı annelerinden aldıkları rolleri devam ettirdiklerini belirtmiştir. Bu katılımcılar ise kendi görüşlerinin bu yönde olmadığını ama mecburen bu işleri yaptıklarını söylemiştir. Bu iki duruma da katılımcıların eğitim seviyesinin etki etmediği gözlemlenmiştir.

“Babam asla iş yapmazdı. Babam dışarı işlerini hallederdi annemde evdeki işleri zaten kendisi ev hanımıydı. Bununla birlikte kadın hem ev işlerini yapardı biz küçükken hem de gidip bahçede çalışırdı. Biz büyüdüğümüzde de hani büyümek dediğim 8 -9 yaşlarımdan itibaren ev işleri 3 kız kardeş arasında

böülüürdü. Ama erkek kardeşlerime hiç iş yaptırmazdı annem. Annem de bizim gibi çok yorulurdu çok iş yapardı. Tabi ki bu durum bizi de etkiledi çünkü annemizden babamızdan biz böyle gördük. Ben de oğluma iş göstermedim annem de. Ben kendimi bildim bileli yani 8 yaşından itibaren iş yapmaya başladım hala da yapıyorum. Kadınların işi hiçbir yaşta bitmiyor. Ben yorgun hissediyorum 49 değil daha da yaşlı hissediyorum.” (K1)

“Benim annem ev hanımıydı babam memurdu. Babam da iş yapmazdı ama zaten sabahtan akşama kadar işte alıştırdı hani annem de evde olduğu için işleri yapardı. Bu durum hani beni etkilemedi ben tersini düşünüyorum özellikle de kadın çalışıyorsa ancak işte eşe laf geçiremiyorsun bir süre sonra dilinde tüy bitiyor.” (K9)

“Aynı tas aynı hamam yani o hikaye. Babam hani sanayide çalışıyordu işten gelince çok yorgun oluyordu anca yemeğini yer dinlenirdi annem hani evin işini yapıyordu zaten. Hani babam kalk da sofrayı birlikte toplayalım demezdi. Bizde de aynısı hani eşim yoğun çalışır eve gelir köşesine çekilir ben de işleri yaparım farklı olarak kayınvalidem de destek olur.” (K14)

“Benim ebeveynlerim de öyle paylaşmamış şeymiş yani yoktu eski zamanlar da olduğu için imkansız. Babam dışarıda çalışır annem de evde hani ev hanımı olduğu için. Ben öyle olmasını istemesem de eşine laf anlatmak hani daha zor işi yapıyorum bitiyor laf yetiştireceğime.” (K22)

Bununla birlikte eşitlikçi ailede büyümüş katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcılar da diğer grupta yer alan katılımcılar gibi anne ve babalarının kendilerini yetiştirme tarzlarını örnek alarak kendi hanelerinde bu eşitlik durumunu devam ettirmektedir.

“Benim ebeveynlerim hani ortaklaşa paylaşırlardı. Şimdi de aynı şekilde devam ediyor.” (K15)

“Ben çok kalabalık bir ailede büyüdüm yani geniş bir ailede büyüdüm ve çocukluğumdan itibaren benim ev içerisinde bir rolüm vardı. Yani belki 6 yaşındaydım diyebilirim yani herkes çalışıyor çünkü. Öyle yani bizim büyüdüğümüz ortamda sen çocuksun şurada otur oyna gibi bir durum söz konusu değildi. Tabi oynadığımız durumlarda oldu ama mutlaka o ev işleyişi içerisinde bizim de bir rolümüz vardı. Belki hani böyle alıştığım için ev işlerindeki roller konusunda ayırt edici bir durum yok benim kafamda. Yani bir işleyiş varsa yani bir ekosistem içerisinde canlılar ve cansızlar var hepsi bir araya geldiği için o ekosistem oluşuyor kendi mesleğim ve bildiklerim açısından konuşacak olursam. Birlikte bir işlevi yükleniyorlar. Aile ve ev içindeki işleri de böyle düşünüyorum. Salt birinin üzerinden yürüyen bir sistem olarak hiçbir zaman görmedim aileyi ve ev işlerini. Kendi ailemde de görmedim çünkü dediğim gibi çocuğun da bir rolü vardı. Ki cinsiyet bazında zaten bir ayırım yoktu. Herkes yapıyordu ev işlerinde atama yoktu herkes yapıyordu bir devinim içerisinde.” (K26)

Ekolojik kurama göre aile bireyleri birbirlerini karşılıklı etkileme eğilimindedir. Yine sistem kuramına göre aile kendi içerisinde alt sistemleri ve üst sistemleri bulunan, dışardaki sistemlerden etkilenen ve bu sistemlerin karşılıklı bir şekilde devinimi ile yürüyen bir sistemdir (Teater, 2015, s.33,34). Buna göre aile içerisindeki bireylerin bakış açıları ve eylemleri de birbirlerinden karşılıklı etkilenmektedir. Katılımcıların hane içerisindeki bireylerin toplumsal cinsiyet ve ev içi işlerdeki paylaşımına karşı bakış açıları incelendiğinde çoğu eşlerinin de kendi ailesinde ne gördüyse onu devam ettirdiğini, ev içerisinde kendilerine yardımcı olmadıklarını ve böylece tüm ev işlerinin neredeyse hepsinin kendilerine kaldığını söylemiştir.

“Eşim de doğal olarak hani ataerkil sistem de yetişmiş. Onu hani çok zorlamasan yapmak istemez. Tabii ki bana yardımcı oluyor ama ev işleri çoğunlukla ben de” (K4)

“Yani eşim de ailesinden öyle görmüş. Hani anne kız kardeş toplar etrafı o oturur elinde TV kumandası. O da aynı şekilde yapıyor. Hatta evliliğimizin ilk zamanları kayın ailem bizim eve gelir 1 ay 2 ay kalırlardı da ev işlerine ellerini vurmazlardı. O sebeple eşim de aynı hani ben ne desem de kar etmiyor yapmıyor adam ben de söylemekten yoruldum artık.” (K8)

“Eşim bana hiç yardımcı olmaz ne kadar anlatmaya çalışsam da yorulduğu kulak ardı eder. O konuda babasını örnek alır, kardeşlerini örnek alır. Hani kim yapıyor ki çevremde der. Yani ama onlar doğru yapmıyor ki desem de çevresinden çok etkilenir. Galiba rezil olmak falan istemiyor.” (K12)

“Eşim de hani aileden kadınların yapması gerektiği şeklinde görmüş. Hani aynı şekilde devam ediyor ev işlerini yapmaz kesinlikle.” (K23)

Bununla birlikte aile ve aile içerisindeki alt sistem olan bireyler sadece kendi içerisindeki sistemlerden değil dış sistemlerden de etkilenme eğilimindedir. Bir katılımcının eşine dair söylemleri bunu kanıtlamaktadır.

“Eşimle düşünce olarak bu konularda çok farklı değiliz. Ev işlerini beraber yaparız. Fakat zaman zaman izlediğim şey şu oluyor böyle bir daha çok özellikle de Malatya’ya geldikten sonra yani kendi yaşamımız içerisinde bu yok ama dışarıdaki kısımda bunun da bir rol atandığını görüyorum ve şaşıyorum yani hahaha. Yani bazen akademisyen erkek arkadaşları karşısında kendini korumak adına onun da rol ataması yaptığını gözlemliyorum. Bu bana çok tuhaf geliyor bu konuda bazen konuşuyoruz kabul ediyor rol atadığını ama görünür alanda yapıyor yani.” (K26)

Görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet rolleri ve ev içindeki işlere dair roller bireyler tarafından kendi aileleri tarafından öğretilir ve bu rolleri edinen kişiler kendi ailesinde de devam ettirir. Katılımcıların çoğu her ne kadar bu rol ayırımına karşı olsalar da hane içindeki bireylerin ataerkil aile ortamında yetişmesi sebebiyle bu rolleri edindiği için katılımcılar mecburen ev işlerini yapmak durumunda kalmaktadır. Bu durum da ailenin bir sistem olarak birbirini karşılıklı etkileme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

1.4. Toplumsal Cinsiyet Belası: Ev İçinde Cinsiyetleşen İşler

Toplumsal cinsiyet özellikle ikincil olarak görülen kadınlar için beladır. Toplumsal cinsiyet ile kazanılan toplumsal cinsiyet rolleri iki cinsiyetin belirli işler yapmasına neden olmakta, belirli kalıplar içerisindeki cinsiyetler o kalıbın dışına çıkamamakta ve bu durum yaşamlarını etkilemektedir. Ev işleri kadınlar tarafından yapıldığı gibi ev içi işler de kendi içerisinde cinsiyetleşmiştir. Örneğin tamirat işleri ya da fatura işleri erkekler tarafından yapılırken yemek yapma, çamaşır yıkama, çocuklara

bakma gibi işler kadınlar tarafından yapılmaktadır. Katılımcılara toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara ve toplumsal cinsiyet rollerinin ev içi işlere etkisinin neler olabileceği sorulduğunda hangi eğitim seviyesinde ya da hangi statüde olursa olsun tüm katılımcılar toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların hayatına olumsuz etki bıraktığını ve ev işlerinin toplumsal cinsiyet rolleri neticesinde kadın işi ve erkek işi yarattığını beyan etmiştir. Katılımcılar bu değerlendirmeyi genel olarak ev işleri üzerinden örnek vererek yanıtlamıştır.

“Ataerkil toplum düzeninde hani ev işleri kadına dışarı işi erkeğe veriliyor bence. Doğal olarak bu ev içindeki işlere de dışarıdaki işlere de yansıyor.” (K4)

“Kadın ev içinde erkek de ev dışındaki işleri yapıyor. Haliyle bu durumdan ev işleri de nasibini alıyor.” (K7)

Katılımcılardan bazıları bu rollerin aile ve toplum tarafından öğrenildiğini ve ev içinde de sürdürüldüğünü ifade etmiştir.

“Bu rolleri küçüklükten beri ediniyoruz aslında. Hani en basitinden erkek çocuk araba oynuyor tamir seti oyuncuğu alınıyor kız çocuğa ise bebek alınıyor ona bakıyor falan. Bu roller büyüdüklerinde de bu şekilde devam ediyor. Ancak tabii ki de bakış açısını değiştirmek inanın kendisinin elinde.” (K6)

“O rolleri biz küçükken çevreden aileden toplumdaki öğreniyoruz. Sonrasında büyüdükümüzde de devam ettiriyoruz. Bu tabii ki de kadınların yüklerini artırıyor. Kadınlara siz meleksiniz diyorlar ya aslında kanatlarını kırıyorlar uçmasını engelliyorlar. Ya da annelere cennet ayaklarının altında diyorlar ya aslında onu cehenneme dönüştürüyorlar.” (K9)

“Yani topluma göre hani dışarı işlerini erkek yapar ev işlerini erkek yapınca ayıp karşılanır. Böyle olunca ev işi kadına dışarı işi erkeğe kalır. Kadın çalışsa da çalışmasa da yapar gibi bir durum ortaya çıkar. Erkekler için hava hoş ama eve geliyor her şey hazır! Ee kadın ne oluyor yoruluyor haliyle ama bu durumu hani kanıksayamıyor da yapıyor mecburen.” (K24)

Bazı katılımcılar ise bu durumun kadınlar tarafından da sürdürüldüğünü beyan etmiştir. Onlara göre kadınlar bu işleri erkeklere yaptırmayarak aslında sürdürmektedir. Bu ev işlerinde geçerli olduğu gibi kamusal alanda da gözlemlenen olgu olarak devam etmektedir.

“Bu roller hani biz kadınlar tarafından da sürdürülüyor. Görev olarak görüyoruz bu işleri ve erkeğe yaptırmıyoruz. Ben de öyleyim mesela açıkçası evet tabii ki de bunun değişmesini isterim yardımcı olsun isterim eşim ve yanlış bulurum ama yine de engel olamam. Öğrenilmiş çaresizlik gibi bir durum aslında. Kabullenmiyorsun ama elinden de bir şey gelmiyor fedakar olmaya çalışıyorsun.” (K14)

“Yani ben de bu alana ilgi duyuyorum hani bizim bölüm kadın öğrencilerin ağırlıkta olduğu bir bölüm zaman zaman onlarla da konuşuyorum. Ya mesela diyelim ki sınıftayım ve elimde bir sürü eşya var ve sınıftan çıkarken hani eşyaları taşımak için erkek öğrenciler daha çok yardım talep ediyor. Bu bana çok garip geliyor mesela. Şimdi bazen bilerek sınıfta şunu diyorum hayır bana hani bir kadın arkadaşını işaret ederek sen yardım eder misin diyorum. Hani kadın arkadaşlardan o teklif gelmiyor yani bilmiyorum belki de erkeğin yardım etmesine alıştıkları içindir. Bu da çok yanlış mesela biz kadınlar muhtaç değiliz hani en basit örnek bu verdiğim bana bir kadın arkadaş da yardımcı olabilir kadın da yapabilir yani. Bu hani roller olarak çok yerleşmiş durumda aynı şey ev işleri için de geçerli. Neden hani bana saçma geliyor

eşinin yardımcı olması ne demek mesela hani o ev içerisindeyse o da yapacak ben de. Biraz kanıksanmış durumlar var ve bunlar yıkılmalı bence. Yani cinsiyete göre iş atamak bence hiç anlamlı değil. Bence herkes her işi yapabilir hani toplumsal cinsiyet rollerine dair konuşacak olursak ev içindeki işler hakkında ben kadının bunu yapmam sen erkeğin bunu yapmalısını kaldırmalıyız. Bunu kadınlar da yapabiliyor.” (K26)

Bu durumun kadınlara etkisini bir katılımcının sözleri özetlemiştir. Bu katılımcı ev işlerinden dolayı kendini tükenmiş hissetmekte, kendini aslında nesneleştirerek yaşamdan uzaklaşmakta ve kendine yabancılaşmaktadır. Marx’ın işçiler için tanımladığı yabancılaştırma kavramını burada da görmekteyiz. Böylece kadınlar metalaştırılmakta ve yaşamdan, anlam duygusundan uzaklaştırılmaktadır (Donovan, 2019, s. 133-151).

“...Çünkü düşünsene bir araba var ve bu arabaya taşıyacağının fazlasından daha fazla yük bindiriliyor. Çok yüklendin mi ne olur o makine bozulur. Kadın da öyle ev işleri ne kadar yüklenirse o kadar etkileniyor insan da işte bir süre sonra fiziksel rahatsızlıklara yakalanıyor. Psikolojik rahatsızlıklara da. Ev içindeki işlere etkili oluyor. Bu da ev içindeki işlerin yönetilmesini etkiliyor çoğu işi kadına yüklüyor bence.” (K1)

Katılımcıların söylemlerin de anlaşılacağı üzere toplumsal cinsiyet rolleri kadınların hayatını negatif yönde etkilemekte, onları kendilerine yabancılaştırmakta, ev içi işler üzerinde de etkisini bırakmaktadır. Bu durumda ev işleri kadınlar tarafından yapıldığı gibi kendi içerisinde de cinsiyetleştirilmektedir.

2.Katılımcıların Ev İçi Emeğe Bakış Açısı

Bu başlık kendi içinde üç kategoriye ayrılmakta ve bu kategoriler katılımcıların ev içi emeği nasıl tanımladığını ve toplum tarafından nasıl karşılandığını, ev içi emeğin görünür kılınması ile kadınların hayatının nasıl değişeceğini ve bunun için neler yapılması gerektiğini aktarmaktadır.

2.1. Ev İçi Emek: Sevgiyle Ama Sevgi de Bir Yere Kadar !

Ev işleri doğası gereği hem doğallaştırılması, hem mesaisinin olmaması hem de karşılığında ücret ödenmemesi sebebiyle aslında hem sevgi emeğini hem de karşılıksız emeği içermektedir. Ev işleri ev içinde yani özel alanda yapıldığı, aile bireylerinin iyilik halini sağlamak için üretildiği için genellikle sevgiyle yapılan ve göze batmayan bir niteliğe sahiptir. Chodorow’un da belirttiği gibi bu durum kadınların annelik görevleri adı altında duygularının sömürülmesidir ve annelik rolü ile ev işleri

değersizleştirilmiştir. Hochschild'in de belirttiği duygusal emek kavramı ile ev işleri ya sevgi emeği adı altında gönüllü ya da mecburi işler anlamında zorunlu yapılmaktadır. Yani kadınlar bu işleri ya gönüllü ya da zorunda kalarak yapmaktadır. Bununla birlikte sosyal değiş-tokuş teorisine göre emeğin karşılığının maddi ya da manevi olarak verilmemesi emeği yerine getiren kişide bir süre sonra işi istemeyerek yapmasına ya da tükenmesine yol açmaktadır. Bu durumda aslında ev içi işlerin karşılıksız bir emek olduğu da belirtilmektedir ve karşılığı olmadığı sürece emek sömürüsü yaratmaktadır (Karaman, 2017; Kalaycı vd., 2020, s.63; Donovan, 2019, s.160-165).

Katılımcıların söylemleri incelendiğinde katılımcılar ev içi emeği hem sevgi emeği hem de karşılıksız emek olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların ev içi emeği sevgi emeği olarak tanımlamalarındaki en büyük etken kendi evlerine, kendi çocuklarına emek vermeleri olmuştur. Onlara göre kendi evlerine ve kendi çocuklarına emek vermek göze bataabilecek bir durum değildir ancak bu durum bir süre sonra kendilerinde tükenmişlik duygusu yaratmaktadır. Bununla birlikte birçok katılımcının ev işlerini nankör olarak nitelendirdiği saptanmıştır. Ev işlerinin kalıcı olmaması ve kendini sürekli tekrar etmesi durumlarından dolayı ev işleri nankör bir emek yani boş bir emektir. Bununla birlikte karşılığının maddi olarak verilmemesinden ziyade manevi olarak da verilmemesi katılımcıların en çok muzdarip olduğu durumdur.

“Karşılıksız olarak adlandırırdım. Yani karşılığı var mı ki ? Ne manevi ne de maddi bir karşılığı yok. Bu iş senin görevinmiş gibi düşünüyorlar ve bir teşekkür bile yok. Sevgi emeği de aynı zamanda çocuklarıma yemek yapmak bana mutluluk veriyor çok gözüme gelmiyor. Ama bana temizlik konusunda yardımcı olmadıklarında sinirlerim tepeme çıkıyor.” (K1)

“Boş bir emek aslında. Yani yapıyorsun yapıyorsun dönüyorsun yine aynı aslında.” (K4)

“Yani ev bizim evimiz olduğu için sevgini katarak yapıyorsun ev işlerini o sebeple sevgi emeği olarak nitelendirirdim.” (K10)

“Kesinlikle karşılığı olmayan bir emek. Nankör bir emek. İnsanı delirtebilen bir emek.” (K12)

“Ev işleri yani çocukların kendi evin için yapıyorsun bu güzel ama burada en çok yıpranan anne oluyor. Sevgi emeği ama o sevgi emeği altında kadın eziliyor. Sevgi hani var ama bir yere kadar.” (K25)

Katılımcılardan ev içi hizmetler alanında çalışan bir katılımcı kendi evi içerisinde yaptığı işlerin çalışmak için gittiği evlerden farkını tanımlarken sevgi emeği ifadesini kullanmıştır. Ona göre kendi evinde ailesi için yaptığı ev işleri sevgiyle yapıldığı için karşılık beklenmemelidir. Bu durum bize aslında sevgi emeği altında kadınların emeklerinin nasıl sömürüldüğünü özetler niteliktedir. Çünkü normalde piyasa

düzeyinde ev içi hizmetlerde ücret talep edilirken ve bu durum iş olarak görülürken ev içinde yapılan işler aileye karşı bir duygu güdüldüğü için karşılık beklenmemesi gereken işler olarak görülmektedir.

“Yani zaten evin içindekiler sevdiklerin. Onlar için yemek yapmak onlar için evi temizlemek bir de hani evin hani huzurlu olması için çocukları hani geliyor anne bize pasta yap diye. İnsan aslında severek yapıyor. Hani bir de eşin de sana yardımcı olursa çocukların da yardımcı olursa mutlu bir şekilde yapıyorsun. Sonuçta o ev kendinin olduğu için hani sevgi emeği oluyor galiba ama huzur olursa. Evlerine gittiklerim de hani farklı o ev işleri kendi ev işlerime göre farklı bence. Biri senin evin değil sonuçta parayı almak için iyi yapmak durumundasın bir de ev sahibinin hani istediği şekilde bazen yapmak zorunda kalıyorsun. Ama kendi evin olunca severek yapıyorsun yoruluyorsun ama çocukların için yapıyorsun.” (K31)

Tüm bu veriler ışığında ev içi emeğin sevgi emeği altında kadınların duygularını ve bedenlerini sömürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Sevgi emeği altında yapılan işler sürekli kendini tekrar ettiği, kalıcı olmadığı için nankör ve boş olamakla birlikte aynı zamanda karşılığı maddi ve manevi olarak verilmediği için yapan kişiyi tatmin etmeyen ve tüketen bir özelliğe sahiptir. Böylece kadınlar “sevgi, sevgi ama o da bir yere kadar!” demekte ve bu işler bir süre sonra yorucu, tüketici ve emeklerini sömürücü bir forma dönüşmektedir.

2.2. Toplumdan Öğrendiklerimiz: Ev İçi İşler Kişisel Olduğu Kadar Politikdir !

Toplum bireylerle bütün bir sistemdir. Toplumdaki bireyler, toplumun değer ve inanç setlerinden, bu sistemin alt sistemlerinin, sistemin kendisinin ve dış sistemlerin birbirlerinden karşılıklı etkilenmesiyle bir ortam yaratır. Doğal olarak ev işlerine dair geliştirilen stereotipler de ya toplum tarafından oluşturulmakta ya da toplum tarafından edinilmektedir. Edinilen bu stereotipler bireyler tarafından kazanılmakta ve bu durum bireylerin hayatına etki etmektedir. Yani aslında ev içinde özel alanda olan kişisel meseleler kamusal alanla yani politik dünya ile de alakalıdır.

Katılımcılara toplumun ev içi emek hakkında neler düşündüğü sorulduğunda çoğunun ev işlerinin basit gibi algılanıp değersizleştirildiğine, ev işlerinin kadınlar tarafından yapılmasının normalleştirildiğine, erkekler tarafından yapıldığında toplumun erkekleri dışladığına, bunu sağlayan etkenlerin kapitalist sistem, ataeril sistem ve

toplumsal cinsiyet rolleri olduğuna inandıkları saptanmıştır. Katılımcılardan elde edilen temalar üçe ayrılmıştır.

Normalleştirme ve Dışlama

Katılımcılara göre toplum ev işlerini kadınların yapması yönünde normalleştirilmiştir. Toplumda göre kadınlar ev işini yapan nihai cinsiyettir. Bununla birlikte erkeklerin ev işlerini yapmasıyla toplum onları dışlamakta ve bu işleri kadınlar yaptığı ve ikincil cinsiyet oldukları için ev işlerini yapan erkekler toplum tarafından küçük düşürülmektedir.

“Toplum ne diyor işte sen kadınsın yapacaksın. Yani bu yaklaşım var. Hani hiçbir zaman erkeğe demiyor ki bu görev senin de hani kadına yardım et. Hatta bizim toplumda özellikle erkeklerin ev işi yapması onları sanki küçültüyormuş gibi bir durum var. Erkek hani ev işi yaparsa kılıbık oluyor yok işte kadın ağızlı oluyor, kadının emrinde çalışan kişi oluyor.” (K1)

“Toplum bu işleri kadınların yapmasını gayet normal görüyor erkeğin yapmasını ise anormal. Bizim toplumumuz böyle bence hani yabancı ülkelerde yaşayan akrabalarım için erkeğin de yapması gayet normalken bizim ülkede bir erkek eşine yardım ettiği zaman: ‘ooo bu da kılıbık mı, aaa eşine yardım ediyor kesin korkuyor karısından’ muhabbetleri oluşuyor.” (K11)

“Zaten toplumumuz kadınlara değer vermediği için bu şekilde bir algı var işte. Hani ev işini kadın yapar. Erkek mesela ev işi yaptığı zaman sen kadın mısın derler hani.” (K17)

Yani erkekler ev işlerini yaptıklarında ayıplanmaktadır. Bu sebeple de ev işleri erkekler tarafından yapılmamaktadır.

Değersizleştirme

Katılımcılardan bazıları ev işlerinin toplum tarafından çok basit bir iş olarak algılandığını ve bu durumun değersizleştirmeye yol açtığını belirtmiştir.

“Yani çok önemsemiyorlar ev işini toplumda genel olarak öyle gözüküyor sanki ev işi çok basitmiş gibi geliyor ve onu işten saymıyorlar.” (K18)

“Erkekler zaten hani ‘ne işiniz var ki evde oturuyorsunuz sabahtan akşama kadar’ diye düşünüyorlar. Hani hiç şey olarak görmüyorlar ev işlerini iş olarak. Ama kendileri kadınların yerine geçmiş olsalar anlayacaklar kadınları bence. Evde tek yaşayan yapar ama evlenince kadına bırakıyorlar. Hele de kadın hani çalışmıyorsa tamamen ona atıyorlar.” (K19)

Yani ev işleri bu yolla toplum tarafından değersizleştirilmektedir.

Ataerkil Sistem, Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kapitalist Sistem

Toplum kendi içerisinde yaratılan sistemler ya da dış sistemlerden etkilenme eğilimindedir. Toplumdaki her birey ataerkil sistem, toplumsal cinsiyet rolleri ve kapitalist sistem tarafından ele geçirilmiştir. Ev işleri en başından ifade ettiğimiz gibi ataerkil sistem ve kapitalist sistem tarafından yoğrulmuş ve bunlar sebebiyle kadınlara yıkılmıştır. İkisi de bu işleri kadına yıkarak aslında kendini beslemiştir.

“Toplumumuzda hani ev içindeki işleri kadın yapmalı ev dışındaki işleri erkek yapmalı gibi bir algı var. Bu işler herkesin insana dair şeyler bunlar. Ama toplum feodal bir yapıda olduğu için kadınlara atfedilmiş durumda ev işleri maalesef. Hatta algıyla birlikte yaşam tarzımız olmuş.” (K7)

“Genelde toplum içerisinde kadına yüklenen, atfedilen bir durum bu. Çoğu erkeğin de hani hiç yaptığını görmedim. Ha bazı yapan arkadaşlar var onlar da temizlikçiye o kadar para verilir mi deyip aslında yapıyorlar. Hani ataerkil toplum yapısında bu böyle Türkiye’de böyle.” (K13)

“Yani bizim Türk toplumunda her zaman şu var klişeleşmiş: Kadın evdeki yükü yüklenecek erkek dışarıda çalışacak getirecek ekmek ve kadın evi yönetecek. Bu yerleştiği için hani toplum bu gözle baktığı için maalesef ki bundan etkileniyor insanlar.” (K16)

Katılımcıların söylemlerinden elde edilen bir diğer bulgu ise katılımcıların bu sistemlerin getirdiği söylemlerden dolayı ev işlerini yaptıkları yönündedir. Toplum bu sistemlerle ev işlerini kadına yıkmaktadır.

Görüldüğü üzere katılımcıların, ev işlerini kişisel bir mesele olduğu kadar politik bir mesele olarak gördüğü gerçektir. Buna göre ev işleri toplumdaki normalleştirmeler, değersizleştirilmeler, ataerkil sistem, kapitalist sistem tarafından şekillenmektedir.

2.3. Kadının Kendinden Değil Ev İçi İşlerden Sonsuza Dek Kaçması: Ya Eşitlik Ya da Eşit İşe Eşit Ücret

Heidi Hartmann *“Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği”* adlı makalesinde ev işlerinin görünür kılınması için salt toplumsal cinsiyet sorunun çözülmesini değil bununla birlikte Marksizmin söylemi olan kapitalist sistemin yarattığı sorunun çözülmesini talep etmiştir. Ona göre ataerkil sistem ve toplumsal cinsiyetin yarattığı patriyarkal düzenin ve kapitalist düzenin çözülmesi yani patriyarkal kapitalizmin göz önünde bulundurulup çözüm üretilmesi ev işlerinin görünür kılınmasını sağlayacaktır

(Hartmann, 2020, s.158-179). Bunun için aslında yapılması gereken ataerkil sistemin getirmiş olduğu sadece kadının erkinde olan ev işlerinin erkekler tarafından da yapılması ve Federici (2013, s.47-67)'nin belirttiği ev işlerinin karşılıklı yani kapitalist sistemde bu işlerin kamusal alandaki işler gibi görünür ve maddi olarak bir karşılığının olmasıdır. Aslında Federici'nin tezi kamusal alanda ev içinde yapılan işlerin özel alanda da karşılığının olması yani kamusal alandaki eşit işlerin özel alanda da eşit olması ve eşit ücretin ödenmesidir.

Katılımcılara ev işlerinin görünür olması için neler yapılması gerektiği sorulduğunda Hartmann'ın temel tezini savundukları görülmüştür. Yani katılımcılardan bazıları ev işlerinin görünür kılınması için toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin çocukluktan itibaren yıkılması gerektiğini ileri sürmüş bazıları da bu işlerin ücretlendirilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Katılımcılardan ev işi için ücret talep edilmesi gerektiğini söyleyenler mizahi bir şekilde eğer ücret ödenmesi gerekiyorsa erkeklerin borçlu çıkacaklarını, borçlu çıkmamak ve ücret ödenmemesi için ev işlerini yapabileceklerini ileri sürmüştür.

"Yani bir önceki soruda dediğim bir örneğe atıf yapmak isterim. Hani bu işleri dışarıda yapıldığında temizlikçiye belli bir ücret verirsin. Hani temizlikçi bizim eve gelir mesela 2 saat temizlik yapar 200 lirasını alır gider. Eğer bize ücret verilirse bu işler için atıyorum ben hafta sonu yarım gün iş yapıyorum. Bu neredeyse 12 saat demek. Onun ücretini ödeyemezlerdi. Bu sebeple bu ücreti ödememek için de çalışırlardı. Böyle bir yol ile hani yapılır önemsenir gibi." (K13)

"Çocuk ailede yetişir. Bu sebeple çocuğa aile içerisinde işlerin erkekler tarafından da kadınlar tarafından da ortak yapılabileceğini öğretirsek toplum dönüştürülebilir. Ev işleri her iki cinsiyetin de yaptığı işler olarak yerleşebilir kafalara." (K16)

"Bence her şey aileden başlıyor. Ben mesela yanlış olduğunu bilsem de annemden ne gördüysem onu yapmaya devam ediyorum. Eğer annem sadece kız çocuklarına bırakmasaydı da erkek kardeşlerim de yapsaydı durum daha farklı olabilirdi. Erkek kardeşlerim de mesela hayatta eşlerine yardımcı olmazlar. Anne nasıl yetiştirirse çocuk da öyle olur öyle devam eder." (K25)

Bununla birlikte sadece erkeklerin ya da toplumdaki insanların algısının değil aynı zamanda kadınların da algısının değişmesi gerektiğine inanan katılımcılar da mevcuttur. Bu katılımcılar kadınların annelik rolleri neticesiyle sevgi emeğini kendilerinin görünmez kılmasını eleştirmiştir. Bu durumun kadınlar tarafından önemsenmesi onlara göre birincil şarttır.

"Bence insanların toplumsal cinsiyet rollerine göre atama yapması durumları yenilmelidir ki bu durum ev içi işlere de dışarıdaki işlere de yansısın. Ve özellikle bu durum kadınlar tarafından benimsenmeli çünkü kadınlar da bu yapıyı besleyebiliyorlar. Bu durum üzerine konuşulmalı." (K26)

“Görünür kılınması için ilk başta kadının zihniyetinin değişmesi lazım. Yani farkında olmadan her ne kadar feminist söyleminde bulunana da olsun çok okumuş olsun az okumuş olsun hiç fark etmez. Annelik güdüsüyle zaten kadınların boşa sahiplenme eğilimleri olduğunu gözlemliyorum ben. Eylemleri ve söylemleri birbirini tutmayan bir sürü kadın var. Hani öncelikle kadının bu anne olma güdüsünü otuz yaşına gelmiş bir adama karşı anne olma güdüsünü kaybetmesi lazım öncelikle ki bunu gerçekleştirebilsin. Tabi ki de emek bölüşülecek ama kadın hepsini yüklenmeyecek.” (K27)

Katılımcılara ev içi emeğin görünür kılınması durumunda kadınların hayatının nasıl değişebileceği sorulduğunda neredeyse çoğu ev içi işlerden dolayı yaşadıkları sıkıntıları beyan ederek bunlardan kurtulabileceklerini, kendilerine daha çok vakit ayırabileceklerini ve daha özgür olabileceklerini belirtmiştir.

“Yani mesela ev işleri ortak yapılıyorsa kadınların hayatı daha kolay olurdu. Hani kendilerine daha çok zaman ayırabilirdi bu kadar yorulmazlardı, hafiflerlerdi.” (K1)

“Bence kadınlar böylelikle kendilerine vakit ayırırlar. Bununla birlikte daha motive olabilirler ev işlerini kaos olarak görmezler.” (K7)

“Bence çok güzel olurdu. Yani kadın kendini daha değerli hissederdi. Bir kere zamanı sadece evine ya da yemek yapmaya değil kendine de zaman yaratırdı. Kendine zaman ayırdığı için dinlenmiş, mutlu olurdu. Hani özellikle çocuğu olan arkadaşlarım kitap dahi okuyamadıklarını söylüyorlar.” (K10)

“Yani bu çok zor ama olsaydı kadının yükü hafiflerdi daha özgür hissederdi.” (K21)

“Bence kendimize daha çok zaman yaratabilirdik ve ev işlerinden bu kadar tükenmezdik.” (K25)

Anlaşılabileceği üzere ev içi emeğin görünür kılınması için katılımcıların da çözüm yolu hem toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılması hem de ev içi emek için ücret ödenmesidir. Bu ikisinin sağlanması durumunda kadınlar daha çok özgürleşecek ve kendileri olma fırsatını yakalayacaktır. Yani Beauvoir (2020b, s.158-193)’in ifadesi temel alınırsa kadın ev işlerinden dolayı sonsuza dek kendinden kaçmayacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, katılımcıların Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 dönemindeki ev içi emekleri, yaşadıkları baskılar ve toplumsal cinsiyet rollerine, ev içi emeğe karşı bakış açıları incelenmiş olup aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

-Kadınlar ev içi işlerin nihai yöneticileridir ve bu durum onların sömürülmesine neden olmaktadır.

Ev içi işler kadınlar tarafından yapılmakta ve yönetilmektedir. Bununla birlikte ev içi işler de kendi içerisinde cinsiyetleştirilmiştir. Buna göre yemek yapma, temizlik, çamaşır/ütü ve çocuk bakımı gibi işler kadınlar tarafından yönetilirken ev içi tamirat/bakım, ev bütçesi ve faturalar, alışveriş gibi işler genel olarak erkekler tarafından yönetilmektedir. Ev işlerinin genellikle kadınlar tarafından yürütüldüğü göz önüne alındığında ev içi işler kadının kendi doğasına yabancılaşmasına neden olmakta ve bu durum da sömürülmesini desteklemektedir.

-Ev içi emek sömürüsü farklı kadınlıklar yaratmaktadır.

Kadın sorunları özelinde düşünüldüğünde tek bir kadınlık durumu mümkün olmamaktadır. Kadınların medeni durumları, çalışma durumları ve yoğunlukları, yaşadıkları ev ve çevrenin nüfusu ya da bakış açıları, maddi durumları ve kendi bakış açıları da emek sömürülerini tetiklemektedir. Ev içi emek sorunu özelinde düşünüldüğünde kadınların özgül durumları daha çok yıpranmalarına ya da bu durumdan daha az etkilenmelerine neden olmaktadır.

-Ev içi işlerin mesaisi belirsizdir ve kadınlar ev içi işlerden kendilerine vakit ayıramamaktadır.

Ev içi işler kamusal alandaki işler gibi belirli mesaide ve yoğunlukta yapılan işler değildir. Özel alanda gerçekleştiği ve emeğin karşılığının olmadığı için sonsuz bir emek biçimidir. Kadınlar ev içi işleri daha çok hafta sonu yapmakta ve ev içi işlere ne kadar vakit ayırdıklarını tam olarak bilememektedir. Bununla birlikte kadınların ev işlerinden

kalan vakitte kendilerine vakit ayırma durumunun neredeyse imkansız olduğu bir gerçektir. Ev içi işlere daha az zaman ayırdıklarını ve kendilerine daha çok vakit ayırdıklarını iddia eden kadınlar bulunmakla birlikte özgül durumların varlığı ortaya çıkmaktadır.

-Ev içi emek kamusal alandaki işlerden etkilenmektedir.

Kamusal alandaki işler çalışan kadınlar için ilk vardiya ev işleri ise ikinci vardiyadır. Kadınlar çalışan bir kadın olarak iki vardiya şeklinde çalışmakta ve yorulmaktadır. Bununla birlikte kamusal alanda farklı sektörlerde yer alan kadınlar farklı kadınlık durumları yaşamaktadır. Kamusal alanda yer alan kamu ve özel sektör ayrımı ya da iş yoğunlukları fazla olan meslek grupları kendi içerisinde ev içi emek sorununu etkilemektedir. Özel sektörde çalışan kadınlar ya da kamu sektöründe yer alıp iş yoğunluğu fazla olan kadınlar artı olarak ev içerisinde de ikinci vardiya yaparak daha fazla yorulmaktadır.

-Kadınlar Covid-19 dönemiyle birlikte yoksullaşmıştır.

Covid-19 dönemi bireylerin evde tecrit edilmelerine ve birçok alanda kısıtlanmalarına neden olmuştur. Bu kısıtlanma hali bireylerde psikolojik sıkıntıların varlığına ve ev içi çatışmalara zemin hazırlamıştır. Kadınlar Covid-19 dönemiyle birlikte aile bireylerinin de evde olmasıyla ve artan iş yükleriyle ev içi emek sömürsünden daha fazla etkilenmiştir. Buna paralel olarak çalışan bir kadın olmanın da vermiş olduğu sorumluluklarla hem iş yerinde hem evde çalışarak zamansal olarak yoksullaşmıştır. Kadınların pandemi dönemiyle birlikte çalıştıkları sektörler ve bu sektörlerin feminizasyonlaşması durumları da göz önüne alındığında yarı zamanlı çalışma modeline dönerek daha az ücret aldıkları veya iş kayıpları yaşayarak maddi olarak yoksullaştıkları görülmüştür. Yani pandemi ile birlikte kadınlar maddi ve manevi olarak yoksullaşmıştır.

-Covid-19 dönemiyle birlikte ev içi işler artmış ve değişim geçirmiştir. Ancak ev içi işler kadınlar tarafından yönetilmeye devam etmektedir.

Covid-19 döneminden önceki özgül durumlarla birlikte pandemiye özgül durumlar da ev içi emek üzerinde etkili olmuştur. Buna göre aile bireylerinin evde olması, çocuk bakımının artması, hijyen ve buna bağlı olarak temizliğe karşı algının olumsuz yönde artışı, kamusal alandaki işlerin yoğunluğunun artması ve kamusal alandaki temizlik hizmetlerinin alınamıyor oluşu ev içi işlerin artmasına ve ev içi işlerin değişim geçirmesine neden olmuştur. Yani Covid-19 dönemiyle birlikte eski durumlara ek olarak pandemiye özgül durumlar da etken olmuş ve bu sebeple kadınlar diğer döneme göre daha fazla etkilenmiştir. Ancak değişmeyen tek şey ev içi işlerin bu dönemde de kadınlar tarafından yönetiliyor oluşudur.

-Kadınlar Covid-19 dönemiyle birlikte ev içi işlerde daha fazla yorulmuş, ev içi işlerin mesaisini tamamen kaybetmiş ve kendilerine önceki döneme göre daha az vakit ayırmıştır.

Kadınlar Covid-19 döneminin de getirmiş olduğu özgül durumlar neticesinde önceki döneme göre daha fazla yorulmuş ve 7/24 hizmet vermiştir. Bununla birlikte ev içi işlerin mesaisi ve günü önceki dönem daha belliyken Covid-19 dönemiyle birlikte daha fazla belirsizleşmiş ve mesai kavramı yok olmuştur. Kadınlar bu dönemde kendilerine daha az vakit ayırmış ve daha fazla tükenmiştir.

-Kadınlar Covid-19 dönemiyle birlikte 4 vardiya şeklinde çalışmıştır.

Covid-19 dönemiyle birlikte kadınlar önceden iki vardiya şeklinde çalışırken kamusal alandaki iş, ev içindeki iş, çocuk bakımı ve ev içi işlerin daha fazla yoğunlaşması sebebiyle dört vardiya şeklinde çalışmıştır. Yani Covid-19 dönemiyle birlikte kadınlar iki kat daha fazla yorulmuş ve sömürülmüştür. Bununla birlikte Covid-19 dönemiyle önem kazanan ya da yoğunlukları artan mesleklerde yer alan kadınlar diğer mesleklerdeki kadınlara göre daha fazla etkilenmiştir. Bunlar doktor, hemşire, akademisyen ya da işçi statüsündeki kadınlardır.

-Toplumsal cinsiyet rolleri kadınların hayatını olumsuz etkilemektedir ve ev içi emek toplumsal cinsiyet rolleriyle sürdürülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri kadınlık ve erkeklik durumları yaratarak cinsiyetleşmiş bir toplum düzeni yaratmaktadır. Ev içi işler toplumsal cinsiyet rolleriyle öğrenilmekte ve bu doğrultuda sürdürülmektedir. Kadınlar annelerinden ya da çevrelerinden nasıl roller öğrendilerse bunları devam ettirmektedir.

-Ev içi işler sadece kadınlar tarafından yapılmak istenilmemekle birlikte bu işleri yapmaya mecbur hissettirmektedir.

Kadınlar ev içi işlerin kadınlar tarafından yapılmasını kendi bakış açlarına, toplumun bakış açısına ve ataerkil sistem ile kapitalist sistemin yarattığı bakış açısına bağlamaktadır. Kadınlar her ne kadar bu suçlamaları yapmış olsa ve ev işlerinin sadece kadınlar tarafından yapılmasına karşı olsa da bunu mecburen sürdürmektedir.

-Ev içi emek sömürüsü kadına yönelik fiziksel ve psikolojik şiddettir.

Kadınlar ev içi işlerden hem fiziksel olarak hem de psikolojik olarak etkilendikleri için bu durum kadına yönelik şiddet durumu yaratmaktadır. Kadınların bu emek sömürüsünü ekonomik şiddetten daha çok fiziksel ve psikolojik şiddet olarak nitelendirmektedir.

-Ev içi emek sevgi emeği olmakla birlikte hem karşılıksız hem de boş bir emektir.

Kadınlar ev içi emeği özellikle annelik rollerini gerçekleştirdikleri için sevgi emeği, maddi ve manevi karşılığının olmadığı için karşılıksız emek ve kendini tekrarlayan bir emek olduğu için boş emek olarak tanımlamaktadır.

-Ev içi emek toplum tarafından değersizleştirilmekte, normalleştirilmekte; kapitalist sistem ve ataerkil sistem tarafından beslenmektedir.

Ev işleri toplum tarafından basit olarak algılanıp kadınlara atfedilmekte, ev işlerini kadınlar yaptığı için karşılık verilmeden işler halledilmekte, kadınlar ev işlerini yerine getirdiği için erkekler bu işleri yaptığında toplum onları dışlamakta ve ev işleri ataerkil sistem tarafından da beslenerek normalleştirilmektedir.

-Ev içi emek sömürüsü ataerkil sistem ve kapitalist sistemin yapı sökülmesine uğratılmasıyla çözümlenebilir.

Kadınlar ev içi emek sömürüsünün çözümünü toplumsal cinsiyet rollerinin yıkımı ve ev içi işlerin ücretlendirilmesiyle kapitalist sistemin yıkımında aramaktadır. Bu iki sistemin çözülmesiyle kadınlar daha çok özgürleşecek ve tükenmişlik durumlarından kurtulacaktır.

Öneriler; Ev içi işler sadece özel alan değil kamusal alanı içermesiyle aslında politik bir durumdur. Yapılan araştırmanın sonuçları ve katılımcıların durumları incelendiğinde en çok Heidi Hartmann'ın öne sürdüğü tez akla yatmaktadır. Hartmaan'a göre ev içi işler hem toplumsal cinsiyet sorunlarını hem de kapitalist sistemin sorunlarını kapsamaktadır. Kadınların ev içi emeklerinin sömürüsüne çözüm yolu bulunmak isteniyorsa bu durumun hem toplumsal cinsiyet sorunu hem de kapitalist sistem sorunu olduğu kabul edilmelidir.

Ev içi emek Covid-19 döneminden önce de bir sorun olmakla birlikte Covid-19 gibi bir kriz ortamında kadınlar tarafından 2 kat daha fazla deneyimlenmiş ve hissedilmiş bir sorun olarak araştırma sonucunda karşımıza çıkmaktadır. Covid-19 döneminin getirmiş olduğu birçok sosyo-politik sorunla birlikte ev içi emek sorunu da karşımıza çıkmaktadır. Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 dönemindeki kriz durumuyla birlikte de var olan ev içi emek sorunu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden temellenen bir özelliğe sahiptir. Çünkü toplumsal cinsiyet salt kadınlar için değil aslında tüm bireyler için öyle bir beladır ki, toplumun en küçük sistemi olan aileden başlar, toplumun en büyük sistemlerine kadar kendini gösterir ve bireylerin hayatının her yerinde bulunan bir gerçektir. Cinsiyet sorunu hemen çözülebilecek bir olay değil aslında bir olgudur ama bunu çözümlenmek sihirli değnek beklemekten daha kolay bir yol gibi görünmektedir. Katılımcıların ev içi işlerde zorlanmalarının en büyük sebeplerinden biri -hane içerisindeki bireylerin sayısı, yaşı, medeni durumları, çalışma durumları olmakla birlikte- evde bu işleri sadece kendilerinin yapıyor oluşu ve bu işlerin erkekler tarafından yapılmıyor oluşudur. Bu sebeple ev içi emeğin önemszenmesi ve bu

sorunun çözümlenmesi için yapılacak ilk şey toplumsal cinsiyet sorununun irdelenmesidir. Bu sorunun irdelenmesi makro düzeyde yapılacak sosyal politikalar ile mümkündür. Örneğin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2013-2017 yılları arasında başlayan 'Annemin İşi Benim Geleceğim' projesi Türkiye'de birkaç pilot ili kapsayan Organize Sanayi Bölgelerinde kreşlerin kurulması için planlanmıştır. Çalışan kadınlar özelinde düşünüldüğünde çocuk bakımı gibi bir vardiyalık işin aslında devlet istemiyle kreşlerde yürütülecek olması umut vaat eden bir gelişmedir. Bu projenin sadece birkaç pilot ilde yaygınlaştırılmasından ziyade bütün illerde yaygınlaştırılması ve sürekliliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çözmek için geniş kapsamlı eğitimlerin üniversiteler bünyesinde çalışan akademisyenlerce toplumda verilecek seminerler ve eğitimlerle yaygınlaştırılması da bir çözüm olabilmektedir ve bu tarz eğitimlerin özellikle evlenecek çiftlere evlenmeden önce verilmesi gerekmektedir. Mikro ve mezo düzeyde çalışmalar ise aile danışmanlığı bünyesinde yürütülebilir. Aile içerisinde bir kriz olan ev işlerinin aile danışmanlığı sürecinde danışman tarafından çözüm odaklı bir çalışmayla verilmesi çözüm için ana etkidir. Örneğin aile danışmanlığı sürecinde ev içi işlerin ortaklaşa yürütülmesini sağlamak için ev işi çizelgesi yapılması önerilebilir. Bununla birlikte ailelere çocuklarını toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yetiştirmeleri için çocuklara da küçük yaştan itibaren ev işleri konusunda görev almaları telkin edilebilir.

Bununla birlikte ev içi emek sorunu sadece toplumsal cinsiyet sorununu çözmekle bitebilecek bir durum değildir. Çünkü kadınlıklar kendi içerisinde farklı kadınlıklara da ayrılmıştır. Bu sorun toplumsal cinsiyet sorunu olmakla birlikte aslında yapısal bir baskı durumu olarak kapitalist sistemin de sorunudur. Çünkü kapitalist sistem kendi yararını gözetmek için kamusal alanda olduğu kadar özel alanda da kendine işçiler yaratmaktadır. Kadınların ücretsiz işçiler olmalarından yani sömürülmelerinden kurtarılacakları bir yol ise ev işlerinin ücretlendirilmesidir. Çünkü kadınlar her ne kadar çalışma hayatına girip özgürleşseler de ev içindeki işler de köle gibi çalışmaya devam etmektedir. Ev içi işler karşılığında da ücret alması onların emeğinin sömürüsüne ket vuracak ve böylece aslında kamusal alandaki eşit işe özel alanda da eşit ücret verilecektir. Türkiye'de ev işlerinin ücretlendirilmesi gibi bir politikanın yokluğu bilinen bir olgudur. Bunu değiştirmek adına ev içinde gerçekleşen işlerin ücretinin belirlenmesi ve yüksek bir ücret verilemiyorsa bile aylık hesaplanacak bir ücretin

hesaplanıp kadınlara devlet eliyle sağlanması gerekmektedir. Bu yol izlenemiyorsa çalışma hayatından sonra emeklilik dönemlerinde bu ücretin belirlenmesi ve her ay ödenmesi düşünülebilir. Ev İşleri Emeklilik Sistemi gibi bir sistem planlanabilir. Ev işlerinin tamamı için bir ücret planlanamıyor ve karşılanamıyorsa çocuk bakımı için çalışan kadınların imkanları genişletilmelidir. Örneğin kreş ve gündüz bakım evlerinin sadece %3'lük kapasitesinin ücretsiz sağlanmasının değil tün kadınları kapsayabilecek yani kreş ücretlerinin en azından yarısının karşılanması ve böylece kadınların çocuk mu iş mi ikileminden kurtulması sağlanabilir.

Bu gibi önerilerle birlikte aslında en önemli nokta yapısal bir dönüşümün sağlanması olmalıdır. Sosyal devlet anlayışının ne liberal, ne sosyal, ne de paternalist olduğu ülkemizde aslında yapılması gereken ilk şey sosyal devlet anlayışının “sözde” olmasından çok “belirli” bir forma büründürülmesidir (Koray, 2000, s.111-115). Temelde bu sorunun halledilmesiyle ve sosyal devlet anlayışının yerleştirilmesiyle genel olarak toplumdaki bireyler ve özel olarak ev içi emekleri sömürülen kadınlar istenilen sosyal refah seviyesine ulaşacaktır. Kadınlara bu tez gereği ya ücret sunulması ya da devletlerin sağlayacağı sosyal hizmet uygulamalarının yapılması önem arz etmektedir. Covid-19 gibi başka bir kriz durumda da ev içi emek sorununun gündeme gelmemesi, kadınların ev içi emek durumdan dolayı sömürülmemeleri ve aslında şiddete maruz kalmamaları için onlara her şeyi değiştirebilecekleri bir sihirli değnek olarak sosyo-politik düzlemde eşitlik değneğini sağlamak gerekmektedir. Bunun için de toplumsal cinsiyet sorununu ve kapitalist sistem sorununu çözmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR-SAVRAN, G. (2013). *Beden, Emek, Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin.* (s.46-60). İstanbul: Kanat Kitap
- ACAR-SAVRAN, G. ve DEMİRYONTAN, N. T. (2020). *Kadının Görünmeyen Emeği.* (s.9-16). İstanbul: Yordam Kitap
- ADISA, T. A., AIYENITAJU, O., & ADEKOYA, O. D. (2021). The work–family balance of British working women during the COVID-19 pandemic. *Journal of Work-Applied Management.* Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JWAM-07-2020-0036/full/html>
- AKBAŞ, Ö. Z., & DURSUN, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdıran Çalışan Anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78-94. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/54658/738006>
- AKKAN, B., & KESİCİ, Z. (2021). Covid-19 Salgını, İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler Üzerine Bir İnceleme. *Calisma ve Toplum*, 71(4). Erişim tarihi: 17.11.2021 https://www.researchgate.net/profile/Zeynep-Kesici-3/publication/354853646_Covid19_Salgini_Is_ve_Aile_Yasamini_Uzlastirma_ve_Toplumsal_Cinsiyete_Dayali_Esitsizlikler_Uzerine_Bir_Inceleme/links/6150bad4d2ebba7be74e0f46/Covid-19-Salgini-Is-ve-Aile-Yasamini-Uzlastirma-ve-Toplumsal-Cinsiyete-Dayali-Esitsizlikler-Uezerine-Bir-Inceleme.pdf

ALDEMİR, Ç. (2016). Kadının Görünmeyen Emeğinin Görünür Kılınması: Ev İçi Emeğin Ücretlendirilmesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir

ALMEIDA, M., SHRESTHA, A. D., STOJANAC, D., & MILLER, L. J. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on women's mental health. Archives of women's mental health, 1-8. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://link.springer.com/article/10.1007/s00737-020-01092-2>

ALTUNTAŞ, B. ve ATASÜ-TOPÇUOĞLU, R. (2016). Engelli Bakımı: Sosyal Bakım ve Kadın Emeği. (s.34-40). Ankara: Nika Yayınevi

AŞKIN, R., BOZKURT, Y. & ZEYBEK, Z.(2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(37), 304-318. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://dergipark.org.tr/en/pub/iticusbe/issue/55168/753233>

ATASÜ TOPÇUOĞLU, R. (2016). Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri. D. Şaşam Kaylı ve F. Şahin (Der.). 1. Bölüm içinde (s. 9-24). Ankara: Nika Yayınevi

AYTEKİN, B. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Kuramı: Türkiye’de Kadın Emeğinin Etkinlik Çözümlemesi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya

BEAUVOIR, S. (2020a). İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler (1. Cilt). Acar Savran. G. (Çev.). 1. Kesim ve 2. Kesim içinde (s.41-175). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

BEAUVOIR, S. (2020b). İkinci Cinsiyet Yaşanmış Deneyim (2. Cilt). Acar Savran. G. (Çev.).
1. Kesim ve 2. Kesim içinde (s.13-227). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

BEKAROĞLU, E., & YILMAZ, T. (2020). COVID-19 ve psikolojik etkileri: Klinik psikoloji perspektifinden bir derleme. Nesne, 8(18), 573-584. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.nesnedergisi.com/makale/pdf/1600420887.pdf>

BİNGÖL, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2014(3), 108-114.
Erişim Tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10210/125447>

BİRER, B. A. (2019). Kimlik-Mücadele İlişkisi: Feminist Kadınların Anlatılarında Ev İçi Emeğin Bölüşümü. Kültür ve İletişim, (44), 10-31. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/823218>

BİRİNCİ, M., & BULUT, T. (2020). Covid-19'un Sosyo-Ekonomik Yönden Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri: Sosyal Hizmet Bakış Açısından Bir Değerlendirme. Sosyal Çalışma Dergisi, 4(1), 62-68. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/scd/issue/54484/733978>

BORA, A. (2021). Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası.(s. 9-77).
İstanbul: İletişim Yayınları

BORA, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, 175-187. Erişim Tarihi: 17.11.2021 https://cws.emu.edu.tr/tr/PublishingImages/sbsb-203-secmeli-ders/Toplumsal%20cinsiyet%20ve%20Hukuk_Aksu%20Bora.pdf

BUTLER, J. (2020). Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi. B. Ertür (Çev.). (s.54). İstanbul: Metis Yayınları

CARLI, L. L. (2020). Women, Gender equality and COVID-19. *Gender in Management: An International Journal*. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/GM-07-2020-0236/full/html>

CHURCH, K., GASSNER, J., & ELLIOT, M. (2020). Reproductive health under COVID-19—challenges of responding in a global crisis. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 28(1), 1773163. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/26410397.2020.1773163>

CRAIG, L., & CHURCHILL, B. (2021). Working and caring at home: Gender differences in the effects of COVID-19 on paid and unpaid labor in Australia. *Feminist economics*, 27(1-2), 310-326. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13545701.2020.1831039>

COLLINS, C., LANDIVAR, L. C., RUPPANNER, L., & SCARBOROUGH, W. J. (2021). COVID-19 and the gender gap in work hours. *Gender, Work & Organization*, 28, 101-112. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/gwao.12506>

COONTZ, S. ve HANDERSON, P. (2020). Kadının Görünmeyen Emeği. G. Acar-Savran ve N.T. Demiryontan (Der.). *Sınıflı ve Devletli Toplumların Kökenindeki Mülkiyet Biçimleri, Politik İktidar ve Kadın Emeği içinde*. (s.29-89). İstanbul: Yordam Kitap

DEDEOĞLU, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86(3), 139-170. Erişim tarihi: 17.11.2021 https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Toplumsal+cinsiyet+rolleri+a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan+T%C3%BCrkiye%E2%80%99de+aile+ve+kad%C4%B1n+eme%C4%9Fi+&btnG=

DEDEOĞLU, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye’de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 41-54. Erişim Tarihi: 17.11.2021 <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874055.pdf>

DEL BOCA, D., OGGERO, N., PROFETA, P., & ROSSÍ, M. (2020). Women’s and men’s work, housework and childcare, before and during COVID-19. *Review of Economics of the Household*, 18(4), 1001-1017. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://link.springer.com/article/10.1007/s11150-020-09502-1>

DELPHY, C. (2020). Kadının Görünmeyen Emeği. G. Acar-Savran ve N.T. Demiryontan (Der.). *Baş Düşman içinde*. (s.89-115). İstanbul: Yordam Kitap

Demir, S. A., & Çelebi, Ş. G. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128. Erişim Tarihi: 28.01.2022 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil/issue/30868/333891>

DEMİR, R., & TAŞPINAR, A. (2021). Koronavirüs Pandemisinin Kadının Yaşamına ve Sağlığına Yansımaları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(4), 779-789. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://dergipark.org.tr/en/pub/pgy/issue/58191/882529>

DİNÇER, F. C. Y., & YİRMİBEŞOĞLU, G. (2020). COVID-19'un ekonomik etkilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değerlendirilmesi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19(COVID-19 Special Issue), 780-792. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/jss/issue/55011/787218>

DİSK/GENEL İŞ (2020). Türkiye'de Kadın Emeği Mart 2020 Raporu. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.genel-is.org.tr/turkiyede-kadin-emeği-raporumuz-yayimlandi,2,21031>

DOMINELLİ, L. (2002). Feminist Social Work: Theory and Practice. (s.15). New York: Macmillan Publishers Ltd

DONOVAN, J. (2019). Feminist Teori. A. Bora, M. Ağduk Gevrek ve F. Sayılan (Çev.). 1., 2., 3.,5. Ve 6. Bölümler içinde (s.21-319). İstanbul: İletişim Yayınları

ECEVİT, Y. (2011). Birkaç Arpa Boyu 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan 1. Cilt. S. Sancar (Der.). Türkiye'de Kadın Emeği Konulu Çalışmaların Feminist Tarihçesi içinde (s.121-154). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

EKER, H. (2018). Toplumsal cinsiyet bağlamında iş dışı zaman kullanımı: Kamuda çalışanlar üzerine sosyolojik bir değerlendirme. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(15), 1218-1240. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/opus/article/440876>

EKİZ GÖKMEN, Ç. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve Zaman Yoksulluğu: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu. *Calisma ve Toplum*, 55(4). Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://www.calimatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1739-48dec6a8.pdf>

ENGELS, F. (2021). Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni. M. Tüzel (Çev.). (s.1-11). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

ERDOĞDU, Y., KOÇOĞLU, F., & SEVİM, C. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23. Erişim tarihi: 17.11.2021 https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=COVID-19+pandemisi+s%C3%BCrecinde+anksiyete+ile+umutsuzluk+d%C3%BCzeylerinin+psikososyal+ve+demografik+de%C4%9Fi%C5%9Fkenlere+g%C3%B6re+incelenmesi+&btnG=

ETİLER, N. (2018). KESİŞMEYEN KÜMELER: KADIN EMEĞİ VE ÜCRET. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG)*, 17(66). Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://www.ttb.org.tr/dergi/index.php/msg/article/view/605>

FARRE, L., FAWAZ, Y., GONZALEZ, L., & GRAVES, J. (2020). How the COVID-19 lockdown affected gender inequality in paid and unpaid work in Spain. Erişim tarihi: 17.11.2021 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3643198

FEDERİCİ, S. (2013). Sıfır Noktasında Devrim: Ev İşi, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele. D. Meral, H. Mertol, Ö. Avcı (Çev.). (s.29-157). İstanbul: Otonom Yayıncılık

FERREIRA-FILHO, E. S., DE MELO, N. R., SORPRESO, I. C. E., BAHAMONDES, L., SIMOES, R. D. S., SOARES-JUNIOR, J. M., & BARACAT, E. C. (2020). Contraception and reproductive planning during the COVID-19 pandemic. *Expert Review of Clinical Pharmacology*, 13(6), 615-622. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17512433.2020.1782738>

GÖK, Ő., ERSOY, A.F. (2021). Şiddet Türlerini Deneyimleyen Kadınlarla Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Nitel Bir alışma. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi. 56(1), 531-559 Erişim Tarihi: 17.11.2021 http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript_files_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c/388484f7f19be95d43f8d0fde835ce8f/f2953f748997f0d.pdf

GRABOVAC, I., SMITH, L., YANG, L., SOYSAL, P., VERONESE, N., ISIK, A. T., ... & JACKSON, S. (2020). The relationship between chronic diseases and number of sexual partners: an exploratory analysis. *BMJ sexual & reproductive health*, 46(2), 100-107. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://srh.bmj.com/content/46/2/100.abstract>

GÜNEŞ, F. (2016). Toplumsal Yeniden Üretim Ve Karşılığı Ödenmeyen Emek. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG)*, 15(57). Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://www.ttb.org.tr/dergi/index.php/msg/article/download/532/509>

HAIG, D. (2004). The inexorable rise of gender and the decline of sex: Social change in academic titles, 1945–2001. *Archives of sexual behavior*, 33(2), 87-96. Erişim Tarihi: 21.12.21 <https://link.springer.com/article/10.1023/B:ASEB.0000014323.56281.0d>

HARTMANN, H. (2020). Kadının Görünmeyen Emeği. G. Acar-Savran ve N.T. Demiryontan (Der.). *Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği içinde*. (s.157-180). İstanbul: Yordam Kitap

HERTEN-CRABB, A., & WENHAM, C. (2021). I was facilitating everybody else's life. And mine had just ground to a halt: the COVID-19 pandemic and its impact on women in the UK. medRxiv. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2021.03.12.21253136v1>

HIZIROĞLU-AYGÜN, A. (2021). COVID-19 Pandemisinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Ev İşlerini Kim Yaptı? Çocuklara Kim Baktı? İstanbul Politikalar Merkezi–Sabancı Üniversitesi–Stiftung Mercator Girişimi. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20210401-19040880.pdf>

HUSSEIN, J. (2020). COVID-19: What implications for sexual and reproductive health and rights globally?. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/26410397.2020.1746065>

IFE, J. (2017). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet. D. Baran Çiftçi (Ed.). 10. Bölüm içinde (s.192-209). Ankara: Nika Yayınevi

IFSW. (2014). Sosyal Hizmet Nedir. Erişim Tarihi: 17.11.2021 <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

IŞIK, E. (2020). Covid (19) Salgını ve Kadın Emeği: Türkiye’den Kadın Deneyimleri. Politik Ekonomik Kuram, 4(2), 219-241. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/pek/issue/58260/816682>

IŞIK, E., & SERDAROĞLU, U. (2015). KADIN EMEĞİ: FEMİNİST İKTİSADIN YOL HARİTASI ÜZERİNDEN BİR OKUMA. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG),

15(56). Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.ttb.org.tr/dergi/index.php/msg/article/view/524>

İSPİR, A. G. Z. (2016). Bir insan hakları sorunu olarak cinsiyete dayalı ekonomik ayrımcılık. Ankara Barosu Dergisi, (3), 165-197. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/abd/issue/33842/374738>

İstatistiklerle Gençlik. (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242>

İstatistiklerle Kadın. (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2020-37221>

İstatistiklerle Yaşlılar. (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>

İŞSEVER, H., İŞSEVER, T., & ÖZTAN, G. (2020). COVID-19 epidemiyolojisi. Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi, 3(S1), 1-13. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/sabiad/issue/54344/738096>

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği (2020). SALGINDA KADIN OLMAK ARAŞTIRMA RAPORU: Covid-19 Salgınının ve Kamusal Alan Kısıtlamalarının Kadınlar Üzerindeki Etkilerinin Haklar Bağlamında Değerlendirilmesi. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2021/02/Salg%C4%B1nda-Kad%C4%B1n-Olmak-Uzun-Rapor-Final.pdf>

Kalaycı, I. vd. (2020).Yaşlanmaya Sağlık Sosyolojisi Perspektifinden Multidisipliner Yaklaşımlar. D. Say Şahin (Ed.), Sözde Saygın Özde Mağdur Türkiye' de ve Dünyada Yaşlı İstismarı İçinde (361-363), Bursa: Ekin Yayınevi

KAN, M. Y., SULLIVAN, O., & GERSHUNY, J. (2011). Gender convergence in domestic work: Discerning the effects of interactional and institutional barriers from large-scale data. *Sociology*, 45(2), 234-251. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0038038510394014>

KARAMAN, N. (2017). Çalışma Yaşamında Duygusal Emek. *İş ve Hayat*, 3(5), 30-56. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/isvehayat/issue/52096/680384>

KARATAŞ, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-17. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/tushad/issue/54680/722406>

KETEN, M., & EDİS, E. K. Covid-19 Pandemisinin Kadın Sağlığı Üzerindeki Etkisi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 30(4), 293-300. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/sted/issue/64826/906529>

KINA, F. B. (2020). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Temelleri Üzerine. *Anasay*, (12), 149-164. Erişim Tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/anasay/issue/54514/716400>

KIRBAŞ BATTAL, G. (2021). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Karşılıksız Kadın Emeği: Türkiye Deneyimi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli

KOÇAK, Z., & HARMANCI, H. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Ailede Ruh Sağlığı. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5), 183-207. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://dergipark.org.tr/en/pub/karataysad/issue/57615/818546>

KOÇ, E. & YENİÇERİ, Z. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinin Toplumsal Cinsiyet Eşit (siz) liğine Etkileri| The Effects of COVID-19 Pandemic on Gender (In) Equality. Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 4(1), 80-102. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://dergipark.org.tr/en/pub/ktc/issue/62579/899892>

KORAY, M. (2000). Sosyal Politika. 1. ve 3. Bölüm içinde (s.8-120). Bursa: Ezgi Kitabevi

KRYSÍK J. L., FINN, J. (2016). Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması. E. Erbay (Ed.) 6. Bölüm içinde (s.193-210).Ankara: Nika Yayınevi

LANDIVAR, L. C., RUPPANNER, L., SCARBOROUGH, W. J., & COLLINS, C. (2020). Early signs indicate that COVID-19 is exacerbating gender inequality in the labor force. Socius, 6, 2378023120947997. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2378023120947997>

MAYBEK, S. D. ve ÖZATEŞ GELMEZ, Ö. S. (2020). Toplumsal Cinsiyet Aktivizmi: Kuramdan Uygulamaya. Özateş Gelmez, Ö. S. ve Taşdemir Afşar, S. (Ed.). Tarihsel Kökenleri ve Görünümleriyle Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği içinde (s.52-55). Ankara: Gazi Kitabevi

MCLAREN, H. J., WONG, K. R., NGUYEN, K. N., & MAHAMADACHCHI, K. N. D. (2020). Covid-19 and women's triple burden: Vignettes from Sri Lanka, Malaysia, Vietnam and

Australia. Social Sciences, 9(5), 87. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.mdpi.com/2076-0760/9/5/87>

MIES, M., BENHOLDT-THOMSEN, V. ve VON WERLHOF, C. (2018). Son Sömürge: Kadınlar. Y. Temurtürkan (Çev.). 4. Bölüm içinde (s.101-151). İstanbul: İletişim Yayınları

MILLETT, K. (2018). Cinsel Politika. S. Selvi (Çev.). (s.105-365). İstanbul: Payel Yayınevi

MILL, J.S. (2020). Kadınların Köleleştirilmesi. A. Özbay (Çev.). 1. Bölüm ve 2. Bölüm içinde (s.23-94). İstanbul: Bilge Yayıncılık

MOLYNEUX, M. (2020). Kadının Görünmeyen Emeği. G. Acar-Savran ve N.T. Demiryontan (Der.). Ev Emeği Tartışması ve Ötesi içinde. (s.115-157). İstanbul: Yordam Kitap

MÜLDÜR, Ö. (2020). Kadın Emeği Ve Kadının Ev-İçi Emeğinin Görünmezliği Sorunu: Gülnur Acar-Savran'ın Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'deki Yansımaları, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep

NAKIŞCI KAVAS, B. & DEVELİ, A. (2020). Çalışma Yaşamındaki Sorunlar Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Kadın Sağlık Çalışanları Üzerindeki Etkisi. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 84-112. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ulasbid/issue/54857/753236>

OECD. (2021). Time Use. Social and Welfare Statistics. Erişim tarihi: 17.11.2021
https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/data/oecd-social-and-welfare-statistics/time-use_675ecc4a-en

ÖZATEŞ GELMEZ, Ö. (2014). Kadının Bakım Emeğinin Evde Bakım Uygulaması Üzerinden Değerlendirilmesi Bir Karma Yöntem Araştırması: Ankara Mamak Örneği, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara

ÖZDEMİR, U. (2018). Sosyal Hizmetin Ne'liği Sosyal Hizmete Giriş Kavramlar, Tanımlar Metodoloji. 2. Bölüm içinde (ss. 46). Ankara: Nobel

ÖZDİN, S., & ÖZDİN, Ş.B. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. International Journal of Social Psychiatry, 66(5), 504-511. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0020764020927051>

ÖZKAN, D. (2021). 'Şimdiyi Sürüklemek': Ücretsiz Ev İçi Emeğin Feminist Perspektiften Değerlendirilmesi Ankara Örneği, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara

ÖZKAPLAN, N. (2009). Duygusal emek ve kadın işi/erkek işi. Çalışma ve Toplum, 2(21), 15-23. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1297-6b2512e9.pdf>

ÖZTÜRK S, M., YILMAZ, N., ERBİL, D. D., & HAZER, O. (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Hanehalkındaki Çatışma ve Birlik-Berberlik Durumunun İncelenmesi. Electronic Turkish Studies, 15(4). Erişim tarihi: 17.11.2021

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Covid-19+Pandemi+D%C3%B6neminde+Hanehalk%C4%B1ndaki+%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma+ve+Birlik-Beraberlik+Durumunun+%C4%B0ncelenmesi+&btnG=

POWER, K. (2020). The COVID-19 pandemic has increased the care burden of women and families. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16(1), 67-73. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15487733.2020.1776561>

ROESCH, E., AMIN, A., GUPTA, J., & GARCIA-MORENO, C. (2020). Violence against women during covid-19 pandemic restrictions. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://www.bmj.com/content/369/bmj.m1712.full>

SAYGILIGİL GÜNDÜZ, F. (2011). Türkiye’de Neoliberal Politikalar Ve Kadın Emegi: Serbest Bölgede Kadınların Grevi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul

SHEAFOR, B. W. ve HOREJSÍ, C. J. (2016). Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler. D. Baran Çiftçi (Ed.). 1. Bölüm içinde (ss. 23), Ankara: Nika Yayınevi

SMITH, J., DAVIES, S. E., FENG, H., GAN, C. C., GREPIN, K. A., HARMAN, S., ... & WENHAM, C. (2021). More than a public health crisis: a feminist political economic analysis of COVID-19. *Global public health*, 1-17. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17441692.2021.1896765>

SU-GENDER (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları İzleme Raporu. Erişim tarihi: 17.11.2021

https://sugender.sabanciuniv.edu/sites/sugender.sabanciuniv.edu/files/pandemi_raporu.pdf

SUMALATHA, B. S., BhHAT, L. D., & CHITRA, K. P. (2021). Impact of covid-19 on informal sector: A study of women domestic workers in India. *The Indian Economic Journal*, 69(3), 441-461. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/00194662211023845>

ŞAŞMAN KAYLI, D. (2016). Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri. D. Şaşam Kaylı ve F. Şahin (Der.). 2. Bۆlüm içinde (s. 27-59). Ankara: Nika Yayınevi

TAŞ, G. (2016). Feminizm ۆzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel sۆreleri ve dۆnۆřmleri. *Akademik hassasiyetler*, 3(5). Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/akademik-hassasiyetler/issue/27268/287075>

TEATER, B. (2015). Sosyal Hizmet Kuram ve Yۆntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş. Karatay, A. (Ed.), *Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım ve Feminist Teori ve Uygulama içinde* (33-106). Ankara: Nika Yayınevi

THOMPSON, N. (2016). Kuram ve Uygulamalarda Sosyal Hizmeti Anlamak. (s.83-241). Ankara: Dipnot Yayınları

TODD-GHER, J., & SHAH, P. K. (2020). Abortion in the context of COVID-19: a human rights imperative. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 28(1), 1758394. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/26410397.2020.1758394>

TUNA, A. A., & TÜRKMENDAĞ, Z. (2020). Covid-19 pandemi döneminde uzaktan çalışma uygulamaları ve çalışma motivasyonunu etkileyen faktörler. İşletme Araştırmaları Dergisi, 12(3), 3246-3260. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://www.isarder.org/index.php/isarder/article/view/1212>

TUNCER, S., & DEMİRCİ, R. Özel ile Kamusal Ekseninde Covid-19 Pandemisi: Cinsiyetlendirilmiş Gündelik Kentsel Mekân Deneyimi ve Kadınların Güvenlik Mesaisi. İDEALKENT, (COVID-19 Sonrası Kentsel Kamusal Mekânların Dönüşümü), 491-535. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/idealkent/issue/65127/892082>

TÜRK, A., BİNGÜL, B. A., & RENGİN, A. K. (2020). Tarihsel süreçte yaşanan pandemilerin ekonomik ve sosyal etkileri. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19(COVID-19 Special Issue), 612-632. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://dergipark.org.tr/en/pub/jss/article/766717>

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2021). Erişim Tarihi: 17.11.2021 <https://sozluk.gov.tr/>

TÜSİAD (2021). COVID-19 salgınının kadın çalışanlar açısından etkileri. Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://tusiad.org/tr/tum/item/10661-covid-19-salginininkadin-calisanlar-acisindan-etkileri-arastirmasi>

UNDP (2019). Gender Inequality Index. Erişim tarihi: 17.11.2021.
<http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii>

UNFPA. (2020a). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Covid-19: Cinsel Sağlık, Üreme Sağlığının ve Haklarının Korunması ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Teşvik Edilmesi.

Erişim tarihi: 17.11.2021 https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Turkish_COVID-19_A_Gender_Lens_Guidance_Note.pdf

UNFPA (2020b). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden COVID-19, Cinsel Sağlık, Üreme Sağlığının ve Haklarının Korunması Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Teşvik Edilmesi.

Erişim tarihi: 17.11.2021 https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Turkish_COVID-19_A_Gender_Lens_Guidance_Note.pdf

UN-WOMEN (2020). The Shadow Pandemic: Violence against women during COVID-19.

Erişim tarihi: 17.11.2021 <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/in-focus-gender-equality-in-covid-19-response/violence-against-women-during-covid-19>

URHAN, B. (2016). Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. F. Saygılıgil (Der.). 7. Bölüm İçinde (s.119-151). Ankara: Dipnot Yayınları

ÜNAL, B., & GÜLSEREN, L. (2020). COVID-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: Aile içi kadına yönelik şiddet. The hidden side of COVID-19 pandemic: Domestic violence) Klinik Psikiyatri Dergisi, 23, 89-94. Erişim tarihi: 17.11.2021 <http://www.cokmed.net/ps-sistem/dosyalar/kutuphane/Covid-19%20Pandemisinin%20Gorunmeyen%20Yuzu.pdf>

ÜNLÜ, S. (2020). “Sofrayı Kuran Kaldırıyor”: Ev İçi İş Bölümünün Kadınların Psikolojik Sağlığı Üzerine Etkisi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(32), 4649-4687. Erişim tarihi: 17.11.2021

<https://dergipark.org.tr/en/pub/opus/issue/57895/764464>

VIVERIOS, N. & BONOMÍ, A.E. (2020). Novel Coronavirus (COVID-19): violence, reproductive rights and related health risks for women, opportunities for practice innovation. Erişim tarihi: 17.11.2021
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10896-020-00169-x.pdf>

WHO. (2020). Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Geneva, World Health Organization. Erişim tarihi: 17.11.2021
https://reliefweb.int/report/china/report-who-china-joint-mission-coronavirus-disease-2019-covid-19?gclid=CjwKCAiA7dKMBhBCEiwAO_crFO31pj7Y9g_Dp91ZZ3EpsgKqhBqNY1YRDHjGE1SBuJFUA40ZyQxomRoCptQQAvD_BwE

WOLLSTONECRAFT, M. (2020). Kadın Haklarının Gerekçlendirilmesi. D. Hakyemez (Çev.). 2. Bölüm ve 3. Bölüm içinde (s. 30-100). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

YAVUZ, R. A. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekseninde kadın istihdama ve ekonomik şiddet. Journal of Life Economics, 3(3), 77-100. Erişim Tarihi: 17.11.2021
<https://www.cecol.com/search/article-detail?id=705772>

YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H.(2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 7. Bölüm ve 13. Bölüm içinde (s.132-242). Ankara: Seçkin Yayınları

YILDIRIM, C. (2020). Covid-19: Cinsiyet Bağlamında Değerlendirme. Sosyal Hizmet, 94. Erişim tarihi: 17.11.2021 <http://www.shuder.org/Resimler/1c6b97a6-bfa9-4888-b821-56d05c1916c8sosyal-hizmet-dergisi-2020-2pdf.pdf#page=94>

YILDIRIM S. (2017). 6.Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – II. s.193-199. Erişim Tarihi: 17.11.2021

https://www.academia.edu/download/56505105/2.cilt_TAM_METIN.pdf#page=193

YILMAZ, E., & DOĞAN, R. A. (2021). Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Yaşanılan Toplumsal İzolasyonun Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisi. Unika Sağlık Bilimleri Dergisi, (s 41). Erişim tarihi: 17.11.2021

http://unikasaglik.karabuk.edu.tr/Makaleler/1423649961_Y%C4%B1lmaz%20ve%20Ayd%C4%B1n%20Do%C4%9Fan.pdf

YÖRÜK, A. (2009). Feminizm/ler. Sosyoloji Notları, 7, 63-85. Erişim tarihi: 17.11.2021

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Feminizm%2Fler&btnG

=

YÜCEL, Y. (2016). Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. F. Saygılıgil (Der.). 5. Bölüm İçinde (s.83-101). Ankara: Dipnot Yayınları

Zaman Kullanım Araştırması. (2015). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim tarihi: 17.11.2021

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627>

ZANDIFAR, A., & BADRFAM, R. (2020). Iranian mental health during the COVID-19 epidemic. Asian journal of psychiatry, 51. Erişim tarihi: 17.11.2021

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Iranian+mental+health+during+the+COVID-19+epidemic&btnG=

ZASTROW, C. (2016). Sosyal Hizmete Giriş. D. Baran ifti (Ed.), 13. bölüm içinde (s. 596-619), Ankara: Nika Yayınevi

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Covid-19 Döneminde Ev İçi Emek İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	54
Tablo 2: Katılımcıların Yaş, Medeni Durum, Eğitim Durumu, Meslek, Yaşamını En Çok Geçirdiği Yer ve Hanede Kimlerle Yaşadığına İlişkin Elde Edilen Bulgular	66
Tablo 3: Katılımcıların Çalışma ve Gelir Durumları	68
Tablo 4: Katılımcıların Çocuklarına Dair Sosyo-Demografik Özellikler.....	73
Tablo 5: Katılımcıların Eşlerine Dair Sosyo-Demografik Özellikler	74
Tablo 6: Katılımcıların Hanelerindeki Diğer Kişilere Dair Sosyo-Demografik Özellikler	79
Tablo 7: Covid-19 Dönemiyle Birlikte Haneye Yeni Katılan Kişi/Kişilere Dair Sosyo-Demografik Özellikler	80
Tablo 8: Katılımcıların Hanelerindeki Ev İşlerinin Kim/Kimler Tarafından Yönetildiği İle İlgili Bilgiler	83
Tablo 9: Covid-19 Döneminden Önce Katılımcıların Ev İşlerine Günlük Olarak Ayırdıkları Vakit.....	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Katılımcılara Ait Diyagram	15
---	----

EKLER

EK-1 BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE GÖRÜNMEYEN KADIN EMEĞİ

Araştırma Sorusu: Covid-19 pandemisi sürecinde çalışan kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle ev içi rollerde eşitsizliğe uğradılar mı, bu dönemde sıkıntılara maruz kaldılar mı ?

Sayın katılımcı, sizi Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Tezli Yüksek Lisans öğrencileri Şevval GÖK tarafından SOH 799 Yüksek Lisans Tez Çalışması kapsamında yürütülen ‘Covid-19 Pandemisi Sürecinde Görünmeyen Kadın Emeği: İş Yaşamında Yer Alan Kadınlar Özelinde Feminist Kuram ve Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirme’ adlı tez araştırmasına davet etmekteyiz. Bu araştırmaya katılıp katılmama durumunuzu bildirmeden önce araştırmanın nasıl ve niçin yapıldığını bilmeniz gerekmektedir. Bu sebeple bu formun okunup anlaşılması önem arz etmektedir. Formda anlaşılmayan ve daha fazla bilgi edinmek istediğiniz yerler olursa araştırmacıya mutlaka sorunuz.

Çalışmaya katılım gönüllülük esası içermektedir. Çalışmaya katılmama ve çalışmaya katıldıktan sonra dilediğiniz bir zamanda çalışmadan çıkma hakkına sahiptir. Çalışmaya yanıt vermeniz, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz anlamına gelecek ve kabul edilecektir. Size verilen soruları yanıtlarken kimsenin baskısı altında olmayınız. Bu formda elde edilen bilgiler tamamen bilimsel araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Bilgilendirme

1- Bu tezin amacı covid-19 pandemisi sürecinde iş yaşamında yer alan kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle yaşadıkları ev içi roller konusundaki sıkıntıları anlamak, ev içi rollerin sadece kadınlar özelinde bir durum olmadığını anlamlandırmak, bu dönemde maruz kaldıkları baskı ve eleştirel tutumları anlamak, kadınların ev içinde görünmeyen emeklerinin görünür kılınmasını sağlamak ve bu konuda çözüm yollarının feminist kuram ve sosyal hizmet disiplini perspektifinden tartışmaktır.

2- Araştırma, ev içi emeğin feminist kuram ve sosyal hizmet perspektifi ile çalışılması açısından literatürdeki nitel çalışma boşluğunu doldurması yönüyle uygundur.

3- Araştırmanın nedeni bilimsel çalışma yapılmak istenmesidir.

4- Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile nitel araştırma modeli kullanılacaktır. Araştırmada, nitel çalışma yönteminin desenlerinden bir olan fenomenolojik yaklaşımı kullanılacaktır.

5- Araştırmaya gönüllülük esasıyla boşanma deneyimi geçirmiş kadınlar katılacaktır. Katılımcılara kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılabilecek ve veriler yüz yüze veya telefonla görüşmeyle toplanacaktır.

Çalışmaya Katılım Onayı

Katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı
Araştırmacıların

Onaylıyorum/Onaylamıyorum
(Yukarıdaki ibarelerden birini yuvarlak içine alınız)

Adı/Soyadı:
İmzası:

EK-2 GÖRÜŞME SORULARI

GÖRÜŞME FORMU

A. Katılımcıya Ait Sosyo-Demografik Özellikler

1. Yaş: .....

2. Medeni Durum:

1.	Bekar
2.	Evli
3.	Boşanmış
4.	Diğer...

3. Eğitim Durumu:

1.	Okur-yazarlık yok
2.	İlkokul
3.	İlkokul terk
4.	Ortaokul
5.	Ortaokul terk
6.	Lise
7.	Lise terk
8.	Lisans
9.	Üniversite terk
10.	Yüksek Lisans
11.	Doktora

4. Mesleği:

1.	Memur
2.	İşçi
3.	Esnaf
4.	Serbest Meslek
5.	Özel Sektörde Çalışan
6.	Girişimci, Üst Kademe Yöneticisi
7.	Akademisyen
8.	Diğer...

5. Çalıştığı Sektör:

1.	Adalet ve Güvenlik
2.	Ağaç İşleri, Kağıt ve Kağıt Ürünleri
3.	Bilişim Teknolojileri
4.	Cam, Çimento ve Toprak
5.	Çevre
6.	Eğitim
7.	Elektrik ve Elektronik

8.	Enerji
9.	Finans
10.	Gıda
11.	İnşaat
12.	İş ve Yönetim
13.	Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik
14.	Kültür, Sanat ve Tasarım
15.	Maden
16.	Medya, İletişim ve Yayıncılık
17.	Metal
18.	Otomotiv
19.	Sağlık ve Sosyal Hizmet
20.	Spor ve Rekreasyon
21.	Tarım, Avcılık ve Balıkçılık
22.	Tekstil, Hazır Giyim, Deri
23.	Ticaret (Satış ve Pazarlama)
24.	Toplumsal ve Kişisel Hizmetler
25.	Turizm, Konaklama, Yiyecek-İçecek Hizmetleri
26.	Ulaştırma, Lojistik ve Haberleşme

6. Covid 19 Döneminden Önce Çalışma Durumu:

	Evden Çalışma	İş yerinden Çalışma
Yarı Zamanlı		
Tam Zamanlı		
Esnek Çalışma		

7. Covid 19 Döneminde Çalışma Durumu:

	Evden Çalışma	İş yerinden Çalışma
Yarı Zamanlı		
Tam Zamanlı		
Esnek Çalışma		

8. Çalışma Saatleri:

-Covid-19 döneminden önce:

-Covid-19 döneminde:

9. Covid-19 Döneminden Önce Aylık Gelir Miktarınız:

1.	2000 TL'nin altında
2.	2001-4000 TL arası
3.	4001-7000 TL arası
4.	7001 TL ve üstü

10. Covid-19 Döneminde Aylık Gelir Miktarınız:

1.	2000 TL' nin altında
2.	2001-4000 TL arası
3.	4001-7000 TL arası
4.	7001 TL ve üstü

11. Gelirinizin sizin için yeterli olma durumu:

1.	Yetersiz
2.	Az Yeterli
3.	Kararsızım
4.	Yeterli
5.	Çok Yeterli

12- Yaşamınızı en çok nerede geçirdiğiniz:

1.	Köy
2.	Kasaba
3.	İlçe
4.	İl
5.	Büyükşehir

13- Hanede Kiminle/Kimlerle Yaşıyorsunuz ?

1.	Tek başıma yaşıyorum
2.	Ev arkadaşım ile yaşıyorum
3.	Çocuğumla/ çocuklarımla yaşıyorum
4.	Ailemle yaşıyorum
5.	Akrabalarımla yaşıyorum

13.1.- Çocuğunuz Varsa,

13.1.1. Kaç Çocuğunuz Var ? .....

13.1.2. Kaç Yaşında/ Yaşındalar ? .....

13.1.3. Eğitim Durumu/Durumları:.....

13.2.- Evliyseniz,

13.1.1. Eşinizin Eğitim Durumu:

13.1.2. Eşinizin Mesleği:

13.1.3. Eşinizin Çalıştığı Sektör:

13.1.4. Eşinizin Çalışma Durumu:

13.1.5. Eşinizin Gelir Durumu:

13.1.6. Eşinizin Çalışma Saatleri:

13.3.- Covid -19 döneminde Haneye Yeni Katılan Kişi/ Kişiler: ....

B. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

B.1. Katılımcıların Covid-19 Döneminden Önce Ev İşlerine ve Yaşadıkları Baskılara Dair Sorular

1.Yaşadığınız hanede ev işleri nelerdir ? (Yemek, Temizlik, Çocuk Bakımı, Faturalar vs.)

2-Yaşadığınız hanede ev işleri kim/kimler tarafından yapılmakta ve nasıl yönetilmektedir ?

Yemek:

Temizlik/Çamaşır-Ütü:

Ev içi bakım/tamirat:

Ev bütçesi ve faturalar:

Alışveriş:

Çocuk bakımı/Engelli-yaşlı-hasta bakımı:

2.1. Katılımcının sadece kendisi ve ev içindeki diğer kadınlar tarafından yapılıyorsa,

2.1.2.Evin içindeki diğer bireylerin size yardımcı olmaması nasıl hissettirmektedir ?

2.2. Hane içerisinde her birey tarafından ev işleri yapılıyorsa,

2.2.1. Bu durum size nasıl hissettirmektedir ?

3.Ev işlerine harcadığınız vakit yaklaşık olarak günde kaç saattir ?

3.1. Ev işlerine harcadığınız vakit hakkındaki düşünceleriniz nelerdir ?

3.2. Ev işlerine harcadığınız vakit sizi nasıl etkilemektedir ?

4. Ev işlerinden kalan vakitte kendinize ne kadar zaman ayırabiliyorsunuz ?

4.1. Kalan vaktin size yettiğini düşünmüyorsanız bu durum sizi nasıl etkilemektedir ?

5. Elinizde bir sihirli değnek olsa ev işlerine dair değiştirmek istediğiniz şey ne olurdu ?

6. Çalışan bir kadın olarak hem iş yerinde emek vermek hem de evde emek vermek size nasıl hissettirmektedir ?

6.1. Evden çalışıyorsa, bu durum iş yerinden çalışmaya göre sizce nasıl farklıdır ?

6.2. İş yerinden çalışıyorsa, bu durum evden çalışmaya göre sizce nasıl farklıdır ?

7. Ev işleri sizin üzerinizde nasıl bir zorluk yaratmaktadır ?

8. Size göre bu durum bir şiddet midir ve bunu nasıl açıklarsınız ?

B.2. Covid-19 Döneminin Katılımcılar ve Hane Üzerindeki Etkisi

1-Bu dönemin sizin üzerinizdeki etkileri neler olmuştur ? (Fizyolojik, psikolojik, ekonomik vs.)

1.1.Bunlardan nasıl etkilendiniz ?

2-Bu dönemin hanenizdeki bireylere etkileri neler olmuştur ? (Fizyolojik, psikolojik, ekonomik vs.)

2.1. Bunlardan nasıl etkilendiler ?

3-Cinsiyetiniz dolayısıyla bu dönemde gerek çalışma hayatınızda gerek ev içinde neler yaşadınız ?

4-Cinsiyetiniz dolayısıyla bu dönemde yaşadığınız zorluklar neler olmuştur ?

B.3. Katılımcıların Covid-19 Döneminde Ev İşlerine ve Yaşadıkları Baskılara Dair Sorular

1. Yaşadığınız hanede Covid-19 ile beraber ev işleri nasıl bir değişim geçirdi ?

1.1. Geçirdiyse bu ev işleri neler oldu ve nasıl değişti ? Size göre ev yükleri arttı mı ?

1.2. Bu durumdan nasıl etkilendiniz ?

2. Yaşadığınız hanede Covid-19 dönemiyle birlikte ev işleri kim/kimler tarafından yapılmakta ve nasıl yönetilmekteydi ?

2.1. Katılımcının sadece kendisi ve ev içindeki diğer kadınlar tarafından yapılıyorsa,

2.1.1.Evin içindeki diğer bireylerin size yardımcı olmaması nasıl hissettirdi ?

2.2. Hane içerisinde her birey tarafından ev işleri yapılıyorsa,

2.2.1. Bu durum size nasıl hissettirdi ?

3. Yaşadığınız hanede Covid-19 dönemiyle birlikte ev işlerine harcadığınız vakit yaklaşık olarak günde kaç saattir ve size göre bir artış yaşandı mı ?

3.1. Ev işlerine harcadığınız vakit hakkındaki düşünceleriniz nelerdir ?

3.2. Ev işlerine harcadığınız vakit sizi nasıl etkiledi ?

4. Covid-19 döneminde ev işlerinden kalan vakitte kendinize ne kadar zaman ayırabildiniz ?

4.1. Kalan vaktin size yettiğini düşünmüyorsanız, bu durum sizi nasıl etkiledi ?

5. Covid-19 döneminde çalışan bir kadın olarak çalışma yaşamınızdaki iş yükleri ve ev içindeki iş yükleri sizi nasıl etkiledi ve bu durum hakkında ne düşünüyorsunuz ?

6. Covid-19 döneminde ev işleri sizin üzerinizde nasıl bir baskı yaratmaktadır ?

6.1.Evden çalışıyorsa, bu durum iş yerinden çalışmaya göre sizce nasıl farklıdır ? Özellikle bu dönemde sizi nasıl etkiledi ?

6.2. İş yerinden çalışıyorsa, bu durum evden çalışmaya göre sizce nasıl farklıdır ? Özellikle bu dönemde sizi nasıl etkiledi ?

B.4. Katılımcıların Ev İçi Emek ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bakış Açısı

1. Ev içinde yapılan işlerin cinsiyetleri dolayısıyla kadınlara atfedilmesini nasıl karşılıyorsunuz ?
2. Bu işleri emek olarak nasıl nitelendirirsiniz ? (Sevge emeği, duygusal emek, karşılıksız emek vs.)
3. Sizin ebeveynleriniz ev içi rolleri nasıl paylaşıyorlardı? Bu durumun sizin üzerinizde etkisi nasıl olmuştur
4. Sizce sizin haneniz içerisinde yaşayan bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ve ev içi emeğe karşı bakış açıları nelerdir ? (Eş, anne, baba, kardeş vs.)
  - 4.1. Bakış açılarının ev içi yüklerinizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz ?
5. Sizce ev içindeki işler nasıl yönetilmelidir ?
6. Sizce toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki etkileri nelerdir ?
  - 6.1. Bu durum kadınları nasıl etkilemektedir ?
7. Sizce toplumsal cinsiyet rolleri ev içi işlerin yönetilmesinde nasıl bir etki bırakmaktadır ?
8. Sizce ev içi emek toplum tarafından nasıl karşılanmaktadır ?
9. Sizce ev içi emeğin karşılıklı ve görünür olması durumunda kadınların hayatı nasıl değişirdi ?
10. Sizce ev içi emeğin önemszenmesi için neler yapılmalıdır ?

EK-3 ETİK KURUL KARARI

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
KARARLARI

TOPLANTI TARİHİ : 10.11.2021
TOPLANTI NO : 2021/10

Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu toplanmış ve aşağıdaki kararı almıştır.

Karar 2:

18/10/2021 tarihli Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN'in Etik Kurul form ve ekleri görüldü.

Karabük Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN danışmanlığında yürütülen "Covid-19 Pandemisi Sürecinde Görünmeyen Kadın Emegi: İş Yaşamında Yer Alan Kadınlar Özelinde Feminist Kuram ve Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirme" konulu çalışma kapsamında uygulanmak üzere ekte sunulan çalışmanın etik kurallara uygunluğu oy birliği ile kabul edilmiştir.

KŞLİ GİBİR

Doç. Dr. Elif ÇEPNİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Şevval GÖK, Hacettepe üniversitesi sosyal hizmet lisans bölümünden 3.58 ortalama ile yüksek onur öğrencisi olarak mezun olmuştur. Eğitim hayatına Karabük üniversitesi sosyal hizmet yüksek lisans öğrencisi olarak devam etmektedir. Yüksek lisans eğitimi boyunca hocalarıyla birlikte bir araştırma makalesi ve bir bildiri makalesi yayınlamıştır. Bu makaleler, “*Şiddet Türlerini Deneyimleyen Kadınlarla Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Nitel Bir Çalışma*” ve “*Geçmişte ve Mevcut Yaşantılarında Şiddete Maruz Kalan 65 Yaş ve Üstü Kadınların Şiddete Karşı Bakış Açılarının Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma*” şeklindedir.